

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЈЕВИНСКИ СРБИЈА

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

1909 год.

(ПРВА ПОЛОВИНА)

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

ГОДИНА XXX

(ПРВА ПОЛОВИНА)

УРЕДИЛИ:

Влад. Т. Спасојевић (i—v)

Зар. Р. Поповић (vi)

У БЕОГРАДУ

ШТАМПА И ИЗДАЊЕ ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ

1909

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

САРАДНИЦИ

Димитрије С. Пауновић, учитељ београдске основне школе.

Димитрије Ј. Путниковић, учитељ београдске основне школе.

Ђорђе С. Којић, учитељ основне школе у Топчидеру.

Марија Магазиновићева, класна учитељица више женске школе у Београду.

Милан Д. Марковић, студент универзитета.

Миливоје Ј. Поповић, начелник министарства просвете и црквених послова.

Миливоје Ст. Станојевић, студент универзитета.

Милош Ивковић, сунленат друге београдске гимназије.

Михаило Недељковић, секретар министарства просвете.

Д-р Ника Жупанић.

Петар М. Илић, професор више женске школе у Крагујевцу.

САДРЖИНА

Просветног гласника за прву половину 1909 године

І СЛУЖБЕНИ ДЕО

А. Укази Његовога Величанства Краља:

1. Одликовања: стр. 95, 96, 413.
2. Министарство Просвете и Црквених Послова:
 - а) Нов министар просвете, стр. 95.
 - б) Постављења: стр. 263, 335.
3. Академија Наука:
 - а) Постављење председника, стр. 96.
 - б) Постављење писара, стр. 263.
4. Универзитет:

Постављење писара, стр. 413.
5. Народна Библиотека:

Унапређење, стр. 263.
6. Јавне Библиотеке:

Оснивање: стр. 1, 264.
7. Велики Духовни Суд:
 - а) Постављења: стр. 96, 97.
 - б) Уважење оставке, стр. 96.
8. Духовни Судови:
 - а) Постављења: стр. 1, 97, 264.
 - б) Пензионисања, стр. 414.
9. Стручне Школе:
 - а) Постављења, стр. 414.
10. Средње Школе:
 - а) Постављења, стр. 264.
 - б) Пензионисања: стр. 97, 167, 414.

11. Отварање приватних средњих школа:

- а) у Туприји, стр. 264.
- б) у Свилајинцу, стр. 414.
- в) у Књажевцу, стр. 415.

Б. Претписи Министра просвете и црквених послова:

1. Стручне Школе:

- а) Постављења, стр. 417.
- б) Разрешења, стр. 417.

2. Средње Школе:

- а) Разрешења, стр. 417.
- (Приватне средње школе:)
- Уважење оставке, стр. 419.

3. Више Женске Школе:

- а) Разрешења, стр. 417.

4. Основне Школе:

- а) Постављења: стр. 104, 168, 266, 419. — Постављења на основу чл. 35 зак. о народ. школама: стр. 167, 420.
- б) Премештаји: стр. 105, 169, 264, 422.
- в) Пензионовања: стр. 266, 422.
- г) Уважење оставке: стр. 169, 266, 422.
- д) Разрешења: стр. 106, 169, 265, 423.
- ђ) Отпуштања: стр. 170, 425.

В. Променили службу:

Стр. 425.

Г. Умрли:

Стр. 106, 170, 266, 425.

Д. Расписи Министра просвете и црквених послова:

1. Да директори (управитељи) средњих и стручних школа подносе извештаје по свршетку првог и другог тромесечја, стр. 101.
2. О одобравању одсуства наставницима основних школа, стр. 102.
3. Да се књижења по буџетској радњи врше не само по партијама, него и по позицијама, стр. 170.
4. О штампању годишњих извештаја средњих, виших женских и стручних школа, и шта треба у њих да уђе, стр. 427.
5. Да се одлуке наставничких савета позивају на законски пропис, на коме се оснивају, стр. 436.
6. О требовању благодетеља за сиромашне ђаке, стр. 436.
7. Одредбе за оцењивање писмених задатака на испиту зрелости, у допуну чл. 9 правила о испиту зрелости у гимназијама и реалкама, стр. 437.
8. О плаћању таксе кад ученик приватно полаже испит из више разреда средњих школа у исто време, стр. 438.
9. Набавке из Аустро-Угарске подлеже плаћању максималне тарифе, стр. 439.

Ћ. Одлуке Министра просвете и црквених послова:

1. Да се у свима *осмим* разредима средњих школа да ученицима један исти задатак, па да се награде они који најбоље израде, стр. 2; — Награђени ученици, стр. 6; — Награђени ученички радови, стр. 6.

2. О надзору у београдским стручним и средњим школама у току школске године, стр. 97, — Надзорници ових школа, стр. 98—100.

3. Министарски изасланици на испитима зрелости у средњим школама, стр. 335; — за преглед приватних средњих школа, стр. 336, 415; — на испитима у учитељским школама, стр. 415.

4. Надзорници народних школа:

а) Постављења: стр. 337, 415.

б) Уважења оставака, стр. 415.

в) За понован преглед, 416.

г) Упутство за вршење надзора, стр. 440.

5. Седми разред да се не отвара у гимназијама у Крушевцу, Шапцу, и Ваљеву, стр. 419.

6. Примање ђака у учитељске школе, стр. 419.

7. Комисија за израду закона о Народном Позоришту, стр. 425; — за израду закона о Министарству Просвете и Црквених Послова, стр. 426; — за израду закона о средњим школама, стр. 427.

8. О полагању испита зрелости у средњој школи оних који нису свршили целу средњу школу, већ неку другу стручну школу, стр. 440.

9. Отварање основне школе: а) у Мириловцу, окр. моравског, б) у Гор. Сабанци, окр. моравског — стр. 446.

10. Затворене основне школе: а) у Сокоцу, окр. београдског, б) у Науари, окр. крушевачког, стр. 446.

Б. Одобрени уџбеници, одобрене књиге или часописи ва школске књижевнице, и књиге ва поклањање ученицима о испитима:

1. „Светлост“, часопис, орган Друштва за Школску Хигијену и Народно Просвећивање, стр. 1.

2. „Народне новине“, уређује и издаје Жив. О. Дачић, стр. 2.

3. „Наша школа“, орган Млавског Учитељског Удружења, стр. 2.

4. „Педагогијска књижевница“, св. I—IV, која излази под уредништвом д-ра Милана Шевића, професора, стр. 107.

5. „Београд и околина“, од ђенерала Јов. Мишковића, стр. 107.

6. „Увод у историју васпитних теорија“, од Оскара Браунинга, у српском преводу д-ра Милана Шевића, стр. 171.

7. „Основи хемије и минералогije“, од Драгутина К. Антића, проф., стр. 266.

8. „Позоришне игре“, штампао Одбор фонда сиромашних ученица женске учитељске школе у Београду, стр. 266.

9. „Кара-Ђорђе“, трагедија од Милоша Цветића, стр. 266.

10. „Српска звезда или Српство у културној борби“, од Јована Миодраговића, стр. 445.

11. „Питање о народном просвећивању у Србији“, од д-ра Чедомира Марјановића, проф., стр. 445.

12. „Методика познавања облика“, од Софронија Симића, професора, стр. 445.

13. „*Најбољи друг*“, од Саватија М. Грбића, и „*Први децји извркути*“, од Дим. Глигорића, учитеља, стр. 445.
14. „*Анђелак*“, од Саватија М. Грбића, учитеља, стр. 445.
15. „*Синтакса српскога језика*“, од Илије Лалевића, проф., уџбеник приватног издања у средњим школама, стр. 445.
16. „*Милош Обреновић*“, I и II књ., од д-ра Мих. Гавриловића, стр. 445.
17. „*Карауџић*“, лист за народни живот, обичаје и предање, који је издавао и уређивао д-р Тих. Р. Ђорђевић, стр. 445.
18. „*Три знаменита Херцеговца*“, од Томе П. Ораовца, стр. 445.

Извештај о раду Великог Духовног Суда у 1908 години, стр. 108.
 Из извештаја о раду Јавне Библиотеке у Крагујевцу у 1908 год., стр. 172.
 Предлог о изради детаљне геолошке карте краљевине Србије, стр. 446.

II РАДЊА ГЛАВНОГ ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

А. Записници редовних састанака:

Записник 971 састанка (3 децембра 1908 г.), стр. 16; — записник 972 састанка (10 децембра 1908 г.), стр. 26; — записник 973 састанка (17 децембра 1908 г.), стр. 30; — записник 974 састанка (15 јануара 1909 г.), стр. 110; — записник 975 састанка (21 јануара 1909 г.), стр. 112; — записник 976 састанка (11 фебруара 1909 г.), стр. 176; — записник 977 састанка (25 фебруара 1909 г.), стр. 267; — записник 978 састанка (18 марта 1909 г.), стр. 287; — записник 979 састанка (24 марта 1909 г.), стр. 290; — записник 980 састанка (8 априла 1909 г.), стр. 342; — записник 981 састанка (14 априла 1909 г.), стр. 344; — записник 982 састанка (22 априла 1909 г.), стр. 346; — записник 983 састанка (29 априла 1909 г.), стр. 453; — записник 984 састанка (6 маја 1909 г.), стр. 466.

Б. Одлуке Главног Просветног Савета:

1. Квалификавање наставника средњих школа: Стевана Милосављевића, академског сликара, стр. 177.

2. Квалификавање наставника основних школа: Софије Митровићке, вршитељ. учитељске дужности у Бољетину, стр. 349.

3. О списима поднесеним Главном Просветном Савету на оцену:

а) Уџбеници за средње школе: *Хемија с минералогизом* за IV разр. гимназ., од проф. А. Станојевића, стр. 20; — *Основи хемије и минералогije* за IV разр. средње школе, од Драгутина К. Антића, проф., стр. 20; — *Општа историја* за више разреде средњих школа, стари век, II издање, од Стевана Ловчевића, стр. 29, 345; — *Француско-српски речник*, од Ј. Стевовића, стр. 30; — *Историја српскога народа*, од Ст. Станојевића и Л. Зрнића, стр. 31; — *Рачунаљка* Симе Јеврића, учитеља, стр. 176, 289, 349; — *Мочникова геометрија*, превод Стев. Давидовића, стр. 268; — *Синтакса српскога језика* за средње школе, од Илије Лалевића, проф., стр. 286, 346; — *Основи математичке географије*, од Тодора Радивојевића, проф., стр. 291; — *Историја књижевности*, од П. П. Ђорђевића, стр. 292, 462; — *Мали атлас за историју српскога народа*, за средње школе, од Василија С. Марковића, преф. суплента плеваљске гимназ., стр. 345; — *Мочникова алгебра* за средње школе, у преводу Васе Димића, стр. 348; —

Српска читанка за I разред средњих школа, од Срет. Пашића и д-ра Милана Шевића (прештампавање), стр. 454; — *Српска читанка* за ниже разред гимназија, од Стојана Новаковића (прештампавање), стр. 454; — *Српска читанка* за средње школе, од д-ра Милана Шевића (прештампавање), стр. 454; — *Француско-српски речник* од Ј. Стевовића (да се откупи), стр. 457.

б) Уџбеници за основне школе: *Наука хришћанска* за III и IV разред основ. школе, од Зар. Р. Поповића, стр. 16, 268, 292; — *Историја српског народа* за IV разред основ. школе (11 рукописа на расписани стечај), стр. 344.

в) Списи намењени школским и учитељским књижицама или за поклањање ученицима народних, средњих и стручних школа:

Старинар, орган Српског Археолошког Друштва, стр. 17; — *Позоришне игре*, које је штампао Одбор фонда сиромашних ученица женске учитељске школе у Београду, стр. 21; — *Леонардо да Винчи*, од д-ра Војидара С. Николајевића, стр. 22; — *Народне новине*, које уређује Живојин О. Дачић, секретар универзитета, стр. 25; — *Београд и његова околина*, од Ђенерала Јована Мишковића, стр. 31, 287; — *Српске жртве*, од Н. Козаревића, стр. 31, 286; — *Задужбина или зидање и петстолетна прослава манастира (Ресаве) Манасије, 1407—1907*, од Симеона Болманца архимандрита, наставника монашке школе, стр. 31; — *Светлост*, орган Друштва за Школку Хигијену и Народно Просвећивање, под уредништвом д-ра Свет. М. Марковића, стр. 33; — *Дејчи свет*, од Ђуре Ранчића, учитеља стр. 113, 177, 284, 292, 349; — *Другарица*, с рускога превод Мирка М. Поповића, учитеља, стр. 113, 177, 286; — *Наша школа*, орган Млавског Учитељ. Удружења, стр. 113; — *Педагошкија књижевница*, св. I—IV, од д-ра Милана Шевића, проф. стр. 176; — *Живот и обичаји Арбанаса*, од војводе Марка Миланова, стр. 291; — *Кара-Ђорђе*, трагедија од Милоша Цветића, стр. 293; — *Најбољи друг*, од Саватија М. Грбића, стр. 344, 462; — *Први дејчи учрукти*, од Димитрија Глигорића, учитеља, стр. 344, 462; — *Ризница*, од Пере В. Јовановића и Милорада Петровића, учитеља, стр. 344, 462; — *Српска звезда или Српство у културној борби*, од Јована Миодраговића, проф., стр. 345; — *Методика познавања облика*, од Софронија Симића, проф. стр. 347; — *Пићање о народном просвећивању у Србији*, од д-ра Чедомира Марјановића проф., стр. 347; — *Историја образованости, I књ.*, од Сењобоса, у преводу Влад. Ј. Радојевића, проф., стр. 453; — *Племе Кучи*, од војводе Марка Миланова, стр. 453; — *Под маглом*, од Алексе Шантића, стр. 454; — *О Босни и Херцеговини*, од Петра М. Јовановића, учитеља, стр. 454.

4. О другим предметима упућеним Главном Просветном Савету:

Да се расписне стечај за израду државног уџбеника за хемију с минералогијом за IV разред средњих школа, стр. 20.

Тежа школска места у Србији, чије наставнике треба наградити, према чл. 40 закона о народним школама, стр. 29, 31.

Правила о народним књижицама с читаоницама да се измене, стр. 33, 292.

Правила о штампању уџбеника за народне и средње школе да се измене и допуне, стр. 33.

О отварању мањих јавних библиотека по варошима, стр. 110, 346.

Да се израде тачна методска упутства (инструкције) за све наставне предмете у гимназији, стр. 110.

О подеснијем начину попуњавања празних учитељских места, у смислу чл. 35 зак. о народ. школама, стр. 111.

Чланови комисије за грађење овогодишњег учитељ. распореда, стр. 111.
Државна помоћ Милану Марковићу, студенту минхенског универзитета,
стр. 112.

Одлука професорског савета мушке учитељске школе у Јагодини о
измени у поступку досадашњег начина превођења ученика у старије разреде,
као и о учитељском испиту, стр. 267.

О полагању испита зрелости оних који нису свршили целу средњу школу,
већ неку другу стручну школу, стр. 288.

Кандидовање лица за изасланике на испитима зрелости и за преглед
средњих школа, стр. 290; — за изасланике на учитељским испитима у учитељ-
ским школама, стр. 291; — за изасланике (надзорнике) за испите у основним
школама, стр. 291, 467.

Сликарски атеље у Београду да отвори Ј. Ramus, стр. 347.

Основи психологије као позитивне науке, од Алимпија Васиљевића,
стр. 467.

Учитељске кривице: Софије Ивановићке, стр. 26, 30; — Симе Грандића,
са Рашке, стр. 113, 269; — Добросава Дуканца, из Котража, стр. 268,
294; — Петра Пасхаљ—Гајевића, стр. 269; — Петра Тасића, из Рибара, стр.
348; — Душана Поповића, из Бличевца, стр. 455.

Пензионисана: Даринке Панићке, учитељице београдске основ. школе,
стр. 113; — Животе Лукића, учитеља из Милошевца, окр. смедеревског,
стр. 177; — Јована Панића, учитеља грочанске школе, стр. 288.

Повратак у учитељску службу: Алексе Нешића, учитеља у пензији, стр.
26, 177; — Животе Ђорђевића, пређ. учитеља, стр. 114, 289; — Даринке
Мијалковићке, учитељ. у пенз., стр. 268, 288; — Софије Ивановићке, пређ.
учитељице, 287, 292, 464; — Милене Лазићеве, пређ. учитељице, стр. 288,
292, 465; — Даринке Мајурчеве, пређ. учитељице, стр. 288, 292, 463; —
Наталије Радуловићке, пређ. учитељице, стр. 347; — Лепосаве Лапчевићке,
пређ. учитељице, стр. 347, 466.

В. Реферати и извештаји о списима и другим предметима упућеним
Главном Просветном Савету:

1. Реферат *д-ра Марка Лека, д-ра Светолика П. Стевановића и*
Чедомиља Петровића о штампаним уџбеницима: *Хемија с минералогијом*
од Алексе Станојевића, и: *Основи земље с минералогијом*, од Драгутина
К. Антића, стр. 17.

2. Реферат *Павла Поповића*, ванр. проф. Универзитета, о делу *По-*
зоричне игре, стр. 21.

3. Реферат *д-ра Светолика П. Стевановића*, проф., о *Народним новинама*
Живојина О. Дачића, стр. 22.

4. Реферат *Саве Антоновића*, директ. б. гимназ., *д-ра Михаила Р.*
Поповића, помоћника библиотекара Народне Библиотеке, и *д-ра Николе*
Вулића, ванр. проф. универзитета, о књизи: *Оштра историја* за више разр.
средњих школа, стари век, II издање, од Стев. Ловчевића, стр. 26.

5. Реферат *д-рл Душана Рајичића*, референта за основну наставу, *д-ра*
Светолика П. Стевановића, проф., и *Михаила Станојевића*, учитеља, о
тежим школским местима у Србији, чије наставнике треба наградити стр. 31.

6. Реферат *Миливоја Башића* и *Драгутина Костића*, проф., о уџбе-
нику: *Синтакса српскога језика* за средње српске школе, по Маретићу и
другима, саставно Илија Лалевић, професор, стр. 269.

7. Реферат *Сретена Пашића*, управитеља в. жен. школе, и *Љуб. М. Протића*, управитеља женске учитељ. школе, о рукопису: *Дечји свет*, од Бире Ранчића, учит., стр. 284.
8. Реферат *Сретена Пашића*, и *Љуб. М. Протића* о рукопису: *Другарица*, у преводу Мирка М. Поповића, учит., стр. 285.
9. Реферат *Јос. Ковачевића* и *д-ра Душана Рајићића* о рачунаљкама Симе Јеврића, учитеља, и о упутству за те рачунаљке, стр. 289.
10. Реферат *Милутина К. Драгутиновића*, проф. реалке, о књизи: *Кара-Ђорђе*, трагедија од Милоша Цветића, стр. 293.
11. Реферат *Јос. Ковачевића*, *Ил. Н. Букановића* и *С. Милића*, проф., о Алгебри Мочниковој, коју је превео Васа Димић, стр. 348.
12. Реферат *Влад. Вулићевића*, *Т. Старчевића* и *Мил. Вујановића*, проф., о Француско-српском речнику, од Ј. Н. Стевовића, стр. 455.
13. Реферат *Срет. Пашића* и *Мих. Станојевића* о књигама „Најбољи друг“, од Саватија М. Грбића, учитеља; „Први дечји цвркути“, од Димитрија Глигорића, учит., и „Ризница“, од Пере В. Јовановића и Милорада Петровића, учит., стр. 457.
14. Реферат *д-ра Чедомиља Митровића*, *Светислава Максимовића* и *Мих. Станојевића* о молби Наталије Радуловићке (Мацаревићеве), пређ. учитељице, да се врати у службу, стр. 463; — о молби Даринке Мајурчеве, пређ. учит., стр. 463; — о молби Софије Ивановићке (Јанковићеве), пређ. учит. стр. 464; — о молби Милеве Лазићеве, пређ. учит. стр. 465; — о молби Лепосаве Лапчевићке, пређ. учитељице, стр. 466.

III ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

1. *Стање народних школа у Србији 1907—1908* школске године, по извештајима школских надзорника, од Д. Ј. П., стр. 34.
2. *Извештај о раду у Српској Музичкој Школи* за школску годину 1907—1908, стр. 69.
3. *Извештај Уметничко-Занатлијске Школе* о раду своме у школској години 1907—1908, стр. 75.

IV НАУКА И НАСТАВА

1. *Мисли о физиоетнологији*, од д-ра Нике Жупанића, стр. 144.
2. *Један прилог методици српскога језика у основној школи*, од Дим. С. Пауновића, стр. 201.
3. *Материја у светлости електронске теорије*, од проф. д-р Л. Бреца, у преводу П. М. Илића, стр. 208.
4. *Педагогијска књижевница*, уређује Милан Шевић, од М. Д. Марковића, стр. 224.
5. *Педесетогодишњица рада око д-ра Ђ. Натошовића*, од Ђ. С. Ђ., стр. 224.
6. *Одредбе о новом уређењу виших женских школа у Пруској*, превела М. М., стр. 295.
7. *Преводи с немачког у српским забавницима прве половине XIX века* (Прилог историји српске књижевности), од М. Ст. Станојевића, стр. 310.
8. *Музеј Српске Земље*, грађа за флору Старе Србије и Македоније, стр. 320.

9. *Државне и приватне средње школе у I и II тромесечју ове школске године* (израђено према директорским извештајима), од М. Н., стр. 350.

10. *Кратак преглед историје грчкога и латинскога језика*: I Грчки језик, од Јак. Вакернагла, стр. 393.; II Латински језик, од Ф. Скуча, у преводу М. Ј. П., стр. 472.

V ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Der štokavische Dialekt von Milan Rešetar. Mit Zwei Karten. Wien 1907. [Schriften der Balkankommission, lingu. Abteilung VIII], од проф. А. Белића, превео М. Изковић, стр. 490.

Одговор на реферат о чланку *Приложак за познавање гастроподске фауне у Србији*, од М. Николајевића, стр. 503.

VI ХРОНИКА

Српско Геолошко Друштво: записник СХХХ збора (10 јануара 1907 г.), стр. 78; — записник СХХХ збора (10 фебруара 1907 г.), стр. 83; — записник СХХХI збора (10 марта 1907 г.), стр. 88; — записник СХХХII збора (10 априла 1907 г.), стр. 90; — записник СХХХIII збора (10 маја 1907 г.), стр. 92; — записник СХХХIV збора (10 октобра 1907 г.), стр. 230; — записник СХХХV збора (10 новембра 1907 г.), стр. 246; — записник СХХХVI збора (10 децембра 1907 г.), стр. 252.

VII БЕЛЕШКЕ

Свеска за фебруар: Светосавски темати у Мушкој Учитељској Школи Јагодинској, стр. 162; — Фонд за помагање сиромашних ђака обреновачке основне школе, стр. 162.

Свеска за април: Научни течајеви у Јени, стр. 333.

Свеска за јуни: Школске собе за слободно после подне (Бачка Скло-ништа), стр. 505; — Читаонице за децу, стр. 505; — Завод за децу (Amt für Kindersorge), стр. 506; — Научнички пролетаријат и пропуштање на матурантском испиту, стр. 506.

VIII НОВЕ КЊИГЕ

„Шумадинче“, „Зло и добро у нашем народу“, „Моји познаници“, „Данак у крви“, „Двадесет приповедака“ мађарских приповедача, „Песме“ Лазара Костића, „Recenzija“ hrvatske ili srpske gramatike sa srednje škole, „Sreća u nesreći“ — стр. 507.

XI ЈАВНЕ ЗАХВАЛНОСТИ

Стр. 164, 261, 333, 507.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXX

ЈАНУАР 1909

БРОЈ 1

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА СРБИЈЕ ПЕТРА I

ОСНИВАЊЕ ЈАВНИХ БИБЛИОТЕКА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 14 јануара 1909 године, на предлог господина Министра просвете и црквених послова, а на основи чл. 3. Закона о Народној Библиотеци, решено је:

да се у Пироту и Неготину оснују јавне библиотеке. ✓

ДУХОВНИ СУД ЕПАРХИЈЕ НИШКЕ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 16 јануара 1909 године, на предлог господина Министра просвете и црквених послова, постављен је:

у Духовном суду епархије нишке: за члана јереј г. *Илија Којић*, парох суботиначки.

ОДОБРЕЊА ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ О КЊИГАМА

Одауком својом од 29. декем. прошле год. ПБр. 20255, господин Министар просвете и црквених послова одобрио је, да се часопис: „Светлост“, орган Друштва за школску хигијену и народно просвећивање може набављати за школске и ученичке књижнице народних, средњих и стручних школа.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Одлуком својом од 11. децембра прошле год. ПБр. 20197, господин Министар просвете и црквених послова одобрио је, да се: „Народне Повине“, које уређује и издаје г. Живојин О. Дачић, секретар Универзитета, могу набављати за школске књижнице народних школа и употребљавати за поклањање ученицима народних школа о испитима.

Одлуком својом од 25. јануара 1909 године ПБр. 20197, господин Министар просвете и црквених послова усвојио је мишљење Главног Просветног Савета: да се лист „Наша школа“, орган млавског учитељског удружења, који излази под председништвом Вој. Р. Мааденовића, учитеља, може препоручити за набављање за књижнице народних школа.

ЗАЈЕДНИЧКИ ЗАДАТАК УЧЕНИКА VIII РАЗРЕДА СВИХ СРЕДЊИХ ШКОЛА

Поради подстицаја на бољи рад у школи наређујем: да се и ове године у свима VIII разредима да ученицима један исти задатак, али да се сада даду награде онима, који израде најбоље.

Награде ће се дати из приноса фонда Медаковићевог у суми од 350 (три стотине педесет) динара и то на тај начин, што ће се ученицима дати добре књиге тврдо повезане. Од књига даће се за награду: Вуков Речник, Народне Умотворине (Вукове Збирке), Горски Вијенац, Дела Љубе Ненадовића, Мала Библиотека (Мостарска), Певанија Змајева.

Број награда може се кретати између пет до десет, и према том ће се комбиновати и број књига.

У комисију за оцену ученичких радова одређујем г. г. Јована Томића, библиотекара Народне Библиотеке, Павла Поповића и Јована Скерлића, ванредне професоре Универзитета, и за председника г. Момчила Иванића, професора.

ПБр. 19525

10. децембра 1908 год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова

Анд. Николић, с. р.

На основу ове одлуке г. Министра Просвете и Црквених Послова дат је 17 децембра 1908 год. овај задатак свима VIII разредима средњих школа у Краљевини Србији:

О читању — 1. Која је корист од читања? 2. Шта треба читати и како треба читати па да читање буде корисно и пријатно? 3. Шта има ученик (који ради задатак) да каже о свом читању?

Напомена: Под читањем разуме се добровољно читање, тј. читање ван уџбеника.

Извештај комисије за преглед и оцену задатака

Господину Министру Просвете,

После прегледа задатака које су, као пробне задататке испита зрелости, радили ученици VIII разреда у свима средњим школама у Србији, комисија за преглед тих задатака слободна је, сем извештаја о томе који су задаци најбољи и заслужују награду и сем записника о свом раду да саопшти г. Министру и ове опште напомене. Напомене ове говоре о прегледаним задацима, о задацима из ерпског језика у опште, о целокупној књижевној настави у нашим средњим школама, и о томе како се у којој школи врши књижевна настава.

I

Ово су особине које су се показале у прегледаним задацима:

У повећем броју задатака није дат прави одговор на постављено питање. И ако је по тексту датог питања било јасно да треба говорити о лектури коју чини млад човек ради свог општег образовања, ипак су многи ученици схватили питање на други начин. Повише њих говорило је не о читању него о писмености, и повлачило разлику између писменог и неписменог човека, да би се доказала корист од читања. Доста је ученика било који су схватили задатак тако као да је дато питање: какву методичку поступност треба родитељ или наставник да употреби, кад детету или ђаку даје лектуру. Многи нису одговорили на сва питања у задатку истакнута и одређена. Врло многи напр. нису говорили о пријатности од читања и кад треба читати и шта, па да се то осети; нема често ни најмање анализе читања и осећања које се при томе јавља; често није показано колика корист од читања може бити ученику за његово правилно излагање при писању и за књижевно образовање. А неки су сасвим криво разумели питање, или његове делове, те су говорили н. пр. о читању на глас. Било је и примера да ученик сасвим скрене у страну и скоро и не говори о питању. Једном речју било је доста погрешака у концепцији, резонувању, разумевању.....

Било је доста задатака у којима је концепција била добра, али у којима је разрада била слабија. Другим речима, било је ученика који су у задатку логично мислили, али се сувише оскудно изражавали, сувише мало развијали ствари. Има често код њих неспретности и у неумесној употреби речи, њихову избору и складу у реченицама, као и у реченицама између себе, неписмености у распореду излагања мисли на мање и веће одељке (алинеје и крупније делове, одсеке задатка). По неком тече цео задатак као вода, без и једног одељка. Има сразмерно врло велики број задатака у којима су стил (у ужем смислу) и језик рђави. Ђаци су правили недопуштене апсурдности у састављању реченица, као што су правили и погрешке у језику, за које се не би могло мислити да се у вишим гимназијским разредима још праве, и које се никако ученицима не могу опростити. Граматичке грешке највише се тичу првога дела граматике, науке о гласовима; мање има грешака у облицима, а још мање у синтакси и постанку основа. Интерпункција је такође у многих погрешна, неправилна и недоследна.

Како је дати задатак дао прилике ученицима да више покажу своју лектуру, то се комисија могла обавестити и у овом погледу довољно, и видети како стоји са лектиром у нашим средњим школама. Лектира је у ђака махом без упуства. Управо је за жаљење, како су се поједини ђаци упуштали у читање без икаква упуства и одређена правца. Ђаци се остављају сами себи да читају што им шака дође, тако да само они који су наметнији и даровитији могу да нађу прави пут. За књижевну наставу у нашим гимназијама страхан је факат: да изванредан број ученика изјављује да треба без разлике и без обзира читати све, и да се само тако, посрћући, може наћи прави пут. Утисак који ови задаци чине то је хаотичност у погледима и у идејама, и потпуно одсуство систематске књижевне културе. Какав је цео наш духовни и душевни живот, такав је дух који се огледа у свима овим задацима. Нема ни једне заједничке идеје водиле, никаквог духовног јединства; све је разбијено и разбацано, сваки прима оно што му је најгодније, најлакше, или најкорисније, и живи у томе без везе са онима који га окружују.

II

Ове се мане могу на овај начин лечити:

Код погрешака у концепцији наставник ће овако поступати: он има ђацима да објасни да је у једном задатку главно, и од свега другог важније, дати одговор на дато питање и да тек на друго место долази разрада, стил и језик. Због тога наставник има да научи ученика: да најпре добро утврди шта ће рећи, па тек после како ће то учинити; да, пре сваког писања самога задатка, изради за себе ма и најовлаштнију скицу одговора које ће дати и идеја које ће развијати, и да утврди ред у излагању њихову. При томе наставник има да научи ученика да увек потпуно јасно схвати питање (чим се ово ма како може схватити на више од једног начина), и да се при решавању његово строго држи питања и никако не удаљује од њега. Нарочито би наставник имао да препоручи ученицима да се не наслањају на лекције и да не излажу оно што су научили онда кад треба дати резоновање и излагати идеје; то је обичан случај код задатака који иоле везе имају са историјом. Да своје ученике овоме добро научи, наставник би имао да се служи овим начинима. Најпре има да специјалним препарацијама навикне ученике на право и логичко мишљење, т. ј. да их, дајући им тему, не остави с почетка да сами ту тему раде, него да је ради с њима заједно на часу, да је заједно с њима дискутује, да по ђачким одговорима групише идеје које она захтева, да утврди ред међу њима и т. д. Затим, кад ученици постигну извезбаност у томе да сами могу увек логично компоновати задатак, наставник треба да им даје теме на самосталан рад. При томе треба нарочито да даје теме у којима би ученици имали прилике да покажу способност мишљења. После тога, наставник треба увек, после прегледаног задатка, да чини критику задатака пред ученицима. При тој критици треба наставник да делује и као васпитач и да на пр. конфузног ученика упуту да буде јаснији, одбијајући га од свега што му тај недостатак појачава; да хвалисавце и сувише поуздане увери о штетности тога и да их поступно сузбија; а онога што у себи нема поузданог осоколи. У свему овоме наставник треба да према свима ученицима, који греше у овом

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

www.unibooks

погледу, т. ј. у погледу концепције и резонована, буде што може строжи, и да без икаква попуштања тражи на све начине да се они у томе поправе. Наравна ствар, да наставник треба ту сасвим предано да ради свој посао, и да се не устручава улазити у коренита и честа поправљања задатака.

Што се тиче разреде и стила, мане ученика у том погледу дају се поправити што чешћим писањем задатака, што јачом лектиром добрих писаца (нарочито критичара, историчара итд.), наравно све уз припомоћ талента. И ту наставник ваља једнако да утиче, кад ђаци чине погрешке при састављању реченица или употреби израза или иначе. Наставник треба да те погрешке неумољиво казни и неуморно да их поправља.

Што се тиче грешака у језику, ту вреде иста средства. Наставници би имали врло строго назити да се крупне погрешке не појављују никад у ученичким задацима. И овде, они би имали да буду тако исто непопустљиви и неумољиви према погрешкама, као што смо рекли да треба да буду према погрешкама концепције и разраде. Овде им је посао куд и камо лакши.

За поправку ђачке лектире могло би се ово препоручити. Требало би саставити један мањи списак српских, а по могућству и страних писаца, који се до испита зрелости морају прочитати. Требало би затим затражити од свих виших гимназија извештаје школских (ђачких) књижица, да би се видело чега у опште тамо има, и у којем су стању књиге. Министарство би тада могло добре књижице похвалити и ставити за углед, а непотпуне и оскудне поунити по списку који би се лако дао саставити. Напоцлетку, много би се помогло добро уређеним (од нарочитог одбора) јевтиним издањима књига за ђаке, у којима би добри и школски писци нашли довољно места.

За поправку књижевне наставе уопште, потребно је више услова, али први је да наставници сами буду интимно упознати с предметом. У нашим средњим школама, међутим, настава језика и књижевности српске добрим делом је у рукама нестручњака. Тако је исто потребно да наставници увек на време сврше прописан програм из језика и књижевности.

III

Нису узроци слабости књижевне настави само у наставнику. Други, јачи и већи узроци такође ту дејствују. Пре свега, препуњеност особито виших разреда, превелики број ђака по разредима не дају могућности да се књижевна настава, која је тако компликована и захтева тако детаљан и ситан рад, лепо врши. Затим, што квари наставу и онда кад је један наставник лено почне, то је што се, услед премештаја или других узрока, књижевна настава често узме из руку једног наставника који ју је водио донекле, па се да другоме. После, и кад један наставник остане на раду, квари му посао то што му (ово важи нарочито за VII разреде) уђе у разред велики број ђака из других школа са којима он дотле није радио и који су неспремни, те му онда покваре, или укоче, или бар закасне наставу у дотичном разреду. О свему овоме ваљало би да воде рачуна нарочито директори. Они би имали да упућују неискусне наставнике у посао, а да и наставнику и ђаку буду на потпуној услузи у колико се то тиче набав-

бања књига потребних за лектуру итд. Наравно, реч је о директорима који разумеју посао. Напослетку, не би требало да су средње школе без нарочитог инструктивног и стручног надзора над учењем како овога предмета, српског језика и књижевности тако и осталих предмета. А такав надзор, који би у целој Србији вршила два лица (једно за математичко-природњачке, а друго за језико-историске предмете) спојен са наградом и одликовањем (*merces et honor*), знатно би повећао успех у свима средњо-школским предметима, па и у овом: у српском језику и књижевности.

IV

28. Јануара 1909 год.
у Београду.

Председник комисије
Момчило Иванџић

Чланови комисије

Јов. Н. Томић, Павле Поповић, Ј. Скерлић

Награђени ученици

Према предлогу комисијском, који је усвојио и Господин Министар просвете награђени су:

првом наградом: Станислав Винавер, ученик Прве Београдске Гимназије;

другом наградом: Здравко Тодоровић, ученик Ужичке Гимназије и Јелена Големовићева, ученица Женске Гимназије;

трећом наградом: Паулина Леблова, ученица Женске Гимназије, Александар Живановић, ученик Реалке, Слободан Јовановић, ученик Друге Београдске Гимназије, и Љубица Симићева, ученица Женске Гимназије.

Сваки награђени ученик добио је од г. Министра и Цркв. Послова.

Н. Н., ученик VIII разреда гимназије, према оцени комисије за преглед заједничког задатка „О читању“, који су радили на дан 17. децембра прошле године, ученици VIII разреда свих средњих школа награђен је *првом* (другом, трећом) наградом Министарства Просвете и Црквених Послова из фонда пок. Милорада Медаковића, војводе и књижевника.

Награђени ученички радови

Прва награда

„Која је корист од читања“! Какав речити ђак пламеног Жан Жака дигао би свој глас који дрхти од огорчења, узбуђења и гнева. „Оно развраћује младе умове, квари млада срца која треба стазом врлине да кроче, уноси у њихове душе недопуштен жар деправираних бића лажном културом, у којој природном животу места нема, учи их да се усхићавају речима више но делима, одводи их на далека беспућа извештачених, лажних, неприродних овећаја, гушећи све природно, све велико а узвишено и просто, оно узвишено незнање наших великих предака, незнање коме не треба поуке, јер је довољно само себи, јер

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

www.unib.rs

је узвишено, јер је природно“. А како би одговорио онај строги цензор из Утике, Като, на ово питање? Не би ли му изгледало ужасно, достојно најстрашнијих казни занимати се другим чиме толико, посвећивати своје најдрагоценије и најмилије време читању, то време које се може употребити на послове достојне мужа, на орање, обрађивање земље, на живот на селу; вему коме су све врлине биле „bene pascere“ и „satis bene pascere“.

Какав замишљени присталица Сакија Мунија гледао би у читању сметњу велику великоме, једином циљу човека на земљи, да се потпуно погружи, без осећаја и бола у Нирвану. Песимиста би проклео страшном клетвом читање, јер пробуђује опет варљиву вољу за овај живот пун плача, беде и патњи, распухује пламен његов за часак да опет све потоне у досаду, беду и чаму. Хришћански оци сагаасни су са обожаваоцима корана, и свети Августин исто би учинио да је на месту фанатичнога Мустафе, са александриском библиотеком, са књиγαма које одводе слаб дух човека грешна од непроменљивих, јединоспасавајућих, вечитих истина религије.

Тешко је одговорити на такво питање. Оно је неодређено и треба знати с чијег се гледишта одређује та корист, шта се сматра за корист. И сам појам и користи и штете релативан је и разни су погледи појединаца на њих. Ја мислим да читање треба да врши неки утицај на читаоца, и тада према утицају одређује се корист. Свакако, тај утицај треба да развија човека, да му развија појмове, осећаје, укус и мисли, да дејствује у једном извесном одређеном правцу, чији је циљ да начини од читаоца човека који стоји на висини свога времена, својом културом, својим начином мишљења, осећајима својим, целом својом личношћу. Разуме се да може да се утиче само на нешто што већ постоји, на нешто на шта може да се утиче. Кад нема семена у земљи не може постати ни биљка. Од земљишта (а то је лектира, васпитање, околина) зависи врло често успевање биљке, на плодном земљишту лакше ће се она развити у диван украс природни но на неплодном, песковитом земљишту. Има опет биљака које најбоље успевају на таквом. Разна је корист и разан утицај према природама и наклоностима, треба их развити, раширити, ојачати, усавршити. Тешко је сложити „utile dulci“ и ретко ко успева у тешком томе послу. Велики је јаз између онога што појединац мисли да треба да чита и онога шта чита. Он треба да се стара да му укус постане такав да једног дана не буде морао да се застиди онога шта чита. Али су разни укуси и давна је пала она прастара мудра изрека: *De gustibus non est disputandum*. Оно што се може изменити у правцу који се сматра за добар треба се старати да се измени. Разноликост укуса ипак не показује савршеност једних и безвредност других људи, који целог живота читају бајке (као што прича Herman Hesse у *Kultur d. XX Jahrh.*) и у причама надазе све своје задовољство, разликују се много од других који се опет баве само озбиљном лектиром, али то доказује само да су укуси различни и ништа више. По Ниче-у само се онај може назвати правим читаоцем „кога је бар једном књига коју чита дубоко ухитила и бар једном ранила дубоко“ — дакле који ју је читао погружен дубоко у њу, мислећи само о њој, удубљен дуго и истрајно. Декарт је препоручивао само размишљање а за књиге није марио, (једном је рекао пријатељу који га је питао где му је библиотека:

„природа је моја библиотека, друге немам“). Шопенхауер и многи други препоручују да се чита мало и дуго, али опет све зависи од укуса.

Само што читање ради оне најниже забаве, читање тек да се разголицају страсти, без даљег циља и намере, или опет глупо читање без реда, без размишљања, читање тек да се чита (то су они „вечити читаоци“ Шопенхауерови) не може да се читањем назове. По мом мишљењу треба као и свугде тако и овде радити с планом, путовања ће бити и компас који не vara, укусе, удаљавати се може од њега, али побећи од њега не може, усавршавати се може али не може ван њега отићи.

Ја сам читао доста и волим да читам, читам с планом и дуго размишљам кад читам какву књигу а трудим се и да проникнем у осећања пишчева. Лектуру моју не могу да поделим на озбиљну и мање озбиљну јер се старам да све узмем озбиљно, колико, разуме се, могу. Кад се сетим својих ранијих усахита из дечачког доба и упоредим их са садашњима, којих је све мање, али који су надам се дубљи и основанији, чини ми се да је мој укус од тога доба прешао доста велики пут и ја се надам да ће будућност још лепша бити, тако да једног дана будем свесан свога развијенога, раширенога, јакога и свеснога ја.

Станислав Винавер

уч. I. б. гимназије

Друга награда

Читање је врло важна ствар. Али да би читање било корисно треба умети правилно читати. Корист од правилног читања састоји се у томе што нам оно срце благорођава, разум просвећује и шири видик нашег знања. Како племенито утичу на наше срце „Илијада“ Омирова, Милтонов „Изгубљен Рај“, или Смрт Смаил-аге Ченгијића! Како нас надахњују и напајају оним што је лепо, узвишено — идеално — поучне, племените и озбиљне мисли Његошевог „Горског Вијенца“, или Бранковог „Бачког Растанка“! А колико читање таквих дела богати наш разум, није потребно рећи. Она нас побуђују на размишљање о свету и животу; она нам показују пут, којим ћемо доћи до истине, идеала; она богате нашу ризницу знања новим тековинама, новим стварима, те нам тиме дају могућности да схватимо смисао живота, да схватимо (појмимо) свет, који нас окружује. А тиме се шири и видик нашег сазнања. Ми нисмо у стању да дамо себи одговора на све оно што око нас бива. У томе нас помаже искуство и стечени резултати других људи. Нама је, дакле, потребно да упознамо мишљења и назоре других људи, па да будемо у могућности у неколико бар да одговоримо на питања која нам се намећу, кад почнемо да размишљамо о свему ономе што око нас бива.

Да би читање било корисно, треба читати добре књиге. По Роскину добра књига изражава најдубље уверење којег знаменитог (bedeutend) човека и она је надахнута љубављу према човечанству. Добре књиге имају трајну вредност и увек нам могу бити од користи. Добрих као и рђавих књига има много и због краткоће живота не могу се прочитати све. Али то није потребно; главно је обратити пажњу на умну развијеност и доба читалаца. Према добу и интелигенцији треба бирати књиге и читати их. Да би читање било корисно треба, дакле,

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.ub.rs

читати књиге, које према добу узраста и интелигенцији збиља могу да богате наш разум и да шире видик нашег знања.

Умети читати, то је вештина и дар. Бифон је казао да нема рђаве књиге за доброг читача. Питање је: како треба читати, па да читање буде корисно и пријатно. Да би смо на ово питање одговорили, изнећемо један пример, који ће бити довољан за потпун одговор. Кад се тражи злато онда се мора дуго копати и пажљиво испитивати слојеви стена и земље; затим те слојеве раздробљене метнути у пећ за топљење и тек после тога може се добити чисто злато. Као при копању злата или каквог племенитог метала, тако исто се ради и при читању. Речи пишчеве су слојеви стена или земље, мотика, којом се копа злато јесте наша брижљивост или пажња, злато је основна, главна мисао, идеја пишчева, а душа наша пећ за топљење. Из овога излази да треба добро пазити на значење и порекло речи; јер кад се њихово значење добро разуме, онда је помоћу пажње лако погодити главну мисао, лако је разумети писца. То је најважнија страна у читању; јер неке речи у разним временима и разним покрајинама често пута имају различито значење, и ако се не погоди право значење њихово, читање остаје узалудно. Многи писци пишу у алегоријама, сликама и употребљују поједине речи у пренесеном значењу, па ако се не разумеју сва њихова значења и порекло, опет ће читање бити без користи. У осталом, ово је и разумљиво, јер је идеја, мисао пишчева увијена, управо налази се само у појединим речима и изразима. Даље при читању треба имати напрегнут дух и присебност: све критички оценити и задржати за себе само оно што је истинито и добро. Један писац окарактерисао је читање као двобој између писца и читаоца, из кога он (читалац) излази или као побеђен или као победилац. Врло важна страна читања јесте и та: умети од мисли и осећања пишчевих створити једну заокружену целину, из које се може видети основна замисао и тенденција пишчева. Да овако читање мора бити и пријатно, јасно је из тога што сваки душевни рад доноси задовољство кад се сврши са успехом, кад пружа извесну корист.

Ове мисли о читању већином су резултат сопственог искуства. До скоро сам читао механички т. ј. читао без довољног разумевања. Због тога што нисам знао у чему се састоји правилно читање, каква је корист од читања, шта треба и како треба читати, ја сам највећу пажњу полагао на то да што више прочитам, не пазећи да ли ми то пружа користи или штете. Услед тога, природно је, што сам читао брзо и без икаквог, тако рећи, разумевања. Поред тога нисам пазео ни на избор књига. Често пута сам читао ствари, које према добу и интелигенцији нису биле за мене и тиме сам, разуме се, замарао ум и трошио „скупо“ време. Од скоро сам почео да читам логички т. ј. са пажњом и разумевањем. У овоме највише је утицало на мене душевно нерасположење и незадовољство због непостигнутог успеха од ранијег огромног читања; исто тако и школа, јачајући ми вољу и улевајући ми наду на бољу будућност, много је допринела да променим ранији начин читања. У последње време почео сам и естетички да читам, т. ј. почео сам поклањати пажњу и нагласку и тону читања, јер сам увидео да такво читање васпита укус.

Здравко М. Тодоровић
уч. Ужичке гимназије

Једна велика корист од читања је што се њиме поучавамо. Како би то било страшно кад би човек морао све сам да доживи, види и искуси, и кад не би имао књига, које би му у многоме помогле. Оне нам отварају често читав један непознат свет, уведу нас у њега, упознају, дају нам прилике да га заводимо или омрзнемо, да видимо нешто лепо или ружно, што никада, можда, без њих не би видели. Колико се пута човек, у каквој тешкој и пуној искушења прилици, угледа на неки светао пример из књиге каквог великог песника. Књига простијем свету отвара свест, показује му да има света и осим њега и његове околине, он види и научи из ње много што шта што није знао и тиме се развија и интелектуално и морално.

Друга корист је од читања што човек, читајући ствари великих песника, осећа силно задовољство, које ствара човека срећнијим. Колико пута кад је човеку тешко, кад му изгледа да је најнесретнији и да су се све беде људске свалиле на њега, он узима књигу и у њој налази одаха и мелема својој души и болу. Ова духовна храна која се добија читањем много, много доприноси људима, и без ње би живот био сувише тежак и горак. (Ја бих ово што називам „Друга корист“ кад бих говорила по осећању а не по разуму метнула увек на првом месту.)

Ово питање „шта треба читати?“ изгледа ми сувише широко, јер је то са свим индивидуална ствар.

Једино би то могла рећи, да треба читати само несумњиво добре ствари и то од великих књижевника, који су издржали све критике и после њих остали и признати као велики. Ово учество би требало бар да вреди за почетнике, који још нису стекли свој лични критеријум, који ће их додније руководити при избору књига.

Никада нико није видео користи од књиге коју је силом прочитао, зато треба оно што се чита да се воли, да се чита нажљиво, са размишљањем, да се не лети преко извесних места у којима је песник можда врло много рекао, па то све пропадне због непажљивог читања. Ето, само од таквог читања, мислим, да може бити користи. И ипак све зависи од онога ко чита.

Шта и како треба читати па да читање буде пријатно? За мене је ово врло тешко да одговорим, управо немогуће. Понеко кад чита најлепше ствари, где би други био усхићен, њему није то ништа, он ту не види ничег лепог, не осећа ни мало и с тога му није ни пријатно; дакле опет треба то да је у човеку, да он има способности да осети оно што је лепо, па ће му и читање лепих књига бити пријатно. Поред тога сви људи не могу волети све врсте писања и ако су оне понаособ лепе. Понека природа воли нежност у поезији, нека веселост, тугу, меланхолију и т. д. те с тога кад би се све то могло подестити онда би и читање било пријатно. Ја, ето, волим реалне али ипак fine и нежне писце, и због тога врло волим Додеа. Код њега ми се свиђа његово истинско схватање ствари описано на тако савршен начин; кроз њега се провлачи тако fine хумор који је понекад и болан и заједљив. Наравно да има још песника које радо читам и волим али сам овога узела као најјачег. Од поезије у стиховима врло волим Јакшића због његовог чистог осећања а нарочито силине у песмама, а опет и Мисеа, због блакости и лакоће. Кад год их читам, читам их са снагом љубави и тада, могу слободно рећи, осећам се најсретнија.

Јелена Големовић
ученица Ж. Гимназије

Трећа награда

За неке људе читање је корисно, за друге пак штетно. Људи без знања, с неразвијеним укусом, читајући све што им дође до руку, не користе се тим ни мало, чак им то по некад само одузима време. П велики духови, кад достигну највишу тачку свог развића не могу, није им потребно да читају. „Човек који има сам са собом много да говори, нерадо говори с другима“ каже Божа Кнежевић. Нашто ће генију нови утисци, опажаји, кад га већ растржу велике идеје, осећања. Он их има толико много. Њега притискују његове властите мисли, да би чак било смешно препоручити њему читање. За нас пак, просечне људе, а нарочито омладину школску, читање је од несумњиво велике важности. Оно нас упућује на самосталан рад, а то је главни циљ нашег васпитања. Књиге добрих књижевника поучавају нас, упућују, снаже, а често у њима налазимо и утехе.

Много се греша што се читање сматра као нека забавна ствар, која се врши као нека пријатност после рада. На против треба читати онда кад се осећа најинтензивнија воља за рад, кад смо најсвежији и најодморнији те да можемо да примимо идеје из дела, која читамо. После сваког читања треба дуго размишљати о прочитаном, трудити се да себи преставимо то што је писац хтео да каже; ако се није разумело треба поновити. По мом мишљењу не треба дуже читати од једног сата без прекида, јер ако читање траје дуже, због велике количине утисака ови слабе својим интензитетом.

И такво читање паметно и смишљено не само да ће бити корисно, већ и пријатно. Зар то није највише и најчистије задовољство кад се опажа да се пред нама отварају нови региони, за које до сад нисмо ни слутили да постоје. Тада се наш дух проширује, повећава, жели да све обухвати, и у тој жељи расте. То осећање јавило се у мени први пут у шестом разреду. У шеснајстој години кад се свест почела да буди, настаје највећи хаос у младој глави. Силни утисци из околне почињу да се сређују, али сад искрену стотину питања, која збуњују, чији одговори противрече један другом. Шта да се ради? Зашто се живи? Због кога се живи? Млади мозак, ненавикнут на та питања, бори се, мучи, не налази одговора; не сме никог да пита, и онда га из свију тих трзавица спасава књига „Мисли Боже Кнежевића.“ Те „Мисли“ су ме научиле да човек треба да ради само оно што *треба* да ради, а не оно што мора или хоће, да он у самом себи носи судију дела својих, и да не треба да очекује помоћи ни одозго ни са стране, већ да је све у самом њему. То ме је умирило, дало ми поуздања, почела сам да радим, видела сам да тек кад се сама развијем, моћи ћу дати нешто и другима, што је циљ човечијег живота. А развијање се достиже само озбиљним радом, и то на првом месту читањем.

Паулина Леба

ученица Ж. Гимназије

Програм наставе у средњој школи израђен је тако, да ученик по изласку из ње има здрав основ, који ће се доцније проширити и допунити на Универзитету; али као будући члан друштва, ученик се не сме бринути само о томе, како ће доцније зарађивати хлеб, те да чита само уџбенике и лекције. Он би био спреман у својој струци,

и то његово знање користило би само њему, али не и друштву, о коме је дужан старати се исто толико, колико и о себи.

Средња се школа труди да образује и будуће грађане. Али она то не може извести до краја; она само упућује ученика како ће даље сам самостално радити. Укратко речено, средња школа даје стручно образовање, а *свестраном образовању* само правац, које ученик сам мора извести и то *читањем и нешколских књига*.

Врло је важно изабрати добре књиге, јер смо видели да ће од тога зависити васпитање и образованост читаоца. То је дужност средње школе, она има да негује укус својих ученика; али то може само до извесних граница, јер ипак сваки ученик има урођене наклоности према разним лектирама: једном се допадају песме, другом путописи, трећем романи и т. д.

Од начитаности ученика зависи успех у школи, а и наставнику је много лакше предавати ученицима који су доста корисних књига прочитали. Узалуд ће наставник историје причати о узроцима, делима и последицама француске револуције, ученик неће добити тачан појам о њој ако није прочитао Игову „Деведесет трећу“, „Јаднике“ и т. д. Наставнику географије сав је труд узалуд причајући о лепотама и обичајима далеких земаља; ученик ће то научити па и заборавити. Али ко прочита Ненадовићева „Писма из Италије“, или Јовановићево „Тамо-амо по истоку“, никад неће заборавити Везув и Помпеју, Бомбај и Цејлон.

Читање страних књига од двогубе је користи: прво, изучава се страна књижевност и друго, учи се језик. Само се по себи разуме да треба читати дела у оригиналу, јер превод макар колико да је добар, разликује се од оригинала.

Ја своју лектуру делим на поучну и забавну (која је по својој циљу опет поучна); али сам гледао увек, колико је могуће, да буде у сагласности са наставом у школи и да тече с њом упоредо. Кад нам је наставник физике говорио о оптици, прочитао сам: „Из науке о светлости“ од Ђ. Станојевића. Своје знање о Сибиру, које сам добио у школи, проширио сам прочитавши „Царева гласника“ од Верна и т. д. и т. д.

Увек сам се трудио да читам пажљиво и размишљавајући. Било је тренутака кад сам долазио у искушење да прескочим какав „до-садан“ опис, као што сам слушао да многи раде; али сам га ипак читао, знајући да ће то имати важности за карактеристику личности или развој догађаја.

Начитаност ученика не зависи од количине прочитаних књига, већ од каквоће.

Мислим да ученици највиших разреда средњих школа имају користи и од читања новина; с тим, да се клоне уводних чланака и полемика, а да обрате пажњу на догађаје у отаџбини и ван ње, те да увек знају шта се догађа око њих, и да умеју простијем од себе објаснити догађаје и појаве који се тичу српског народа.

Последњи су догађаји показали да српству престоји очајна борба за коју му треба јака и просвећена омладина, која ће умети својим знањем исто толико користити Отаџбини, колико и својим мишицама.

Александар Ж. Живановић
уч. Ресалке

Лепа и добро изабрана књижевна лектира је оно што данас највише доприноси човечијем интелектуалном развићу. Данас има у свету толико много најразличитијих појмова и мишљења, па баш и о једној истој ствари, да човек само помоћу свестране лектуре може себи створити извесну целину идеја. Данас је у свету толико много различитих питања и проблема који човека све више занимају, да он мора да се труди да се на сваки начин што више умно развија, да би могао сам себи дати одговора на сва та питања. Да и не говорим о оној користи коју имају од читања умно неразвијенији слојеви, сељаци, радници и т. д., која облагорођава душу, која искорењава оне примитивне човечије инстинкте, и чини од једног готово неразумног бића разумна човека, свесна свога достојанства. Корист коју од читања имају ти нижи слојеви огромна је, и не да се ничим другим заменити; та је корист толико велика да на тај начин читава једна народност, читава једна раса постаје супериорна другој, а то врло много значи и за њен спољашњи и за унутрашњи живот. Али за једног образованог човека читање постаје неопходна потреба. Да би могао живети у образованом свету, мислим на прави смисао ове речи, један човек мора имати огромну лектуру. Ипак, ја мислим да би та лектира могла бити бар мало мања. Ја нећу да кажем, као Шопенхауер, да један век да једва десет књига које би вредило прочитати, али морам признати да данашње друштво тражи од једног образованог човека да зна за многе и многе ствари које имају само ту особину да су нове. Свакако да све те нове ствари донекле и интересују једног образованог човека, али често пута услед тога се код њега начини само већа збрка у мислима. Поред свега тога, како сам ја противник ауторитета и како сам мишљења да сваки човек треба да има у извесној ствари своје лично мишљење, ја сам мишљења да је за једног човека у толико боље, у колико му је лектира већа.

Што се тиче самог избора читања, то је врло деликатна ствар. Имати систематску и добро изабрану лектуру, врло је тешко. Да би човек могао сам себи одређивати лектуру, мора још из детињства почети васпитавати укус. У тим младим годинама мора са сваком годином долазити лектира у другом правцу. Лектира у најмлађим годинама обично је добра. Ту су старе легенде, бајке, „хијаду и једна ноћ“, приповетке Жила Верна, Христофа Шмита, и т. д. и т. д., које ни у ком случају не могу шкодити младом детињем мозгу. Али најопасније доба кад човек, односно дете, коракне мало у напред, и све те приче постају за њ „детињастим“. Ту је сад читава поплава егзотичних, сензационих романа са страшним насловима, пуних мистичности, ноћних двобоја, меланхоличне љубави и различитих чуда. И то не би било такво зло, кад би се и ту правио избор, и кад би се човек умео на време оканути тих „женских“ романа. Али многим и многим, или што нема ко да их упути, или што су то природе ниже културе, такви романи пређу у крв, и ви на улици можете видети врло често зрелог човека, како са нестрпљивим задовољством купује нову свеску „Грбоње или Витеза Лагардера“. Кад се већ траже такви необични романи, који су у осталом донекле и потребни тим човечијим годинама, онда треба читати Диму Оца, Хофмана, Оберона и Бијесног Роланда, а не узимати на дохват из оне гомиле безимених и безбројних писаца, чија болесна фантазија на најгори начин утиче на човечији

мозак. Кад се пређе и то „фантастичко“ доба, онда се већ мора почети обраћати озбиљна пажња својој лектири. Почињу се читати озбиљни писци са књижевном вредношћу, почињу се читати, па и студирати поједини писци и из страних књижевности па, мало по мало, узимати, поред белетристичне књижевности, и поједине научне ствари које човека у то доба могу интересовати. Даља лектира иде сама од себе. Човек је већ стекао извесну количину знања и искуства, и његов је укус васпитан.

О своме читању немам много да кажем. Читао сам увек оно што ми је причињавало задовољство. У детињству сам, разуме се, читао све оно што би пријало мојој фантазији, па и неки од тих „страшних сензационих“ романа. Данашња моја лектира је у довољној мери разноврсна, пошто гледам на сваки начин да њен обим што више раширим, а најрадије читам француску књижевност. Ако би било потребно да наведем имена, ево их. Од песника најрадије читам Јована Дучића (ја се ограничавам на најновију књижевност), од приповедача — Симу Матавуља. Иначе су ми омиљени писци: Толстој (не философ, него уметник), Ибсен, Зола и Анатол Франс, а од мислилаца — Божа Кнежевић и Артур Шопенхауер.

Слободан Јовановић

уч. П. б. гимназије

Од читања имамо несумњиво много користи. Ја сам знала ово још онда кад сам као дете живела у своме селу. Гледала сам сељаке који путем нађу парче каквих новина, или лист из какве књиге, па сричући слово по слово, можда по неколико часова, доводе у везу све што је онде написано. Тиме су добили већ нешто, дознали су нешто, што нису знали, о томе бих се уверавала одмах, јер сам га гледала с детињском радозналошћу кад он срета ма кога уз пут, и сав блажен прича и њему оно што је научио. Сећам се добро како моја стара мајка, недељом кад нема посла, са цвикером на носу седи крај прозора и шапуће полако. А у вече кад се сви скупимо око ње, она би нам причала, не само оне старе, нама добро познате бајке, него и приче о јунацима које је прочитала. Ја сам јој се тада дивила и желела да знам и ја читати и причати. То је била прва корист од читања коју сам ја запазила.

Читањем се образује интелектуално; развијају се осећања за лепим и узвишеним, стиче се сазнање о непознатим жељама, земљама и идејама, на основу чега се стварају судови.

На свету има врло много добрих књига које треба прочитати; али зато би нам требао век од хиљаду година можда и више; за то ово мало времена докле човек гостује на земљи треба корисно и паметно да употреби. То ће он моћи учинити на много начина, али пошто је овде реч о читању, то ћу само о њему и говорити. Дакле од многобројних књига које су написане у свету има их бољих од бољих и треба читати најбоље, јер ће се тада добити највише користи. Велики људи који пишу о животу онако какав је он, могу нам дати много више, но они који га описују онако како би требао да буде. У живот се не сме ступити са најлепшим идеалима, са ни мало прозе, јер ће стварност живота, и вртлог његов, који понесе таквог идеалисту са много идеала а врло мало познавања живота, донети огромно разочарење и губитак воље, енергије за живот, па чак и саму смрт.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

У осталом читање је ствар индивидуалности појединаца. Ако је ученик средње школе, он ће изабрати од свега што је прочитао, оно, што одговара његовом духу, његовом карактеру, његовој природи; и продужиће читати у том правцу, стварајући себи пријатности и извлачећи користи. Пре свега треба се добро упознати са својом књижевношћу, то јест прочитати што више ствари од својих писаца. Пошто читаоц избере ствари за читање, ма како оне добре биле, могу му не дати никакве користи; ово зависи од самог читаоца. Ако он не буде способан да одреди у њима најјача и најбоља места; ако при њима остане хладнокрван, ако му од свега ни једна сцена, ни један јачи моменат не остане у свести, ако не добије ни једну нову идеју, значи, да је није умео наћи, да је бадава само време трошио, и да од читања нема никакве користи. То је ствар интелектуалног развића, а зависи и од расположења духовног, у ком случају не треба ни читати.

Што се мене лично тиче, ја читам ствари поглавито од писаца које волим и које ценим, не назећи да ли се моје идеје слажу с његовим, помоћу чега усавршавам своје и богатим их. Читам онда кад ми је воља и кад се могу предати само ствари коју читам. Често пута од ране зоре после прилично дуге шетње и кућевних послова читам читаве дане. Има момената који утичу на мене тако јако да сам у очајању или да плачем као мало дете и т. д. Најрадије читам Толстоја и Ђуру Јакшића. Не читам зато да се хвалим бројем прочитаних књига, већ зато што ми чини задовољство.

Љубица Симић

уч. Жен. Гимназије

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

971. РЕДОВНИ САСТАНАК

3. децембра 1908. год.

Били су: председник д-р **Михаило Петровић**; потпредседник **Ми-
ливоје Ј. Поповић**; редовни чланови: **Сава Антоновић**, **Миливоје Си-
мић**, **Јосиф Ковачевић**, **Љубомир Протић**, **Павле Поповић**, д-р **Чедо-
миљ Митровић**, д-р **Душан Рајичић**, **Мирко Поповић**, **Светислав
Максимовић**; ванредни чланови: д-р **Милан Радовановић**, д-р **Светолик
Стевановић**.

Пословођа: **Михаило Недељковић**.

I

Прочитан је и примљен записник 970. саветског састанка.

II

Председник саопштава да је Господин Министар Просвете и црквених послова одлуком својом од 28. новембра ове године ПБр. 18885., усвојио саветско мишљење о поднетим рукописима на расписани стечај за израду уџбеника Науке Хришћанске за ученике III и IV разреда основне школе. Затим је отворен коверат са знаком „Поштен рад молитва Богу“ и председник је известио Савет, да је писац ових уџбеника г. Зарија Р. Поповић, коме ће се доставити саветска одлука ради знања и даљега рада.

Савет је ово саопштење примио знању.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 3. овог месеца ПБр. 19201., којим се шаље Савету на оцену и мишљење молба г. **Михаила Валтровића**, професора Велике Школе у пензији, који је молио: да се „Старинар“, орган Српског Археолошког Друштва, коме је он уредник, препоручи за књижнице народних школа.

Пошто су извесна г.г. чланови Савета изјавили да им је овај часопис познат и да би се могао препоручити за књижнице народних школа, Савет је одлучио: да се „Старинар“, орган Српског Археолошког Друштва, може препоручити за књижнице народних школа.

IV

Прочитани су реферати г.г. д-ра Марка Леко, професора Велике Школе у пензији, д-ра Светолика Стевановића, професора I београдске гимназије, и Чедомиља Петровића, професора реалке, о штампаним уџбеницима „Хемија с Минералогијом“ од г. Алексе Станојевића и „Основи Хемије с Минералогијом“ од г. Драгутина К. Антића.

Ти реферати гласе:

Главном Просветном Савету

Прегледали смо штампану „Хемију са основима Минералогije“ за IV разред гимназије, од проф. А. Станојевић, коју нам је Главни Просветни Савет, уз акт од 5. јуна, СБр. 41., изволео 21. августа ове године, послати на оцену, о чему нам је част поднети овај реферат:

Ако се писац при изради ове књиге у истини трудно, како у предговору вели, да јој да облик „збивеног уџбеника“, а и саму ствар представи „у што простијем облику“, онда му је труд пропао, јер није ни приближно постигао оно, што је желео. Његова књига, баш на против, и по методу и по тачности и јасности излагања носи обележје олако схваћеног и на брзу руку рађеног посла.

Тако баш ни мало није методски што писац већ на другој страни своје књиге почиње са кристалографијом, јер је морао за примере појединих кристалних облика наводити тела, о којима ученици ни појма немају. Код добрих уџбеника кристалографија долази много доцније, кад је ученицима већ познат неки број тела која кристалишу.

Исто тако, без обзира на знање ученичко, писац наводи као први пример хемијског разлагања електролизом воде. То је међутим тако компликован процес да га почетници уче на памет без довољног разумевања. О хемијском разлагању тела не почиње се са таквим неразумљивим примерима у добрим уџбеницима.

И ако је лакше ученика упознати прво са механичким смешама, па после са хемијским једињењима, писац ради обрнуто, говори прво о једињењима, па онда о смешама.

Гасометар је употребљен на страни 12, а његова конструкција је описана тек у одсеку о кисеонику на стр. 15.

Код кисеоника, одмах у почетку, описује се, како се кисеоник добија из калијум хлората, о коме ученици ни појма немају.

О озону се не мора говорити одмах после кисеоника, много му је боље место после одељка о атомској теорији.

Бар код одељка о води писцу је било лако да ученицима олакша учење хемије, а да не почиње оним, што је за њих тешко. Оглед којим се доказује „да се једна запремина кисеоника и две запремине водоника спајају тако, да граде две запремине водене паре“, не само да је врло компликован, него уверени смо, није никад извршен у средњим школама.

Ово неколико примера довољно је па да се види, да у погледу метода ова хемија не одговара захтевима једног доброг уџбеника.

Поред тога у овој књизи има доста и погрешака. Да наведемо само неколико примера:

У самом уводу писац помиње некаква „хемијска тела“. Међу тим зна се само за физичка и геометријска тела.

Погрешно је речено на стр. 3. да је глина аморфан минерал, јер глина у опште није минерал.

Погрешно је да „устајала вода нема свеж укус и није за пиће“, за то што је из ње „изашао сав ваздух“.

Погрешно је да у води има скоро 35% апсорбованог кисеоника. Сто литара воде на температури 0° раствара само 4,85 литара кисеоника.

Погрешно се помиње закон о простим размерама код примера за закон о умноженим размерама.

Код поделе тела на органска и неорганска учинио је писац такође погрешку идентификујући органска са живим телима. „Природна (!) су тела“, вели, двојака: мртва или неорганска и жива или органска. Према томе је со неорганско, дакле мртво тело, а шећер је органско, дакле живо!

Са свим погрешно писац сматра киселине као хидроксилна једињења, и на рачун тога застарелог схватања, које је у осталом са свим одбачено, за халогеноводоничне киселине каже, да се изузетно називају киселинама, и да је њихова „сличност са правим киселинама само у томе, што им метали заступају водоник“?!

Уџбеник овај није ни потцун; празнине се нарочито осећају у минеро-физици.

Уз то ни начин излагања није онакав, какав мора бити у школској књизи. Да наведемо само један пример: „Кад у молекулској тежини хлороводоника видимо само једну атомску тежину водоника и једну атомску тежину хлора, а у молекулској тежини воде две атомске тежине водоника спојене с једном атомском тежином кисеоника, онда то значи, да је привлачна снага хлоровог атома једнака с привлачном снагом водониковог атома, а привлачна снага кисеониковог атома два пута већа од привлачне снаге водониковог“. (Говор је о валенцији елемената, стр. 37.). Из ове дутачке и нејасне реченице излази као да је валенца мера за афинитет.

Уопште књига је написана сувопарно и шаблонски.

Што се новачења у терминологији тиче, греша г. Станојевић ако мисли, да ће на овај начин помоћи српској хемијској терминологији, јер заборавља да је терминологија ствар навике, а та се навика не ствара у гимназији.

Али како је ово први покушај хемије и минералогije за IV разред по данашњем програму, то смо мишљења да се може допустити привремена употреба овог уџбеника, као приватно издање.

1. Октобра, 1908. год.

Београд.

Савету благодаре на поверењу

Д-р Марко Т. Леко

Д-р Светозик П. Стевановић, проф. I б. гимн.

Чед. Петровић, проф. београдске реалке

Главном Просветном Савету

О уџбенику „Основи хемије и минералогije за средње школе“ од Драгутина К. Антића, професора, који нам је Главни Просветни Савет, уз акт

www.uns.edu.rs 05. септембра, о. г. СБр. 83, изводео на оцену послати, част нам је поднети овај извештај:

Ово је други штампани уџбеник од ове године, који је намењен настави хемије и минералогije у IV разреду гимназије, (јер је по томе програму удешаван), али, морамо одмах рећи, ни он није испунио услове, који се траже од доброг уџбеника.

Писац канда није довољно размишљао о циљу наставе хемије у средњим школама, а сметнуо је с ума, да је хемија природна наука, те је испало: да хемија проучава промене, које ми на телима чинимо. Због тога му је дефиниција хемије непотпуна и нетачна. Ту је направљена читава збрка између хемије и физике, а и аналитична страна хемије, која је у тој дефиницији готово искључиво изостављена, није лепо представљена. Та погрешка се понавља кроз цело дело.

Друга осетна мана ове књиге јесте, што се писац упушта често у сумњива објашњења извесних појава, док друге важније појаве оставља без објашњења. На пример:

За „закон тежина“, по коме је тежина једињења равна суми тежина састојака, вели да је „очевидан“ „јер се од материје не може ништа изгубити“, ма да пре тога апсолутно није било говора о вечитости материје. (стр. 22).

„Једино калај гради с азотном киселином оксид калаја“ (?) (стр. 55).

„У рудницима каменог угља ствара се метал распадањем угља“ (?) (стр. 65).

„Кад густе мрко стољени сумпор изручимо у хладну воду, онда добијемо једну врсту мрког сумпора, који је мек и еластичан. То је пластичан сумпор, који после неколико дана онет постаје тврд и крт“ (стр. 77).

На стр. 91 и 146 помињу се штано — и штани — једињења; меркуро и меркури једињења без икаквог објашњења.

„Масти граде са поташом и содом растворан калиумов и натриумов сапун, који се уклања испирањем“ (стр. 99. још није било говора о сапуну).

Сем тога за уџбеник у IV разреду узето је много материјала, који често није распоређен како ваља. Тако сувише је рано (стр. 4) говорено о елементима и једињењима. Дефиниција минерала и стена није на свом месту (стр. 6). Исто тако нису на свом месту угљендиоксид, вода, озон, закон о умноженим размерама. Пре атомске теорије треба упознати ученике са општим особинама гасова, а писац то чини обратном и врло непотпуно. Физичке особине минерала треба везати за минерале, на којима су оне и најбоље представљене, а не издвајати их у засебну целину. Радикали се помињу тек на стр. 160, ма да је на стр. 103 било говора о амонимовој групи. О сирћету односно сирћетној киселини говори се на три места, итд. Материјал овај није равномерно ни обрађен, јер док су једне партије и сувише растегнуте (физичке особине минерала, списак легура, фабрикација содне воде, стакла, земљаног посуђа и др.) друге су испале непотпуне (кристалогратски део).

Погрешно је представљено као да је појам о елементима апсолутан.

Синтеза би се могла сматрати као контрола анализе, али је погрешно тврдити: „да се обично врши као контрола анализе“.

Није умесно сматрати као „праве минерале“, оне, који су постали без икаквог судедовања животиња и биља.

Оним огледом на стр. 15. не може се показати растављање воде усилним угљеном.

Добра вода за пиће не мора имати раствореног кисеоника.

Погрешно је, да се у води налази растворен калциумкарбонат.

Није истина, да се водоник „не употребљује за пуњење балона“.

Погрешно је, да водоник не помаже горење других гасова.

Погрешна је она оштра подела елемената на стр. 25, као и дефиниција киселина.

Нетачно је да се „бела магла“, која постаје из амонијака и сове киселине зове амонхлорид.

Није истина, да се амонијак добија из „течности нулника и помијара“.

Са свим погрешно и нејасно исказан је закон о запреминским односима, по којима се елементи у гасовитом стању једине.

Погрешно је, да се вештачке минералне воде граде „кад обичној содној води додајемо разне соли“.

Нејасно је и непотпуно представљена царска вода.

Погрешно је да се арсеноводоник распада на своје састојке онда „кад у његов пламен унесемо хладну порцеланску плочу“.

Боја арсендисулфида није жута већ црвена, а боја арсентрисулфида није црвена већ жута.

Формула халкопирита није $CuS + FeS$.

Место назива оксидне руде писац употребљава назив „праве руде“ (?)

Нејасно је представљено добијање амонсулфида.

Исто тако нејасно је представљено и фракционо дестилисање.

Нетачне су дефиниције алдехида и киселина.

Није истина да је хартија „добивена из дрвета“ „најлошија“. И из дрвета се може добити врло фина хартија.

Фенол или карболна киселина није „фенол-карболна“ киселина.

При описивању елемената боље је поћи прво минералшким путем тј. описивати једињења, која се у природи налазе, па тек вештачка. На пример: боље је прво описати антимоит, па тек онда антимон и др. његова једињења (оксид-хлорид)

Напоследку напомињемо да је ред био, да нас писац упозна са делима, којима се при изради ове књиге служио, јер он у поговору вели: „При изради овога дела служио сам се разним страним и домаћим писцима, од којих су нека места и позајмљена“, а замерамо му што није израдио прегледан садржај дела.

Ну и поред ових замерака мишљења смо, да се и овом уџбенику може допустити привремена употреба у нашим средњим школама, јер има доста и доброг материјала.

2. децембра 1908. год.

Београд.

Савету благодаре на поверењу

Д-р Марко Т. Лeko

Д-р Светозар Н. Стевановић, проф. I б. гимн.

Чед. Петровић, проф. београдске реалке.

Саслушавши ове реферате Савет је после довољног обавештења одлучио: да се одмах распише стечај за израду државног уџбеника за Хемију с Минералогијом за IV разред средњих школа, а да се дотле — према одлуци већине — може допустити привремена употреба напред поменутих уџбеника приватног издања у нашим средњим школама.

На име хонорара одређено је за оба уџбеника сваком референту по 40 динара.

V

Прочитан је реферат г. Павла Поповића, ванредног професора Универзитета, редовног члана Савета о делу „Позоришне игре“, које је Одбор фонда сиромашних ученица Женске Учитељске Школе у Београду штампао и продаје у корист тога фонда.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Част ми је поднети следећи реферат о делу „Позоришне игре“ које је Одбор фонда сиромашних ученица женске учитељске школе штампао и за које је молио да се може набавити за књижнице народних, средњих и стручних школа. Реферат је писмен а не усмен како је Савет на свом 956 састаку одлучио, а то зато што један од двојице одређених референата сада није члан Савета да би могао усмено реферисати.

Дело „Позоришне игре“ садржи ове комаде: 1) „Први корак“ од Н. Салавјева, 2) „Дивљакиња“ од Лаврентијеве, 3) „Победила“ од Клавдије Лукашевићеве, 4) „У журби за славом“ од К. и Ж., 5) „Злокобна нула“ од Мориса Енкена, 6) „Девојчица са жижицама“ од М. Карђејева, 7) „Моја сестра Клара“ од Ф. Бесје. Ови су комади махом у једном или два чина (№ 3 има четири чина). Први и шести комад превео је В. Рајић, пети и седми непознати преводилац, а остале комаде превеле су саме ученице Ж. У. Школе.

У реду дела која спадају у драмску децју књижевност, ове су „Позоришне игре“ добре ствари. Од Беркена (Berquin, 1749—91), који је био духовити и пријатни творац децје књижевности и који је први почео писати драме за децу („Санфорд и Мертон“, „Деца која хоће сама собом да управљају“, „Добром срцу опраштају се многе детињарије“, „Поштени закупцац“), децја драмска књижевност доста се развила. Чувени педагог и децји писац Жан Мусе дошао је да тој врсти књижевности да више позитивне поуке као и пријатности; његово „Позориште малог дворца“ и „Годишњица Ватерлоа“ пример су томе. Од то доба пријатност и поучност децје драме све више расте, и има све више писаца који његовим стонама иду са више или мање оригиналности. У те писце јачајно спадају М. Енкен, чији је комадић „Злокобна нула“ пријатан, занимљив и весео, и Ф. Бесје, чији је комадић „Моја сестра Клара“ такође занимљив и добро конструисан. У те писце спадају — кад са француске пређемо на руску децју књижевност — и Н. Салавјев, Лаврентијева, К. Лукашевићева, и др., чија дела, поред поменутих француских, састављају књигу о којој је реч. Могли бисмо додати да је комад „Победила“ вешто састављен.

Не треба можда ни спомињати да су све ове „Позоришне игре“ у погледу морала сасвим добро средство за васпитање.

Према свему овоме, ово дело треба препоручити за књижнице народних, средњих школа и стручних школа.

3 децембра 1908.

Београд.

Главном Просветном Савету,
одан.

Павле Поповић

Према овом реферату Савет је одлучио: да се дело „Позоришне игре“ може препоручити за књижнице народних, средњих и стручних школа.

VI

Саслушан је усмени реферат г. д-ра Светолика Стевановића, професора I београдске гимназије, ванредног члана Савета о књизи „Леонардо да Винчи“ од д-ра Божидара С. Николајевића.

Према овоме реферату Савет је одлучио: да се књига „Леонардо да Винчи“ од д-ра Божидара С. Николајевића може препоручити за школске књижнице средњих и стручних школа и за поклањање ученицима виших разреда средњих школа и стручних школа, а ако има могућности да би требало извршити број ове књиге и откупити.

VII

Саслушан је реферат г. д-ра Светолика Стевановића, професора I београдске гимназије, ванредног члана Савета, о „Народним Новинама“, које уређује и издаје г. Живојин Дачић, секретар Универзитета.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Угледно место, које школа заузима међу средствима за народно просвећивање, створило је заблуду да је она зато и довољна. Отуда се и данас тврди, да је наш народ непросвећен само за то, што нема довољан број школа. Али као да се почиње увиђати, да је то само заблуда, јер се све гласније чују приговори, да ни ово школа што имамо не дају жељене резултате, те није очекивати да ће народна просвета коракнути, ни кад имаднемо већи број школа, ако им се не притекне у помоћ *оснивањем народних књижница и читаоница, растурањем популарних списа и новина; држањем јавних предавања* — у кратко: ако се и код нас не примене методе, које се код других народа с успехом употребљују.

Истичемо нарочито, да је такав рад за нас у толико потребнији, што је основно, систематско школовање кратко, те оставља слабе утиске који врло брзо бледе.

Рећи ће се можда, да покушаји чињени у томе смислу код нас, нису донели позитивних резултата. И то је истина, али су за то најмање криве методе. За свако предузеће потребна су материјална средства и добра организација, а чињеним покушајима, не само да је недостајало и једно и друго, него није било ни погодних личности, без којих у овоме послу апсолутно не може бити успеха. И кад би се централна просветна управа хтела правдати, што тако мало паже поклања једном тако важном питању, могла би као разлог навести, да није имала људи за тај посао. Јер, ко хоће да просвећује народ, мора на првом месту говорити народним говором; мора познавати навике и тежње народне, једном речи мора разумевати и он народ и народ њега. Ово правило важи, па било да се просвећивање врши путем списа и новина, било живом речи.

Од свију поборника за народно просвећивање овим путем несумњиво је највећи успех показао професор Жив. О. Дачић, секретар Универзитета, јер је најбоље схватио улогу народног писца и народног учитеља. „Народне Новине“, које он уређује, растурају се у 14.000 примерака, а чита их, може се слободно рећи, добра половина нашег писменог становништва. То је такав успех, да му се може зарадовати сваки родољуб, јер разбија заблуду да наш народ „не мари књигу“ и „нема времена за читање“.

Из дописа, које уредник с времена на време објављује под рубриком „О Народним Новинама“ види се да народ тражи ове новине, нарочито стога што их „лако чита“ и „све разуме“. Већина мојих прегллатника *сами* су тражили да им долазе „Народне Новине“, и уз то су радосно изјављивали, да им се ове новине много допадају, јер их врло лако читају, и све разумеју што у њима прочитају“, пише један; „Народне Новине се овде радо читају, а и многи их читају, јер их узимају од мојих прегллатника на читање“, пише други; „Сви прегллатници с највећим задовољством примају лист и читају га; а радо и другима на читање дају“ пише трећи, итд. итд. Из овога изводимо да г. Дачић *разумљиво* пише, дакле је с те стране веома погодна личност за писаца популарних списа, али он и *занимљиво* пише, јер поуке износи у облику прича; и то је управо оно у чему он превазилази све, који су се на овоме пољу огледали.

Да видимо сада о чему пише. Поуке изнете до сада у Народним Новинама могу се у главном поделити у три врсте: једне се односе на поправку земљорадње и уопште материјалног стања; друге на поправку и чување здравља; а треће на поправку рђавих обичаја и подизање морала.

Као пример за прве навешћемо причу: „Како је Чича-Милић сејао траву“. Чича-Милић, старешина задружне сеоске куће, силази у Београд, да тражи одобрење за подизање школе у свом селу. Том приликом обиђе и своје пријатеље и познанике у Београду, међу којима и г. Јову, који је био виши државни чиновник. У разговору са њим пожали се Чича-Милић како је стокe све мање, јер је нестало шума, пањњака и ливада. „Зашто не сејеш детелину“ пита г. Јова, али видећи да Чича-Милић и не зна шта је детелина, објасни му, како се сеје и колико се пута коси. Чича-Милићу се то допадне, па дошавши кући исприча синовима и нареди, која ће се жива разорати за детелиште. Синови су сумњиво вртели главом и питали се „где је то било да се сеје трава“, али су послушали оца и старешину. Даље се, веома вешто, износи подмигивање суседа и зебња Чича-Милићевих синова да ли ће што наћи, што је, наравно, трајало све дотле док Чича Милић није почео косити детелину. Тада су и они увидели да је то корисна ствар, па су питали Чича-Милића како се ради око те траве, и где се може добити семе. Прича се завршава тиме, да је семе најбоље набавити преко Земљорадничке Задруге или код Пољопривредног Друштва.

Овој причи није лако написати кратак коментар. О њој би се могла писати расправа, али мислимо да то није потребно. Истичемо само лепу улогу, коју писац даје државном чиновнику и начин препоручивања Земљорадничких Задруга и Пољопривредног Друштва. (Ова прича преведена је и на бугарски и штампана у 16. бр. „Взаимност-и“ органа Главног Савеза Земљорадничких Задруга, за 1908. год.).

У томе правцу писане су и ове приче: „Попин плуг“; „Гајим свилену бубу, па купим краву“; „Овца истерала рђу из куће“; „Симине шибљике“; „Земљорадничка Задруга у Радичеву“ итд.

За пример из друге врсте поука — о здрављу, узећемо причу: „Мајка немајка“. У овој причи реч је о калемљену богиња. Председник наређује да се одређеног дана донесе сва деца општинској судници, да им лекар калем богиње. „Жене, које су имале малу децу, а ова нису била већ калемљена, устумараше се после ове наредбе. Јер се наш сеоски свет још туђи лекара, па му нерадо иде чак и онда, кад то власт нареди“, са свим умесно примећује г. Дачић. Али се наша једна, којој је било жао,

да јој још једино дете „бодје доктор“, јер вели да пелцовање ни иначе ништа не вреди. „Ето сироту Љубинку носила сам те је пелцоваше, па шта поможе? Не удави ли се на моје очи, кад сам у реци мочила конопљу?“

„Па и јадног Уроша су пелцовали па опет ништа! Кад оно зареди гушобоља по селу, заковрну ко пиле“. Даље се прича, како се ова жена хвалила на једном прелу, да није носила дете на пелцовање. „Бога ми си погрешила вели јој сусетка. — Сви се ви сећате оне године, кад оно зареди гушобоља у нашем селу. Мало је кућа, које ту годину нису по злу зашамтиле. Разболе се и мој јадни Влајко. Попа одмах спреми кола те с понадијом потрча у варош доктору. Зове мене поша: „Хајде, црна друго, седај с дететом са мном у кола, да идемо доктору, да видамо децу!“ Али се мени нешто није дало да је послушам. Мислила сам шта знају доктори за гушобољу!... па шта после би, ја петог дана сараних мога Влајка, а попин Љуба, ено га и сад жив и здрав“. Прича се свршава тиме, да је дете, које у своје време није пелцовано, умрло од богиња.

Ни овој причи није потребно никакво објашњење. Истичемо и овде леу улогу председника општине и попове куће у селу и упућивање болесника на доктора.

У томе духу писане су и приче и чланци: „Наше здравље“, „Јектика“, „Сузбијање јектике“, „Како се добија јектика“, „Чувајмо се јектике“, „Чистота и здравље“, „Чисти понедеоник“, „Пиће и здравље“, „Калемљење богиња“ и др.

Из треће врсте поука — сузбијање рђавих обичаја, узећемо причу: „Необични снови“. — Чича Станојло, угледан домаћин у селу, оболео је, осећа да му се приближује суђени час, па оставља сину, између осталог, у аманет и то: да му лепо уреди гроб; да му изда подушја и задушнице, како је то у реду и по обичају. По том издахне. Вељко је извршио жељу очеву и сахранио га како доликује имућној кући. За дању је заклао „три матора мушка брава и совра је три пут постављана“. „Мрса је било доста, из подрума је изнето доста вина и ракије, те само онај који није могао, није се најео и напио“. Наш сељак жали да потроши пару око лечења болесника, вели г. Дачић, али за даће и подушја троши немилице. Отуда и она изрека: „Јело се и пило, брате, као на даћи“.

Кад је давао пола године људи су се толико изонијали, да, не само у мало није дошло до туче, већ су почели невати.

Те вечери јави се Вељку на сну Чича Станојло: „погурен, слаб и сед као овца“. Вељку као би зачудо што је онако оседео, па га пита: „Бога ти, тата, што си тако обелео?“ „Од тебе, сине; због даћа и подушја које ми дајеш“. „Па ја, тата, нисам ништа жалио, само да ти по реду издам подушја“. . . Ниси паметно радио, сине. Мени се овамо ништа не види од свега тога, што си дао свету да мени за душу поједе и попије: Само оно што си дао ономе сиромашку да једе видело се и мени. Код нас на ономе свету види се само оно, што се код вас доле учини *добро* нама за спомен“.

Даље Чича Станојло упућује сина да оправља извор испод куће. „Пустио си да стока гази и погани у букви одакле носим воду за кућу. Путници и пролазници неће да сврате извору, да се жедни напију, те да се и мени овамо види“. . . Ми овде не пијемо ци вино ни ракију, и опет ја морам да гутам све оно, што ти износиш обесном свету, да мени за душу попије“.

Већ сутрадан Вељко рашчишћава око извора, а доцније доводи мајстора, који ту озда чесму на луду, са спомен плочом: „своме незабо-

рављеном оцу Стопојлу Бацетићу“. Али се решио да не издаје годишњицу. И одиста и поред свег наваливања укућана и грдње и подсмевке суседа, одржао је реч. Тога дана је изашао с попом на гроб, те овај прелије гроб и учини помен. Код куће је заклао брава, те поред брашна и сира поделио сиромашним кућама и по парче меса.

У вече кад је заспао, сањао је опет оца, али сад је био расположен, весео, у лицу румен. „Хвала ти, сине, сад нисам више ни жедан ни гладан“... „Ако желиш, сине, да мени буде за душу, онда овако ради, као што си почео: чини добра дела“.

Такве су приче: „Како је постала ракија“; „Дедин грм“; „Зашто газда-Марко не да кћери у Раљића кућу“; „И најмања парница велика је затрица“; „Баба-Стамена“; „Ознојила се погача“.

Сем прича, у овим се Новинама налазе кратке поуке из три поменуте гране, а уз то и одабраних народних песама и слика из даље и ближе наше прошлости.

Као што се из наведених примера види и садржина „Народних Новина“ је како се само пожелети може. Г. Дачић не само да познаје обичаје и навике народне већ познаје и душу његову. Он не критикује, јер зна да се критика рђаво прима; него упоређује, узносећи оно што је боље; он не натура читаоцима своје мишљење, него им отвара очи; он васпитава и подиже човека не понижавајући га.

Ми смо већ указивали на лепе улоге, које г. Дачић додељује чиновницима, свештеницима, и другим образованим људима. То је већ нашло одзива код нашег свештенства, јер у „Веснику Хришћанске Цркве“ налазимо на овакав став: „Г. Дачић као искрени пријатељ народни, зна од колике је важности за народ и његово просвећивање црква и свештеник, па стога кад год се у којој причи дотакне цркве, он увек говори са највећим пијететом, а о свештенику са највећим поштовањем. Свештеника и учитеља кроз Народне приче свагда сусрећемо раме уз раме онако, као што доликује истинским пијонерима народног просвећивања“ (Свеска за октобар, ове године; реферат Љ. М. Богичевића).

Ваља нам констатовати да су се и сви виђенији политички листови код нас и у туђној нам Босни врло похвално изразили о овим Новинама.

Ја их дакле топло препоручујем онима, за које се и издају, а Главни Просветни Савет молим, да предложи Господину Министру да се „Народним Новинама“ одреди стална годишња помоћ, као и да се при Министарству просвете отвори нарочито одељење, које ће мислити о народном просвећивању.

Изјављујем да за овај реферат не тражим хонорар.

28. новембра 1908.

Београд.

Савету благодаран на поверењу

Д-р Свет. И. Стевановић.

проф. I. б. гимназије.

Према овоме реферату Савет је одлучио: да се „Народне Новине“, које уређује г. Живојин Дачић, секретар Универзитета, могу препоручити за школске књижице народних школа и за поклањање ученицима народних школа о испитима.

VIII

У вези са актом ПБр. 10422, од 3. августа ове године прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова ПБр. 18943, од 2.

овог месеца којим се пита Савет за мишљење: да ли би требало вра-
 тити у учитељску службу г. Алексеу Нешића, бив. учитеља.

По размотрењу свих акта Савет је одлучио: да се по овоме до-
 несе коначна одлука тек пошто се од школског лекара д-ра Селимира
 Борђевића добави дефинитивно мишљење о томе: да ли г. Нешић,
 према садашњем стању свога здравља, може за дужи низ година вр-
 шити учитељску дужност без опасности по своје и деце здравље.

IX

Прочитана су писма г. Министра просвете и црквених послова
 ПБр. 18486 од 18. и ПБр. 18519. од 19. новембра ове године којима
 се пита Савет за мишљење: да ли г-ђа Софија Ивановићка, учитељица
 може и на даље остати у учитељској служби.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Љубомир Протић, управитељ
 Женске Учитељске Школе у Београду и д-р Чедомиљ Митровић, ван-
 редни професор Универзитета, редовни чланови Савета, да овај пред-
 мет проуче и Савету поднесу заједнички реферат.

Овим је састанак закључен.

972. РЕДОВНИ САСТАНАК

10. децембра 1908. год.

Били су: председник д-р Михаило Петровић; потпредседник Ми-
 ливоје Ј. Поповић; редовни чланови: Ранко Петровић, Сава Анто-
 новић, Јосиф Ковачевић, Љубомир Протић, д-р Чед. Митровић, д-р
 Душан Рајичић; ванредни чланови: Сретен Пашић, Миливоје Вашић,
 д-р Светолик П. Стевановић, Михаило Станојевић.

Пословођа: Михаило Недељковић.

I

Прочитан је и примљен записник 971. саветског састанка.

II

Прочитан је реферат г.г. Саве Антоновића, директора I београд-
 ске гимназије, редовног члана Савета, д-ра Михаила Поповића, помоћ-
 ника библиотекара Народне Библиотеке, и Николе Вулића, ванредног
 професора Универзитета, о књизи: Општа историја за више разреде
 средњих школа, стари век, II издање, од г. Стевана Ловчевића.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Главни Просветни Савет изволео нам је послати на оцену Општу Исто-
 рију за више разреде Средњих Школа, II издање (год. 1908), од Г. Ст.
 Ловчевића. Ми смо књигу брижљиво проучили и част нам је Главном Про-
 светном Савету поднети о њој овај свој реферат.

Удбеник Г. Ловчевића изврстан је и по каквоћи и по количини садржине, и по распореду материјала, и по форми. У избору грађе Г. писац је врло срећан: оно што је унео у своју књигу чини једну лепу хармонију, готово ништа нити стрчи нити недостаје, и зато је рељеф тачан, дабогме у размеру који је Г. Ловчевић узео. Књига, даље, нити је кратка нити пак дугачка; ради ли се озбиљно, она се може прећи за време које је у Средњој Школи намењено Историји Старог Века. Што се тиче распореда градива, Г. писац није био мишљења да чисто хронолошки или тако-звани светско-историјски (weltgeschichtlich) распоред треба претпоставити. Пошто Историја Старог Века чини једну целину, у којој су историје појединих старих народа само делови, то се она може излагати и тако, ако се догађаји о којима она прича износе строго редом којим су се збивали. Тај ред могли бисмо назвати и синхронистички, јер се све оно што је било у једно дато време на целом пространству оријенталне и грчко-римске културе излаже на једном месту, без обзира иде ли то у мисирску или у вавилонску или у грчку итд. историју. Несумњиво тај ред има својих добрих страна, особито што показује јасније чврсте везе које су спајале старе народе, што нам даје дубље осетити да су ти народи чинили доиста једну органску целину. Али како су државе тих времена још више живеле самосталним животом, како су ипак више биле за себе, него ли у вези између себе, чини нам се да је ред који је Г. Ловчевић узео, особито за удбеник средњешколски, погоднији. Г. писац прегледа историју Старог Века, по народима. И иначе је, осим тога, распоред у овој књизи за одобравање. На пример, он је свуда, где то може бити, логичан и природан. Напослетку још две речи о форми, која није мало знатна ствар уопште у Историји, јер је Историја и Наука и Уметност, а посебно у књизи намењеној школи. Особито је знатан стил, а он је у књизи Г. Ловчевића озбиљан, прост, али не без лепота, јасан, тачан.

И тако, наше је мишљење да се овај удбеник топло препоручи Господину Министру за Средње Школе. Шта више мишљења смо да би за сада једино ову књигу требало употребљавати у Средњим Школама као удбеник за историју Старог Века.

С овим ми смо, држимо, одговорили на питање које нам је Главни Просветни Савет изволео упутити. Али, и ако то можда не иде строго у границе наше дужности, ми ћемо ипак додати и ово неколико речи. Уверени смо да ће књига Г. Ловчевића ускоро доживети и треће издање, и, како мислимо да би то издање добило, ако би се извесне наше напомене усвојиле, налазимо да је ово згодна прилика да их изнесемо. Једино у тој намери ми ћемо додати ово неколико редова. Наше примедбе не могу смањити вредност удбенику Г. Ловчевића; пре ће се управо из њих видети како је Г. писац успешно савладао велике тешкоће с којима има да се бори онај који саставља једну школску Историју Старог Века (оне су много веће него н. пр. тешкоће на које nailази писац једног удбеника за какву егзактну науку или баш рецимо и за Историју Новог Времена, где н. пр. нема никакво или има много мање контроверзија — поред осталог).

Старој Историји несумњиво није само задатак да нас упозна с историјским временом старих држава (и ако се зове *историја*), него с целокупном прошлошћу њиховом од најстаријих времена на, рецимо, до Сеобе Народа. Један удбеник за Стари Век, према томе, треба да обухвати и Предисторију. То је једна знатна периода људског живота и културе (чисто човек не може веровати да је у та прастара времена на пр. индустрија и уметност тако цветала), која се не сме ни у Средњој Школи пренебрегнути и којој

је најприродније место у Историји и пред њоме. Особито преко чувене Микенске Периоде не сме се ђутке прећи. Предавати Историју Старих Грка тек од краја тог доба, то значи не почети од почетка, то значи прескочити једну велику партију. И, што је још знатније, култура грчка историјског времена не може се разумети, ако се не познаје микенска (и она, односно оне, које јој претходе).

Исто тако несумњиво у једном оваком уџбенику треба нешто рећи и о вавилонској култури, која је специјално сад у Европи и у ширим круговима много предмет разговора. Г. Ловчевић је, јамачно случајно, није ни поменуо.¹ Кад смо на оном што је, тако да кажемо, испуштено у овој књизи, могли бисмо поменути и то да г. писац ни о значају старих народа за модерну цивилизацију не говори. Али Историји Старог Доба није задатак само да нам исприча прошлост старих народа, него и да нам покаже шта наше доба дугује тим старим временима. Зато н. пр. у Стару Историју и не улази историја Хинеза (иа, строго узевши, ни индијска), јер у модерној нашој цивилизацији нема никаквих елемената из старе кинеске културе. Осим тога било би за ученике Средњих Школа и врло занимљиво, кад би им се скренула пажња на то, шта су Јевреји нама за хришћанску веру, шта смо све добили од Вавилоњана (прича о потопу, подела круга на 360°, седмица итд.) и тако даље.

У Историји је истина светиња. Оно што није истинито нема у њој места. Исто тако ни оно што није несумњиво не сме се ни у уџбенику за средње школе износити као поуздано. Г. Ловчевић је истог мишљења и зато енергично из своје књиге елиминира несигуран материјал. За Ликурга н. пр. каже да је неисторијска личност. Исто тако он оглашава Римску Историју до 300 год. пр. Хр. за легендарну (узгред буди овде речено, то се могло поновити на почетку одељка о републици, јер овако се о том помиње само у глави о римском краљевству, § 129). Али у III издању могло би се и у овом правцу отићи корак напред. Тако н. пр. боље би било, кад се не би тако глатко склизнуло преко Омирског Питања, о ком је толико, толико писано и у ком су се научници најмање сложили: не би требало тврдити категорички да су Илијада и Одисеја сновени једног или двојице песника. Можда ће пробитачније бити, и ако се Дорска Сеоба стави под питање. Ту бисмо могли поменути и да за Хиксе није ни најмање сигурно да су дошли у Мисир из Сирије и услед потиска вавилонског. Неће нам се, надамо се, замерити ни ако овим примерима додамо још овај. Г. Ловчевић вели за етрурски језик да је можда семитски. О томе ко су Етрурци, и одакле су, и којим су језиком говорили, постоји толико мишљења. Шта више, једно је од најслабијих између њих то да су они били Семити. И зато је ваљда умесније приметити само толико да је тај народ непознатог порекла (из М. Азије? Пелазги? Хети? Рети с Алпа? Умбри?).

Стара Историја чини, као и свака наука, сваким даном прогрес. Нешто захваљујући новим изворима (литерарним, али особито монументалним), а нешто божанском уму научника, она непрестано мења физиогномију. Један уџбеник дабогме треба да представи савремено стање те науке. Оно што је застарело мора се заменити новим. То г. Ловчевић и чини по правду. Тако н. пр. о Килону, Дракону, Солону, о подели атичког становништва у VII в. пр. Хр. на четири друштвена реда његов уџбеник говори донекле

¹ Држимо да је случајно испало и то да се о Хетама ништа не говори. Тај народ је био основао за једно, не баш кратко, време једну велику, светску државу (Weltreich), као и Мисирци, Вавилонци, Персијанци и т. д., и онда се не може обити.

друкчије него што се говорило до пре неколико година. Желети је да треће издање напусти још по неку застарелост. На пример Лицинијеви закони могли би се померити за више од једног века ка Христу, јер су они вероватно донесени у време II пуноског рата. А цар Тиберије могао би бити представљен у много повољнијој светлости; према новијим расправама о њему, он је један од најзнатнијих римских владалаца, разуме се као император, а не као човек (то двоје треба двојити).

Приметили смо и један изванредан број нетачних детаља. Он зацело није велики и нетачности нису знатне. Ипак, дабогме, добро би било, кад би их нестало с трећим издањем. Нека нам је допуштено да изнесемо неколико таквих случајева. На стр. 2 стоји Кеопс и Кефрен место Хеопс и Хефрен, на стр. 125 (и иначе) Адријан м. Хадријан (чак и латински Adriani м. Hadriani), на стр. 112 castrum м. castra итд. Очистити књигу од таквих ситних омашака, то неће бити ни за г. писца неки тежак посао: једна обична ревизија уклониће их све.

Али, као што смо рекли и као што се види, ово неколико напомена нити су у стању нити имају намеру да окрпе вредност уџбенику г. Ловчевића. Као што смо одмах у почетку нагласили, он је изврстан и, још, најбољи међу свима нашим школским књигама за Стари Век. Зато смо слободни да га још једанпут толико препоручимо Главном Просветном Савету и Господину Министру.

Захвални смо Главном Просветном Савету на поверењу.

29. новембра 1908. год.

Београд.

С. Антоновић
Д-р. Мих. Р. Поповић
Н. Вулић

Према овом реферату Савет је дао мишљење:

1. да Министарство просвете и црквених послова треба да откупи за уџбеник државног издања Општу историју за више разреде средњих школа, стари век, II издање, од г. Стевана Ловчевића;

2. да се за откуп овога уџбеника изда писцу (1000) хиљаду динара, а да се сви штампани примерци откупе с рабатуром 40% од продајне цене.

Г.г. Сави Антоновићу, д-ру Михаилу Поповићу и д-ру Николи Вулићу на име награде за реферовање о овој књизи да се изда (120) сто и двадесет динара.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 9. децембра ове године ПБр. 19467, којим се моли Савет, да одреди тежа школска места у Србији, чије наставнике, према чл. 40. закона о народним школама, треба наградити.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. д-р Душан Рајић, референт за основну наставу, д-р Светозар Стевановић, професор I београдске гимназије, и Михаило Станојевић, учитељ из Београда, да ово питање проуче и Савету у што краћем времену поднесу заједнички реферат.

IV

www.unilib.rs Саслушан је реферат г.г. Љубомира Протића, управитеља Женске Учитељске Школе у Београду, и д-ра Чедомиља Митровића, ванр. професора Универзитета, редовних чланова Савета, о томе: да ли г-ђа Софија Ивановићка, учитељица из Прњавора, може и на даље остати у учитељској служби.

Пошто се пресудом Духовног Суда Епархије Тимочке од 3. априла 1908. године СБр. 1764, коју је одобрио и Велики Духовни Суд пресудом од 25. јуна 1908 године, Бр. 280., утврђује неморално владање ове учитељице, због чега је и њен брак разведен на њен штету, а тиме се она, као учитељица, огрешила о дужност свога звања предвиђену тач. 12. чл. 25. закона о народним школама, то на основу чл. 50. закона о народним школама Главни Просветни Савет ценећи и одбрану оптужене, мишљења је: да би за ово дело требало г-ђу Ивановићку, на основу тач. 5. чл. 49. закона о народним школама, отпустити из службе без губитка стечених права у случају повратка у службу.

Овим је састанак закључен.

973. РЕДОВНИ САСТАНАК

17. децембра 1908. год.

Били су: потпредседник Миливоје Ј. Поповић; редовни чланови: Ранко Петровић, Сава Антоновић, Миливоје Симић, Јосиф Ковачевић, Љубомир Протић, д-р Чед. Митровић, д-р Душан Рајичић; ванредни чланови: Сретен Пашић, Миливоје Вашић, д-р Светозар Стевановић и Михаило Станојевић.

Пословођ: Мих. Недељковић.

I

Прочитан је и примљен записник 972. саветског састанка.

II

Прочитано је писмо г. Павла Поповића, ванредног професора Универзитета, редовног члана Савета, од 17. ов. мес., којим извештава Савет: да му, из приватних разлога, није могуће примити се реферисања о „Француско-српском речнику“ Ј. Стевовића.

Савет је ово саопштење примио К знању и одлучио: да се умоли г. Владислав Вулићевић, професор II београдске гимназије, да на место г. Поповића реферује са осталим раније одређеним г.г. референтима о овом речнику и понуди г. Е. Ајхштета, овдашњег књижара.

III

Прочитано је писмо г. Јована Томића, библиотекара Народне Библиотеке, од 17. ов. мес., којим обавештава Савет о књигама: „Бео-

град и његова околина“ од ђенерала Јована Мишковића, „Српске жртве“ од Н. Козаревића и „Задужбина или зидање и пет столетна прослава манастира (Ресаве) Манастије, 1407—1907“ од г. Симеона Болманца, архимандрита и наставника монашке школе. У исто време извештава Савет, да се не може примити дужности референта за „Историју Српског Народа“ од г.г. Ст. Станојевића и Л. Зрнића.

Савет је ова саопштења примио знају и одаучио:

1. да се умоле г.г. Сава Антоновић, директор I београдске гимназије и Сретен Пашић, управитељ Више Женске Школе у Београду, да Савету умено реферују о књигама: „Београд и околина“ и „Српске жртве“;

2. да се умоли г. Сретен Пашић да Савету реферује о књизи „Задужбина или зидање и пет столетна прослава манастира Манастије“ и

3. да се умоли г. Светислав Максимовић, професор I београдске гимназије, да на место г. Томића реферује са осталим раније одређеним г.г. референтима о Историји српскога народа од г.г. Ст. Станојевића и Л. Зрнића.

IV

Прочитан је реферат г.г. д-ра Душана Рајићића, референта за основну наставу, редовног члана Савета, д-ра Светолика Стевановића, професора I београдске гимназије и Михаила Станојевића, учитеља из Београда, ванредних чланова Савета, о тежим школским местима у Србији, чије наставнике, према чл. 40. закона о народним школама, треба наградити.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Проучили смо питање о награђивању учитеља „на тежим местима“ у смислу чл. 40. закона о народним школама, које је Господин Министар, актом од 9. децембра, ов. год. Бр. 19467. изволео унутити Главном Просветном Савету, и част нам је поднети овај извештај.

Чл. 40. о коме је реч, гласи: „Учители и учитељице основне школе, који поред редовног рада у својој школи, раде још и у продужној школи, и они, који бар 10 неписмених одраслих људи науче читати и писати, могу добити засебну награду на крају школске године. Тако исто добива нарочиту награду и онај учитељ који ради у тежим местима која одређује Просветни Савет. (Ова награда може бити 100—300 динара за једну годину). Ове награде дају се по решењу Министра просвете. Оне прве две врсте награда дају се по предлогу окружног школског одбора“.

Из другога става овога члана излази: да се награђују учитељи, којима су у део пала тежа места, а та места одређује Главни Просветни Савет.

Прегледавши цео материјал, који нам је Министарство ставило на расположење (извештаје окружних школских одбора) и квалификације наставника у тим местима нашли смо да заслужују награду ови учитељи:

1. Младен Симовић, учитељ из Беле Реке у округу Ужичком, јер је у свему одличан учитељ и служи у том месту преко десет година.

2. Петар Ђорђевић, учитељ у Братинцу у округу пожаревачком за рад у Рудној Глави, јер је одличан учитељ и служио је тамо 11 година.
3. Никола Касалић, учитељ из Лука у окр. крајинском, јер важи као добар учитељ, а има изгледа да ће ту остати дуже.
4. Милан К. Јовановић, учитељ из Калне у окр. пиротском, јер је ту већ 2 године.
5. Димитрије Маринковић, учитељ у Косанчићу, за рад у Сијарини у окр. врањском, јер је у том месту био 4 године оцењиван двома одличним и двома повољним оценама.
6. Милан В. Петровић, учитељ у Горњанима у окр. крајинском, јер је у том месту 3 године оцењиван одлично.
7. Јулијана Петровићка, учитељица у Горњанима, јер је одлична учитељица, а ради ту 2 године.
8. Десанка Милутиновићева, учитељица из Лука окр. крајинског за рад у Горњанима, где је оцењивана одличним оценама.
9. Милан Тадић, из Топонице за рад у Горњанима, где је оцењиван одличним оценама.
10. Владимир Симоновић, учитељ у Поповици округа крајинског, где с успехом ради 4 године.
11. Ђурђа Симоновићка, учитељица у Поповици, која такође ради са успехом у томе месту.
12. Драгутин Оцокољић, учитељ из Лука, окр. чачанског, где ради 12 година с одличним успехом.
13. Александар Терзић, учитељ у Заовинама округа ужичког, јер је 4 године у томе месту.
14. Јован Поповић, учитељ у Јањи, окр. пиротског за трогодишњи успешан рад у овој школи.
15. Милан К. Поповић, учитељ из Брлога окр. пиротског, за трогодишњи успешан рад у овом месту.
16. Радован Богдановић, учитељ у Бусуру окр. пожаревачког, за двогодишњи успешан рад у овом месту.
17. Миливоје Аврамовић, учитељ из Оснића окр. тимочког.
18. Јован Рагетић, учитељ из Бачевице окр. тимочког.
19. Јосиф Митровић, учитељ из Бољетина окр. крајинског.
20. Милева Ђоковићка, учитељица из Плавне окр. крајинског, и
21. Никола Петровић, учитељ из Плавне окр. крајинског.

Као што се из овога прегледа види комисија је при предлагању за награду гледала не само на тежину места, него и на квалификације наставника, јер налази да се сваком лицу, које врши учитељску дужност не може давати награда.

Уводећи стечај за понуђавање учитељских места у времену, кад нема довољно кандидата за сва места, законодавац је могао у напред знати да ће та места остати без учитеља, па је прописао награду, е да би на тај начин приволео кога учитеља да и у тим местима служи. С тога би још пре стечаја требало утврдити та тежа места, обележити их у стечају и нагласити да ће учитељи који буду добили та места добијати награду докле у тим местима служе, ако њихов рад у школи и ван ове не буде ову искључивао.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unib.rs

Но о свему овоме требало би прописати нарочити правилник, у који би, поред осталог требало унети и то, да ће се тим учитељима при давању бољих места сматрати као нарочита квалификација то што су толико и толико година служили у таквим местима.

14. децембра, 1908 год.
Београд.

Чланови комисије

Д-р Душан Рајић
професор

Д-р Светолик П. Стевановић
професор

Михаило Станојевић
учитељ

Савет је потом одлучио: да се овај реферат у свему усвоји и о томе извести г. Министар просвете и црквених послова.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 14. ов. мес. ПБр. 19794., којим се моли Савет, да у садашњим правилима о народним књижицама са читаоницама учини потребне измене и допуне.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Љубомир Протић, управитељ Женске Учитељске Школе у Београду, Миливоје Башић, професор III београдске гимназије, д-р Светолик Стевановић, професор I београдске гимназије, Живојин О. Дачић, секретар Универзитета и Михаило Станојевић, учитељ из Београда, да ово питање комисијски проуче и Савету заједнички реферат поднесу.

VI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 15. ов. мес. ПБр. 19853, којим се моли Савет, да у садашњим правилима о штампању уџбеника за народне и средње школе учини потребне измене и допуне.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Љубомир Протић, управитељ Женске Учитељске Школе у Београду, Павле Поповић, ванредни професор Универзитета, д-р Чедомиљ Митровић, ванредни професор Универзитета, Мирко М. Поповић, професор II београдске гимназије и Михаило Станојевић, учитељ из Београда, да ово питање комисијски проуче и Савету заједнички реферат поднесу.

VII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 15. ов. мес. ПБр. 19781. којим се спроводи Савету на оцену и мишљење часопис „Светлост“, орган Друштва за школску хигијену и народно просвећивање, који излази под уредништвом г. д-ра Светозара Марковића, лекара.

Пошто су извесна г.г. чланови Савета изјавили да им је овај часопис познат и да би се могао препоручити за набављање за школске и ученичке књижице народних, средњих и стручних школа, Савет је одлучио: да се „Светлост“, орган Друштва за школску хигијену и народно просвећивање, може набављати за школске и ученичке књижице народних, средњих и стручних школа.

Овим је састанак закључен.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unib.rs

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

СТАЊЕ НАРОДНИХ ШКОЛА У СРБИЈИ

1907—1908 ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ

ПО ИЗВЕШТАЈИМА ШКОЛСКИХ НАДЗОРНИКА

Последњих десетину година непрестано се код нас осећа, да у нашим народним школама није све како треба. Што имамо, није све добро; што је добро, још боље би могло и требало да је; а, поврх свега, још нешто недостаје, још и нечег више треба да имамо. Сви то осећамо, увиђамо, или само назиремо; али је мало њих, којима је *довољно* јасно право стање наших народних школа, још мање њих виде прави узрок недостацима; а најмање је оних, који знају како шта треба поправити, чиме бољим старо заменити и шта још ново додати. Јер они, који мисле, да све то већ знају и умеју, питање је: да ли се не варају? Јер и они, који су досадање реформе радили, веровали су, да су смислили нешто најбоље, нешто савршено и трајно; а колико је то било савршено и трајно видело се по томе, што су таким делима убрзо требале измене, допуне, и поправке.

Зато се треба чувати самообмана, јер су досадање наше самообмане узрок, што су многе важне ствари олако узимане, на дохват реформе састављане и на брзу руку извођене; а на крају било је често више штете него користи.

Данас је опште мишљење, да у нашој народној школи није све добро и да се нешто мора мењати; а општа је жеља, да то ново буде што савршеније и трајније. Да би се, пак, то постигло, прва је потреба знати тачно како је данас: шта имамо, шта је од тога добро, а шта лоше, зашта је овако, где су поправке потребне и тек онда мислити о том: шта и како треба мењати и шта ново уводити.

Овове напису циљ је да послужи томе.

У свесци за април и мај „Просветног Гласника“ за 1908. год. штампан је кратак преглед извештаја школских надзорника за 1906—7. шк. годину. Слично томе овде ће се изнети преглед таквих извештаја за 1907—8. шк. годину. Но овде ће се све то изнети мало опширније и подробије; а уз то, где год буде требало, бадиће се општи и критички поглед на све, и допунити погледом и са друге стране, како би читаоци у овоме, не само имали пред собом тачно стање наших народних школа и училиа добре стране и недостатке њене, него још увидели пут, којим треба поћи, па да се поправи што не ваља и допуну чиме треба.

За 1907—8. школску годину има преко стотине извештаја школских надзорника, професора и учитеља. Сви су ови надзорници људи, који се стално баве школским послом, али на овом и оваком проучавању народних школа не проведу ни један месец дана у години. Пре и после тога они нису имали никакве везе са школама тога краја. Сад су дошли само ради испита; а испит је по закону нека свечаност, по пракси нешто што се нарочито спреми, удеси, углади за тај дан. Сем тога, међу стотинама шк. надзорника многи имају врло различне погледе на школу и они су често исте ствари различно схватили и министру неједнако преставили. — А из свих тих и таквих разноврсних погодаба и схватања овде треба извести једну целину, која ће казивати истину, или бити најближа истини.

Но, поред тога, ове године је учињено још нешто ради потпунијег сазнања стања наших народних школа: Школским надзорницима је препоручено, да по свршеним испитима држе конференције с учитељима, да том приликом претресу важнија школска питања, и мишљења тих конференција да пошаљу министарству просвете. Већина шк. надзорника су држали те конференције и о њима извештаје поднели, те тако сад министарство просвете, поред мишљења шк. надзорника, има и мишљења већине учитеља о најважнијим школским питањима у Србији.

Ослањајући се на извештаје школских надзорника и мишљења учитељских конференција, овде ће се изнети стање народних школа овим редом:

I Спољашња страна.

1. Организација народних школа.
2. Школске зграде и намештаји.
3. Школска дворишта и баште.
4. Школски одбори, издржавање и похођење школа.
5. Школски надзор.
6. Администрација.

II Унутрашња страна.

1. Наставни план и програм.
2. Настава.

3. Настава сретствна и књижице.
4. Васпитање.
5. Успех и оцене рада.

III Наставници и наставнице.

1. Sprema учитеља и учитељица.
2. Рад у школи и ван школе.

I Спољашња страна.

1. Организација народних школа.

По садашњем закону о народним школама у састав ових школа долазе: *дечја забавишта, основне школе и продужне школе*. У местима, где нема дечјих забавишта, а деца нису знањем језика приправна за наставу у основним школама, постоје *приправни разреди*. За одрасле неписмене отварају се т. зв. *вечерње школе*.

Број ових школа врло је различан. Дечје забавиште државно је само једно у Београду, а осим њега има приватних или општинских још неколико у Београду и по једно у Шапцу, Ваљеву и Књажевцу. Приправних разреда има у источним крајевима Србије око 100. Основних школа има око 1.300. Продужних и вечерњих школа било је око 50.

Кад се, пак, упореди оно, што у закону пише о овим школама са овим како је у ствари, како је изведено за ово неколико година од како садањи закон постоји, онда се истиче један неочекиван закључак: *Ни једна од ових школа није изведена онака како закон прописује, како се законом циљало и хтело*.

Дечјих забавишта као да и нема, кад их је оволико. А ништа се није предузимало да их буде више; ништа се није предузимало за спремање забавиља; ништа није чињено да се досадања уреде модерно; у њима раде и такве забавиље које ни појма немају о забавиштима; а надзор над њима или не води нико, или им рад прегледа неко, који такође не разуме шта су то дечја забавишта.

Приправни разреди треба, по смислу закона, да се отварају где нема дечјих забавишта. Међутим усред Београда има два приправна разреда и ако овде има дечјих забавишта, и ако се бар овде, место приправних разреда, требало и могла отворити дечја забавишта. Остали приправни разреди по Србији, ако се нису могли сви претворити у дечја забавишта, могло се бар негде то учинити, или бар покушати; а нити је где год то чињено, ни покушавано, нити је, изгледа, коме тако што и падало на памет. Међутим, ако се приправни разреди, не могу сви претворити у дечја забавишта, требало би барем рад у њима да се врши више-мање као и у дечјим забавиштима, т. ј. да уз песму, игру и забаву деца уче говорити. Дечја забавишта су најинтересан-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unilib.rs

тнје и деца најмилије школе, а наши приправни разреди су најсувопарније и најдосадније школе. Баш онда, кад овој деци треба говор и школу омити и за то их придобити, тој деци се ништа занимљиво и мило не показује, него се само кљукају речима: ово се зове овако, то се зове тако.

Један шк. надзорник из крајинског округа овако вели за приправне разреде: „Нисам могао ни замислити какав хаос влада у овим разредима. Онај штампани програм министарства просвете не даје никаква упуства за рад у приправним разредима и учитељи раде како ко уме, свак на свој начин. Резултат таквог рада је: деца науче око 100 именица, десетину глагола и придева и нешто др. речи; све се махом употребљава у првом падежу, заменица је готово само ја, и т. под. Овако накљукана деца изражавају се тако, да ово није српски језик“.

Сви надзорници крајева где има приправних разреда констатују, да деца тамошња у опште воле песме и врло радо певају. Али, место да се та љубав и наклоност корисно употребе, па да се, као у дечјим забавиштима, чешће пева уз какве покрете, радње и игре, те да се говор научи неосетно, и пријатно, а лепо и правилно, место тога, ради се онако како је напред споменуто.

Законом садашњим хтело се да дечја забавишта служе циљу који се пређе хтео постићи приправним разредима, и да приправни разреди остану само где нема и не може бити забавишта; али и онда приправни разреди да буду нешто слично забавиштима. Но, да би се ово остварило, требало је имати људе, који су дечја забавишта видели, проучили, па онда према њима, за наше прилике саставили план, програм, упуства, материјал за забављање и рад, и онда на каквом курсу учитеље и учитељице спремили за овај посао. А ми таквих људи нисмо имали ни у Београду, камо ли у Крајини.

И годинама се у приправним разредима муче и ђаци и учитељи, верујући, да то тако мора бити тешко и досадно и не знајући, да се може на други начин постићи много више и лепше, а са много мање напора и досаде.

Основне школе наше по закону треба да имају шест разреда; али су пети и шести разред необавезни и њих данас у Србији нигде нема. До прошле године био је само један пети разред у Београду, па је и он ове године укинут. На пракци се показало, да добровољно нико неће децу да уписује у пети и шести разред и ово остављање доброј вољи и увиђавности нечјој значило је колико и свођење основне школе само на 4 разреда. Ни у овој се школи, дакле, није извело оно, што се законом хтело, т. ј. да основна школа траје 6 година.

А кад се узме, да је по закону од 1882. г. било више петих и шестих разреда, по закону од 1898. г. било је грађанских и девојачких

www.unilib.rs

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

школа са 3 разреда; а сад имамо само основне школе са 4 разреда, онда се види: да су код нас народне школе биле повећане од четири, на шест, па на седам година, па су сад враћене опет на четири разреда, како је било пре 26 година. И то је учињено у времену, кад се друге напредне државе већ не задовољавају са народним школама од 6 и 7 година, па их подижу на 8 година школовања!

Продужне школе по закону треба да трају три зимска течаја, да имају три разреда; али до данас нигде није то изведено. Ради оно мало хонорара, који се даје на крају године као награда за рад у овим школама, на 40—50 места учитељи су скупљали по десетину ђака и с њима радили једне зиме; друге већ ни половина њих није продужила, а треће године ни једног није било. У целој Србији није било случаја да је неки учитељ кроз сва три зимска течаја провео десетину ђака, како се то законом хтело.

Осим ових продужних школа законом су предвиђене и неке *среске продужне школе* пољопривредног правца, уза среске расаднике; а у варошима сличне школе трговачко-занатлиског правца. Али од ових школа не само да немамо ни једне, него нико није ни покушавао да их оствари, о њима чак није ни било говора за ово неколико година како постоји садањи закон о народним школама.

За одрасле неписмене законом су предвиђене т. зв. *вечерње школе*. Али, ма да је у Србији огроман број одраслих неписмених, ових школа било је тек овде-онде са по десетину ученика.

Осим ових школа, треба поменути још и школе са т. зв. *полудневном наставом*. Где је у некој основној школи број ђака врло велики, а нема могућности, да се отвори још једно ново одељење, ту је законом предвиђена полудневна настава, т. ј. један исти учитељ пола дана обучава једну, а пола дана другу половину ђака. Оваких школа било је у Србији само неколико и оне нису дале повољне резултате. Таква два одељења су се учила на штету једно другом, а обоје на штету учитеља, који се таким радом само може брзо истрошити и онеспособити за даљи рад.

Што се тиче детаљног уређења свих поменутих врста народних школа, може се рећи, да су уређена само четири разреда основне школе. Па и за њих још није све учињено. Н. пр. програм наставни још није израђен према садашњем закону, него се ради по програму рађеном према пређашњем закону. За пети и шести разред био је провизорно и на брзу руку састављен неки програм.

За остале школе није ни толико урађено. Њих уређује и изводи како ко уме. И, што је још чудноватије, *дата је већа слобода кретања и рада баш онде, где је мање разумевања посла самог.*

Наши учитељи и учитељице најјаче су спремне за рад у основној школи, а ту им је све најдетаљније одређено. Рад у забавиштима и

www.приправним разредима много је мање познат, а ту је остављена много већа слобода; остављено је да ради како ко уме баш овде, где мало њих умеју.

Но за приправне разреде има барем какав-такав програм; али за продужне школе ни тога нема. Овде је потпуно остављено да ради како ко уме; а овде баш најмање њих умеју. Јер ово, што ми рачунамо да је добро, чиме се задовољавамо и за шта држава награде даје, још није онако, како треба да је. Ко је видео рад у продужним школама других држава, па то упореди с оним радом у нашим продужним школама он мора рећи, да ми мало знамо и још би имали много да научимо, па тек да у овим школама радимо и да њима управљамо. Наши учитељи нису то видели, надзорници исто тако, а ни једне ни друге нико није имао да упозна с тим послом, па се онда сви задовољавамо овим што ко уме сам да смисли и уради.

Како се код нас у опште мало разумеју продужне школе, види се и по томе, што се чак ни име њихово не схвата како треба. И у извештајима надзорника, и у чланцима који се пишу, називају се школе за неписмене одрасле — вечерње школе, а продужне школе зе зову — недељне и празничне. По чему се то продужне школе држе само недељом и празником, а не и увече, ако се споразумно удеси; и по чему се неписмени одрасли морају учити само вечером, а не и недељом, и празником, и четвртком по подне? — Неко је тако случајно назвао, а други помислили да је то тако већ утврђено и да друкче не може ни бити.

Па и о самом задатку продужних школа нису код нас пречишћени појмови. Једни им стављају у задатак, да само понављају и сачувају оно, што се у основној школи научило; а други хоће, да ове школе дају нова знања, практична и народу потребна. Са првим задатком ове би школе требало звати *повторне* школе; а тек се овај други задатак слаже са именом садашњим. И овај други задатак је бољи. Он може обухватити и задовољити и задатак први. Јер, дајући нова знања, може се понављати и утврђивати и оно што је већ изучено.

Исто тако нису код нас довољно пречишћени појмови ни са задатком основних школа са четири садашња разреда. Док једни мисле, да децу у основној школи треба помагати што више у развоју ума и тела њихова и да је главно развити ум и вољу њихову, дотле други траже спремност за практички живот, траже знање позитивно и практичком животу потребно, пошто је народна школа једина кроз коју маса народа пролази. А како се нису могла задовољити посебнице оба ова захтева, то је учињено нешто средње, које је требало да задовољи обоје, а у ствари готово није задовољило ни један од та два захтева.

Ето, у таком се стању данас налазе поменуте врсте наших народних школа. А, као што се види, у таком стању оне не дају и не

могу дати повољне резултате. Ако се и узме да основне школе дају макар релативно повољне резултате, за остале се не може тако рећи, ни поред најблажије оцене. Да приправни разреди не дају повољан резултат, види се и по том, што ђаци тих школа натежу са знањем језика кроз цео I и II разред; а забавишта, продужне школе и школе за неписмене одрасле и кад би давале најсјајније резултате, кад су тако малобројне, утицај је њихов као неколико капи воде на гомила сува песка. Велимо, и кад би резултат њихов сјајан био, а већ да он ни приближно није сјајан, то смо напред видели.

*

Обавезно школовање. — И ако је још пре 26 година у закону истакнуто обавезно школовање, опет се то до сад не само није остварило, него ни приближило мети својој. Од деце дорасле за школу данас се од прилике школује у Србији мушке деце $\frac{1}{3}$, а женске $\frac{1}{30}$ део. По варошима се школује женске деце мало мање него мушке, а по селима је ретка женска школа, у мушким школама пак међу 50 до 60 мушкараца виде се тек по 2—3 девојчице.

Но, докле се од 380.000 деце дорасле за школовање у основној школи, школује барем 130.000, дотле се од оних после тога доба, од 13—18. год., а којих је скоро исто толико, школује једва око 10.000. И у основној школи је мало, а после ње још мање; ови пак, који кроз основну школу прођу, после баца књигу, перо и хартију. И, ето, *ту лежи узрок оној, често потрзаној појави, да народне школе не дају довољне резултате, да довољно не шире писменост, да се побољшава и оно што се учило* итд.

Школовати овако мали број свога подмлатка у народним школама, па и то после оставити самом себи, то је као бацити у земљу мало семена, па даље не водити рачуна да ли га је киша оросила, сунце спржило, или коров угушио, а чудити се што није било довољно плода, код „толиког“ трошка и труда.

Зна се, да је у сваком послу у опште радник активнији и продуктивнији што је образованији, па се ипак овако мало и овако споро даје образовање народу нашем; зна се колики је утицај матере на подмладак народни, па се ипак овако мало стара да се и женска деца школују, да будуће матере буду образованије и свесније!

Обавезно школовање нише у почетку закона, али се даљим одредбама то оставља више-мање доброј вољи и увиђавности нашег народа. А свест нашег народа таква је, да је мало места, где народ сам доводи школи децу, и где се пријављује више деце него што их школа може примити, а већином се деца принудом у школу узимају. Па и ако

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

је било познато, да је тако са школама основним, опет се у закону оставило доброј вољи отварање петог и шестог разреда и школа продужних.

Зато је оправдано захтевање, које се истиче скоро у свима извештајима шк. надзорника и учитељских конференција: да народне школе треба да трају 6 година и свих шест разреда да буду обавезни. (Само су неки за то, да последња два разреда буду зимски течајеви). Исто се тако захтева да и продужне школе буду обавезне.

Но, да би се то могло извести, треба се одмах постарати, да у што краћем времену Србија има много више школских зграда и много већи број учитеља и учитељица. А како се за ово треба постарати, биће говора у даљим одељцима, где се о том буде говорило.

Кад је реч о обавезном школовању, не треба мислити само о том, да сваки мора децу у школу слати, него да још мора и школу издржавати и све школске терете сносити. А ово друго је данас мање него прво, т. ј. и где има школе и ђака, често се о школи тако мало стара, да школа дође до издисаја, јер јој се прирез не даје, нема дрва за огрев и школа се распушта због тога, нема креде, не пишу се писанке, (књиге се набаве тек после 1, 2, 3 месеца итд.

Сем тога, и ако по закону треба свако место да уђе у састав које школске општине (чл. 13.), те, разуме се, да сноси школске терете, опет и данас има у Србији места која не припадају ни једној школи, нити сnose какве школске издатке. О тим местима нема ко да води рачуна и да их нагна да ступе ма у коју школ. општину. По закону о том треба да се стара окружни шк. одбор, али кад нема надзорника сталних, не врши се ни ова дужност. Садањи надзорници нису ни могли сазнати за таква места. Отуда само један износи да у непосредној близини Крагујевца има десетину села, које своје школе немају, а не припадају ни једној шк. општини, деца им се нигде не школују и школ. власти садање нису их могле нагнати ни да школу подигну, нити да школске терете сnose.

И у близини самог Београда, пред очима највеће просветне власти, села Јајинце и Раковица не припадају ни једној шк. општини. Ова два села слала су нешто мало своје деце у школу на Бањици, али никакве шк. издатке нису хтела на себе примити. Бањичка школа је тражила да и та два села што год за школу троше, а кад она нису хтела, ова школа није хтела више да прима децу из оних села. Око тога се водио спор, који се завршио тиме, да она два села нико још није нагнао да уђу у састав неке шк. општине и да ма какве школске терете сnose, а што би био први корак, да се и та места почну старати да себи школу подигну.

Из свега овог види се, да у закону садашњем није све о народним школама прецизно одређено, а у пракцији ни толико није уређено и

изведено. А требало је урадити барем онако и онолико колико је закон предвидео и одредио. Ово нарочито вреди, за друге школе ван четири разреда основне школе. Јер сем четвороразредне основне школе готово друго ништа и не постоји стално, одређено и уређено; ради другог чега се и не шаљу школ. надзорници, и они у извештајима својим друго што или и не помињу, или га тек узгред и овлаш помињу. Основна школа са 4 разреда је данас све и зато се о њој самој мора опширније говорити. Што се буде говорило у даљим одељцима тиче се већином само основне школе са 4 разреда.

2. Школске зграде и намештаји.

Већ по томе, што се данас школује тек једна трећина деце за школу дорасле, види се, да немамо довољно школских зграда и да нам треба још два пут оволико. А због тога, што су школе ретке, на више места ђаци пешаче по 1, 2 и 3 сахата до школе, те, кад је време рђаво, ова деца стижу школи кад су половина часова већ прошли. У вече опет морају се раније пуштати кући, да би могли стићи на конак.

И кад не би од овога било штете у томе, што се деца муче и што се излажу разним опасностима, штета је већ у томе, што се често Аустроши више времена на пешачење него на учење.

Да би се тим ђацима олакшало, они обично у зимско доба по више дана у школи ноћивају и хране се. Али за ноћивање нема свуда нарочите собе, него се спава и у учионицама; а где има нарочите собе, она је обично много гора од учионице. То су обично собе мале, ниске, без довољно светлости и чиста ваздуха; ту нема удобне постеље, него деца спавају на даскама с каквом поњавицом; ту се и једе, и спава, и суши мокро одело и обућа. Хигијенски обзири дотде су спали, да у селу Тибужду (окр. врањ.) ђаци ноћивају у — подруму.

Што се тиче хране, чињени су покушаји, да се за ове ђаке готови заједничко јело од онога што родитељи редом доносе; али се ово с муком тек по негде и за неко време могло чинити. И тако су та сеоска деца готово свуда принуђена, да ноћивају где било и да једу шта било: спавају на патосу, школским клупама, или кревету с голим даскама и с каквом поњавицом за покривање и простирање пода се; а једу готово само суву храну, већином устојану, окорелу, или чак и покварену.

У закону истина лепо пише (чл. 14.) да је школска општина дужна спремити и локале за ђачко преноћиште и кујну, а у овима потребан намештај и посуђе; али која вајда од тога, кад се то или не врши, или се то спремање чини онако како и колико сељаци разумеју удобности и хигијенске погодбе.

Што се тиче самих учионица, може се рећи, да је у Србији подигнут приличан број нових школ. зграда и у њима су учионице врло

обре; али према целокупном броју школа, број учионица добрих и довољно пространих и сувише је недовољан. Много је мање учионица довољно пространих, светлих, и здравих; а много их је више ниских, мрачних и тескобних, а ђацима препуних. У таким се учионицама ваздух брзо истроши и поквари, те убиствено утиче на здравље ђака и учитеља.

А кад се овоме дода напред речено о храњењу и ноћивању ђака, онда излази: да се у нашим народним школама на многим местима нашем подмлатку храни ум, а гладује тело; докле се умна снага развија, телесна се убија, и *по цену највећег блага, које се зове здравље, куцује се ово мало просвећивања.* Такво школовање не сме се даље гледати равнодушно и пуштати нека иде како иде.

Овако лоше стање шк. зграда не долази од сиромаштва; јер би онда сиромашнији наши крајеви имали лошије, а богатији боље школе. А тако у ствари није, него је готово обрнуто и наши најбогатији крајеви имају готово најгоре школе. Стиг и пожаревачко Поморавље немају ни половину школа добрих. (У Кушићеву је једна учионица од преправљеног ходника 5 м. дужине, 4 м. ширине и 2·20 м. висине). Смедеревска Јасеница је готово све школе градила преправљајући старе општинске суднице и све су лоше сем у Азањи, где је подигнута нова лепа школа. У орашком срезу има и таквих школа за које шк. надзорник вели: да би у њих било грешно и стоку затварати. А Мачва, та наша богата Мачва, у којој лети хукће стотина парних вршаница, кроз коју јуре бујни коњи, лепа кола и чак многи фијакери, у којој се на народу блиста богато чохано одело — у тој Мачви су школе већином бедне: на њима се виде извитоперена врата и прозори, поразбијана окна, огуљена боја и т. д. Мачва се на изложбама и тркама поноси како коње гаји, а не види и не мисли о том где јој се деца уче. Овоме треба додати и то, да Мачва има пред очима пример за углед, јер Шабац има врло лепе, нове, модерне школске зграде. Богатство је, дакле, ту, пример за углед је ту, па је инак овако!...

Као што се из овога види, ови богати наши крајеви ништа нису измакли од оних крајева, из којих људи иду у печалбу да би исхрањили себе и породицу своју.

Кад се овоме дода, да Крајина има исто тако лоше школе као и Гружа и Шумадија, онда се не може рећи: да су школе горе где је народна свест мање развијена.

Поврх свега, да би ова ружна слика била потпунија, треба додати и то: да Алексинац има учитељску школу, а зграде основних школа су му горе од сељачких кућа. И будући учитељи имају да виде таке „мустре“ и одатле да понесу одушевљење за просвећивање свога народа!...

Већина школских зграда нису за школе грађене, него су тек после за школе преправљене. Махом су тако преправљане општинске суднице,

www.unilj.rs

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

приватне куће и по негде каква црквена кућа. Нема примера да је каква по плану подигнута механа преправљена за школу; а има пуно примера да се општина постарала прво да подигне нову лепу механу. И Пожаревац је н. пр. пре четврт века подигао лепу двокатну општинску механу, а ни данас још нема нове школе. У Прњавору је општина купила неку лепу кућу, али и ако има лошу школу, не мисли преправити купљену кућу за школу него за механу, да кирију вуче и да се очеви имају где састајати, а деца нека се и даље гуше у старој школи.

Зграде, које се као преправљене, узму за школе, обично се „одобравају привремено за неколико година, докле се не подигне нова школа“. Али се та привременост после отегне у недоглед. Једној општини је н. пр. привремена зграда за школу одобрена за три године а до сад је прошло 13 година, а нова школа није ни почета.

Да би се општине принудиле, да подижу нове школе, министарство просвете често прибегава том средству, да нездраве школе затвара. И школски надзорници у овим својим извештајима поднели су спискове таквих школа, које би требало затворити. Редак је надзорник, који не предлаже да се затворе 1, 2, 3 школе, а има их који предлажу и по 5—7 од прегледаних 10—20 школа. Поред напред реченога и по овоме се види колико имамо лоших школских зграда, кад је толики број оних, које се већ више не могу трпети, које ни за невољу не могу служити даље за школе.

Затварањем школе одиста се у већини случајева нагна општина да подигне нову школу; али се често догађа, да се онда на истој или другој сличној згради само нешто поправи, те се добије „ново“ које је као и старо, или је „то исто мало друкче“. А бива и таквих случајева, да општина радосно прими затварање школе, јер јој се тиме скине један терет и издатак.

При затварању школе, обично се наређује, да ђаци те школе продуже школовање у суседним школама. И кад би се могле такве општине принудити, да своју децу школују даље по суседним школама, а тамо, разуме се, и да школске терете носе, онда би се свака таква општина трудила да што пре подигне себи нову школу. Али министар, и кад тако нареди, нема могућности, да настане те да се тако и уради, нити има извештаја каквог шта је било даље после наредбе његове. Јер из затворене школе учитељ оде, сталног надзорника нема, који би пратио шта се даље ради, а садањи надзорници и не свраћају у таква места, те је тако прекинута свака веза између затворене школе и школске управе.

Докле се тако има невоље са старим школским зградама, докле су многе неприлике и тешкоће и онде, где се већ прегне да се подигне нова школа. Пут, којим се сад долази до плана за нову школу,

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.ONILIB.RS

залазетен је и доста скуп. Нови планови су често такви, да су зграде врло скупе за места сиротна; а исто тако често се за нове планове тако дуго чека, да народ изгуби стрпљење, или, што је још горе, то отезање даде прилике, да се разним злоупотребама упропашћује новац који се за школу купља.

Због таког, отежаног подизања нових школских зграда, на многим се местима прибегава једном обилазном путу: подиже се зграда, бајаги, за друго што, па, кад буде готова, онда се тражи, да се одобри за школу.

Што се споро увећава број нових школа главна су три узрока: што се лако одобравају и дуго продужавају привремене школске зграде: што се до нових планова не долази лако и што се планови граде без довољно обзира на потребе и материјално стање појединих места.

Са становима за учитеље у сеоским школама је и горе него с учioniцама. У многим местима и нема станова за учитеље, те су ови принуђени становати у посве рђавим и нездравим приватним сеоским кућама. А кад се овоме дода, да се додатак на стан не плаћа уредно, по неколико месеци, читаву годину и више, онда је невоља још већа и оправдано је мишљење неких школских надзорника, који веле: да отварање нове школе или новог одељења у сеоским школама не треба одобрити, докле се не спреми поред учионице и стан за учитеља.

Да би се пак олакшало и убрзало подизање нових школских зграда, надзорници и учитељи траже:

Да се упрости и скрати процедура докле се дође до новог плана за школу.

Да се израде планови неколико типова школских зграда: за веће и мање, скупље и јевтиније школе, за богатија и сиромашнија места, на ти планови да се штампају и бесплатно раздају. Сиромашнија места да помаже округ или држава.¹

Да се при изради нових планова имају у виду месне прилике и да се школске зграде подижу од материјала који је у ком крају најподеснији и јевтинији. При овом би требало принципијелно усвојити то: да школе могу бити од истог материјала од кога су и куће у којима живи народ тога краја, само боље, пространије, *са што више светлости и чиста ваздуха*. На овај начин би, дакле, инжињери и лекари дотерали и усавршили оно што народ има и што може лако изградити. А овим путем би се с једне стране добиле добре и јевтине школе, с друге стране би се тиме износио народу углед, по коме би и он могао градити за себе лепше и здравије домове.

¹ У садањем закону (чл. 15) има о том нешто прописано, али која вајда кад се не врши: т. ј. негде окрузи и помажу поједина места, али држава се још није постарала да има готових више и разноврсних планова за школе.

Што се тиче **школског намештаја** он је релативно гори од школских зграда. Јер с новим зградама не долази увек и нов школски намештај, него се често у нове школске зграде уносе старе клупе и други намештај, да послуже „још неко време“. И тако је намештај школски већином лош, а негде и до зла-бога рђав. То је посао слабих мајстора и обичних дунђера, који ни појма немају о каквим хигијенским захтевима у том послу. Поред тога, што су седишта и наслони неподесни за седење и писање, још висина седишта готово нигде није удешена према различној величини ђака, те се тако једни ђаци у клупама морају да грче, а другима висе ноге при седењу.

И кад се нове клупе поручују, не гледа се, да се ови недостаци отклоне. У самом Београду се поручују нове клупе без довољно обзира за који су разред и који дечји узраст.

Исто се тако не гледа на то, да се клупе граде према облику и величини учионице, него се клупе поруче према неком већ познатом моделу, а кад се унесу у учионицу, онда се клупе са два седишта састављају по две уједно, те изађе од две клупе 4 седишта што је горе него да су у једној дугој клупи 4 седишта; пролаз између клупа се смањи или сасвим одузме; нећи дођу близу клупа и т. д.

Зато би у будуће требало још при грађењу плана за учионицу водити више рачуна о том какве ће клупе ту доћи и како ће се оне наместити; а при поручивању клупа онет гледати каква је учионица, које дужине клупе се ту могу згодно наместити и још не заборавити никад обзир на узраст ђака те учионице.

Подиум нема свака школа, а где га има, он је само испод стола учитељева. Нигде се он не пружа и испод табле. Међутим је *подиум испод табле потребнији него испод стола учитељева*. Јер учитељ при предавању обично стоји, те има пред очима све ђаке и кад не стоји на подиуму; а на табли баз подиума ученици из последњих клупа не виде шта се пише. Нарочито кад ђак на табли ради, ни половина ђака из клупа не могу видети његов рад. А сасвим је друкче кад је табла издигнута на подиуму. Кад пак подиум не стаје скупо, требало би увек да је дужи тако да на њему стоји и табла. А може се при патосању учионице, дуж целе ширине до предњег зида патос подићи за 10—15 с. м. као подиум, па да на њему буде сто, табла, словарица, више њега мале и др.

Табле су у нашим школама само ове на треножним наслонима, које заузимају много места, што је од штете, нарочито код нас, где су учионице и иначе тескобне. Зато би требало уводити и друге, практичније врсте табала. Има их које не стају скупље од ових, а спретније су и практичније, стоје уза зид, лако се подижу и спуштају и т. д. Нарочито треба уводити т. зв. двојне табле, које стоје уза зид; кад се једна испише, подиже се горе, а друга спусти доле; исписано се не мора

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

брисати да се друго напише, него се дуже време може оставити ђацима на углед и т. д. Овакве две табле мање запремају места од садање једне тронуге. А треба знати да једна tabla није довољна у школи.

Поред тога што је школски намештај неподесан, често га и нема довољно.

Један **орман** је обично за све: за књижицу школску, ђачку или чак и књижицу за народ, за архиву, ђачки и учитељев писаћи материјал и за чување наставних ерестава. А све то не може стати нити се може у реду чувати.

Судова за воду нема довољно, нарочито за пијење воде нема више чаша или цимената, него сви ђаци или пију устима из самога суда, или једна иста цимента иде небројено пута од уста до уста, и здравих и болесних.

Вешалица за одело и нема свака школа, а где их има, нема их довољно, или се не обраћа пажња на ред код њих, па ђаци вешају одело како било, једно вешају, друго обарају и газе и т. д.

Чистоћа по школама релативно је добра, нарочито чистоћа коју надзорници о испитима виде. Како је преко године, то ови школски надзорници не могу знати. Али се ипак може тврдити, да се у већини случајева чистоћа по школама добро одржава. Где тога није, ређе је узрок до немарљива и слаба надзора учитељева, а много чешће је отуда, што су зграде рабатне, те их је тешко чисте држати, или што се због неуредног и недовољног плаћања узимају за послужитеље људи изнемогли и посве невични у послу.

Оправке школских зграда и намештаја врло често се не изврше на време, о великом школском одмору, те због тога школе често дангубе у почетку школске године, или целе године имају извесне невоље, због неизвршене какве оправке. Клаупе се не оправљају, те бива случајева да се разваљују за време самог испита. Табле се по негде не боје по више година, те има случајева да се једва познаје писање по избелелим даскама. Прозори, врата и столови обично се обоје само кад се нови начине, па више никад. Кречење школа врши се обично један пут преко године. Али има случајева где се школа не окречи по две године. Узроци томе видеће се у 4. одељку.

3. Школска дворишта и школске баште.

Свакој кући је потребно двориште; а школи је у толико потребније, што она има велики број деце и што је тој деци, ради здравља и телесног развитака, потребно више кретања пре и после школских часова.

За наше народне школе може се рећи, да све имају веће или мање двориште. Али школско двориште треба да је ограђено, дрвећем засеђено и песком насута, а тога свега нема свуда. Песком насута

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.univertet.rs

дворишта су реткости. Дрвета у школском дворишту има готово свуда, али се та дрвета махом ту случајно затекла; а где су нарочито сађена, то се махом чинило без нарочитог плана и циља, који се састоји у томе; да дрвета дају око школе довољно хлада, али да остављају и довољно места сунцу изложеног; да се избегава родно дрвеће, које доводи ђаке у искушење да беру зелен или зрео род; да у дворишту буде разног дрвећа и шибља, те да ту ђаци виде и познају што им је непознато (ради чега непознато дрвеће и шибље треба да има на себи дашчице с написом имена) и т. д. Ово је варошким школама потребније него сеоским, а до сад се на то није мислило ни код једних.

Да све то буде код школе, нису потребни никакви особити издаци, ни труд велики. Највише зависи од заузимљивости учитеља. Разно дрвеће из околине може се лако набавити и засадити уз мало учешћа учитеља, послужитеља, ђака и ђачких родитеља.

Да школско двориште треба да буде ограђено, о том не би требало да буде ни говора. А ипак се налази школа неограђених или ограђених тек како било. И, што је најчудноватије, неограђених школа има више тамо, где има шуме изобиља, него тамо где је оскудица тога. Тако н. пр. школска дворишта махом су добро ограђена у Мачви и Стигу, где се због оскудице дрва, пећи сламом ложе, а неограђених дворишта су тамо, где у шумама на пушкомет далеко читава стабла труну. На Власини чак нема ни трага од какве ограде око школе, а у једном селу деспотовачког среза на догледу школе је велика општинска шума, а око школе се виде само неки кочићи, којима је школа ограђивана кад је било гласање и само ради гласања, а не ради школског дворишта.

Да се школско двориште огради, зависи од општине, а да се засади и уреди, зависи од учитеља. И једни и други нису чинили колико су могли и требали и само се по негде виде лепи изузеци.

Исто је тако и са **школским баштама**. Нема их колико треба; а где их има, свакојако су уређене. Ни трећина школа немају школске баште; а од оних, које имају, не могу се на прсте набројати уређене онако, какве треба да су праве школске баште.

Пада у очи што је опао број школских башта и што су сад напуштене многе школске баште, које су пређе биле уређене. Ово је у толико чудноватије, што је, после уведене учитељске сталности, требало да се покаже обрнут резултат.

Србија је земља пољопривредна и у њој би требала свака школа да има школску башту, те да се, поред писмености, и ту нечему научи она маса народа, која се даље не школује. А свака наша школа може имати школску башту; макар само 2—3 ара, макар се толико одвојило од школског дворишта, тек нема школе која не би могла имати своју школску башту.

Закон је био галантан, па је прописао (чл. 14) пола хектара за школску башту. Али се тиме хтело много, а није се створило ништа. А томе је узрок, што се код нас још довољно не зна чему и како треба да служе школска башта. Обично се мисли да школска башта треба да је уређена као и др. каква боље уређена њива или башта. Махом се схвата, да школска башта треба да служи само настави из пољопривредних поука; а она треба да служи исто тако и настави из природних наука и објашњавању многих чланака из читанака. Треба пажљиво разгледати наставни програм из пољопривредних поука, природних наука и чланке у читанкама, па ће се видети како се тамо налази врло много ствари деци непознатих, које се у школској башти могу најбоље објаснити, па ће се тек онда видети како школска башта може и треба да буде допуна школи и помоћница настави.

Ту треба ђаци да виде не само гајење културног биља, него и да упознају многе некултурне и штетне биљке (коров, паразитне и отровне биљке); ту треба да виде не само воћке и лозе, него и разноврсно друго дрвеће и шибље; ту треба да прате живот и развитак понеких корисних и штетних животиња, што у пољу при излетима не могу детаљно посматрати; ту треба не само да се усеви гаје рационално, него на једној страни онако *како треба* а на другој *како не треба* и како греше који не знају, те да се види разлика и да се размишља о узроцима једног и другог.

Школској башти, дакле, није циљ да само даде што више и што бољег рода. То је задатак баштама приватним, спекулативним. А башта школска није баштованџина; она служи настави школској; и у тој служби она мора ђацима износити **огледе разне**: и оне који дају највеће, и оне који дају најмање користи, и најбољи и најгори рад. Ту треба да се покаже како је где је дубоко, а како где је плитко прекопано, где је неђубрено и ђубрено, где се залива и где се не залива, како је у хладу и на сунцу, како је где је коров очишћен, а како где он усев заклања и отима му храну из земље и ваздуха и т. д. — Дакле: *разноврсни огледи, ошги, пробе, а не само рационално гајење.* Јер ти огледи, то посматрање и размишљање о разним условима и утицајима, то је оно што ђацима треба показати, то је оно што ће им користити више, од самог гледања најбоље баште пуне лепо засађених и однегованих усева и воћака.

Оваким радом у школској башти, поред подупирања наставе из поменутих предмета, постиже се и онај виши циљ наставе у опште — васпитни утицај. Јер у овакој башти би се ђаци упућивали не само да рационално раде, него и да у раду све посматрају, о свему размишљају, да и сами чине огледе, и да себе и свој рад усавршавају.

И с оваким задатком школске баште су потребне не само сеоским него и варошким школама. А не морају то бити баште велике, јер за

све огледе не морају у њој бити велики одељци; одељци могу бити и мањи, а за по штогод је довољно само по неколико струкова гајити на разне начине. Шта више не треба ни тежити да школе имају што веће баште, јер се за велику башту тражи велики издатак општине, или велики рад учитељев и још се може учитељ завести на једну странпутицу његова задатка: да се више занима баштом него школом.

Данас, кад има свуда среских расадника, који у великом обиму производе и показују оно што селима треба, од школске баште не треба тражити ништа више, него да деци показује оно и онолико, колико треба уз наставу ове школе. Зато подизање каквог школског винограда и воћњака, или у већој количини гајење лука, кромпира и купуса, где се може и хоће, треба да је као неки засебан одељак школске баште, од кога хоће користити учитељ или школски одбор; а школска башта треба да је од тога одвојена и да је права башта школска, овака, и с оваким задатком, како напред рекосмо.

А школских башта с овако схваћеним циљем, готово и нема данас у Србији. Ипак има извесан број учитеља, који су били вредни, на уредили лепе школске баште. Да је њих имао ко да упутити, они би додали и оно што сад немају. Али где су они имали то да виде и ко их је упућивао? Они су и ово што раде, само од добре воље и из љубави сами научили и урадили. Пређе су приређивани пољопривредни курсеви, издавани неки планови и упутства, давале неке награде, а сад од тога ничега нема. Једино још учитељска школа у Јагодини у својој школској башти и парку износи оним будућим учитељима угледе и упуте о уређењу школске баште; али и од тога ће се после у народне школе мало разнети и применити, кад готово нико тај рад не тражи и не цени.

А треба ли тако да остане даље? — О том не би требало ни да буде спора у овој пољопривредној земљи, где је маси народа све школовање само у народној школи. Али мора бити говора о том: шта и како треба чинити?

По нашем мишљењу прво што би се имало учинити то је, да о задатку и о уређењу школских башта буду довољно упућени не само учитељи него и школски надзорници. Ради тога могли би се приређивати нарочити курсеви слични пређашњима, али не у свему као пређашњи. Јер оне пређашње приређивало је само министарство привреде и само у чисто пољопривредном циљу. А, као што се из напред казаног види, школске баште не служе само пољопривреди, него имају и друге задатке у народним школама. Зато би ове курсеве требало да приређује министарство просвете мало друкче од пређашњих курсева. А како има још и друго шта, о чем учитеље на курсевима треба спремити и упутити, то би тим општим курсевима за усавршавање учитеља требало додати и ово, што треба за школске баште.

Исто се може постићи и на један краћи и јевтинији начин: Треба израдити, штампати и бесплатно школама послати једно упуство о уређивању школских башта и дворишта. У њему би се разложило чему треба да служе школске баште, како их треба уређивати, како огледе изводити и како све одржавати у вези с наставом у школи.

Тек после тога може се с правом тражити и очекивати од учитеља бољи рад у школским баштама. Али у исто време треба онда и од школских надзорника захтевати, да и они разумеју и овај посао, те да би га умели оцењивати и давати упуте где буде требало. Данас се многи учитељи у овоме разумеју више од својих надзорника, и није редак случај, да учитељ води надзорника по башти и показује му свој рад, а овај гледа у то као неписмен човек у књигу. А надзорник треба и у том да се разуме, ако не више, барем колико и учитељ.

Кад то буде, онда неће бити ниједне наше народне школе без школске баште, а те баште неће, као данас само подмиривати потребу учитељеве кујне, него ће бити саставни део учионице и наставе школдине, и то не само наставе из пољопривреде, него и из др. предмета.

После ових напомена има још да се помене и то, што се данас на више места дешава спор око школске баште између учитеља и школског одбора, или између учитеља самих. Спор је око прихода из школске баште.

По овом питању требало би начелно усвојити ово: од школске баште треба да имају користи и школска општина и учитељ. Али та корист не треба да се састоји у дељењу главица купуса и лука из школске баште, него општини је корист у оном што деца у башти ново науче и у знању собом кући однесу, а плод из баште припада учитељу за труд. А где се правилно ради у школској башти и где се више изводе разни огледи, ту и не може бити великог прихода и плода за кујну учитељеву.

Напред је већ казано, да школска башта не треба да је велика. Пола хектара, колико садањи закон прописује, сувише је много. Не 50, него 5 ара је доста. Где има више земљишта, тамо нека буде одељака за производњу нечег у већој количини и ту могу школски одбор и учитељи делити приходе на пола, на трећину, четвртину, према ономе ко је више уложио новца и труда докле се до извесног прихода дошло.

Где је више учитеља и учитељица, свима треба дати једнака права у школској башти. Али уз та једнака права, морају ићи и једнаке дужности, т. ј. да сви буду дужни у њој радити, па после и плодове брати. Управитељ ће имати више права само ако је уложио више рада.¹

¹ Једна се учитељица жалила школском надзорнику, како њој управитељ не да ни један гроздић из школског винограда. Надзорник је ту жалбу примио као оправдану, а није запазио, да се та учитељица сетила да узме учешћа у школском винограду тек кад је видела зрело грозђе. Но има случајева, да се управитељ начинио газда и онде, где је затекао готов виноград или воћњак.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unijb.rs

4. Школски одбори, издржавање и похођење школа.

У напред се мора рећи: да ће у овом одељку бити најмање ружа, а највише трња. Овде ће се открити оно најболесније место на телу наше народне школе; болесно толико, да се с небројено много страна чује запомагање: аман, помозите, спасите школу!

Готово се може рећи, да се о нашим народним школама данас стара *сваки и нико*. Оне су као оно сироче, које нема родитеља, него се о њему старају многи неки рођаци и пријатељи, па код једног руча, код другог вечера, трећи му нешто купи, четврти од старог преправи; а и код толиких „старатеља“, оно је често гладно и голо.

Главна старање о школама је у рукама школских одбора; а где год устреба, њима у помоћ притичу полициске власти. Све је то у закону доста добро написано, али која вајда, кад се не врши. Установна школских одбора у начелу је модерна и добра, јер је тиме дато народу учешће у старању за школу његову. Али је све то искривљено или изиграно. Данас има три врсте школских одбора:

Једни савесно и ревносно врше своје дужности и рад њихов налази потпоре код општинских и других власти.

Други раде ревносно и савесно, али никакве користи нема од тога, кад се решења њихова не извршују: што одбор реши, председник не изврши; што се у буџет унесе, то се при одобравању скреше; а што се одобри, новац се не прими; за неуредно шиљање ђака у школу одбор родитеље казни, али председник не изврши и т. д.

Трећи пак школски одбори стављају себе у такав положај, као да их је општина ту изабрала, да штите интересе општине од напасти школине. И чим што год учитељ затражи за школу, одмах се одговара: нема се, гледај, учитељу „само што је најнужније, а то ћемо други пут“; кад дође да се родитељи неуредних ђака казне, школски одборници бране свога сељака од школина и законска захтева, као да ови захтеви долазе од каква туђина и непријатеља.

Школских одбора прве врсте има најмање, трећих много више, а највише оних других, који, сироти, све хоће, али немају с ким ни са чим.

Каквих има случајева и колике су невоље у издржавању и похођењу школа, најбоље ће се видети из ових примера, који се налазе у извештајима школског надзорника:

а. Издржавање школа.

Школе немају ни писанке, ни креде, ни дрва за гориво. У једној школи учитељ је сам куповао ђацима књиге, само да би имали из чега учити; у другој је учитељ куповао писанке и цртанке, у трећој се цео разред служио са 4 читанке. У једној је школи сунђер први пут купљен за испит, ђаци нису навикли на њега, па га држе у руци, а

бришу табу шаком. Ни у једној школи овога среза није примљено ни паре приреза за ову годину, многим није измирен прирез ни за прошлу годину, а једној се дугује прирез још од 1903. год. Једном учитељу није плаћена станарина за 2 године другом за 4. Измења се годишње по 3, 4 и 5 послужитеља, а ни једном се не плати све, зато школе често остају без послуге. Редовно има послуге само где је учитељ плаћа. И дрва има увек само где их учитељ купује. Један је учитељ погорео сву ограду око школе.

То је у срезу посавском окр. београдског, у непосредној близини највише просветне власти.

У једној школи није ни 5 пара школског приреза дато, у другој тек пред испит дато 10 дин., у трећој нема послужитеља, у четвртој општина дугује учитељу 855 дин. станарине и т. д. Само у М. Пожаревцу школа није оскудевала, јер је учитељ за свој новац набављао све, па је после од општине наплаћивао кад је могао. (Срез грочански).

Нема школе у којој није било жалбе због рђавог издржавања школа. (Срез лесковачки).

Издржавање школа је бедно. Има школа, које нису ништа добиле од приреза. Неке немају послуге; нико неће да служи, кад му се не плаћа. Станарина негде није плаћена за 2—3 год. Због недобијања приреза и школе се не оправљају, те неке изгледају као после какве инвазије. Има их које нису ни кречене по 2—3 године. Мапе су негде само неко прљаво платно. Табле се бришу не крпама, него крпелинама. Школе дугују књижарима толико, да су изгубиле кредит. Од буџета 2000 дин. предато је тек 100—200 дин. Сав непокупљени прирез пребацује се на прирез школски. Школски одбори и политичке власти ништа не чине против тога. Ни један председник није кажњен. (Срез власотиначки).

Само у једној школи издржавање је похвално, остале све пате од тога. Буџет једне школе је 1060, друге 1034, треће 1500, четврте 1000, а ни једна није добила ни паре, пета је од 3112 добила само 70 дин. (Срез јабланички).

Само у Крагујевцу и у 2—3 села среза крагујевачког добро су снабдевене школе, у осталима рђаво, а негде је дозлогрдило. У Жировници за 2 год. није скупљено ни паре приреза. За то време није плаћена старина, ни плата послужитељима, нити је купована креда. Општина се изговара на то што је година била неродна; али су други прирези купљени — неродица је, дакле, убила само школски прирез. Буџет једне школе је 960, друге 1260, треће 1960, а ни једна није добила ни паре; четврта је добила од 1931 само 150 дин., пета од 2960 само 127, шеста од 1100 само 42 дин. и т. д. Негде школски прирез није измирен од пре 5, 6 и 7 год. У Рачи, *среском месту*, пред очима власти, од 5200 дин. по буџету, за ових 6 месеци до испита

www.unilib.rs

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

није дато школи ни пет пара. Због непримања приреза на много места се школе не оправљају по неколико година. Окружни школски одбор је добро вршио своју дужност, али су месни одбори већином били незаузимаљиви, а полициске власти још горе. Окружни одбор је доносио решења и слао наредбе, али која вајда од тог кад се не извршују. Министар је покушао да казнама принуди председнике на уредно вршење дужности, али су други похитали да их од тога одбране. (Окр. крагујевачки).

Школе преживљују последње дане у овом срезу (брзопаланачком). У Јабуковцу су буквари набављени тек крајем фебруара, а читанке за I. раз. стигле су три дана пред испит. Само је село Уровица све школи на време давало. (Али су овде опет наставници слабо радили у школи).

У Трстенику, месту среске власти, није било сунђера ни на испиту.

За издржавање школе су остављене саме себи. Све наредбе не помажу; дођу до општине, па се ту скрше или изгубе. Учитељи вапију: *Спасите нас општина!* (Окр. руднички).

Ни једна се школа не може похвалити издржавањем. Школски рачуни за прошлу годину већином нису још склопљени, јер нису исплаћени и закључени. А како се и колико прирез школи даје, види се из ових података:

школи дато	190	на дугу још	5.428	дин.
"	"	180	"	"
"	"	250	"	"
"	"	30	"	"
"	"	780	"	"

Свега дато 1.430 на дугу још 23.534 дин.

У ових пет школа је дакле исплаћено свега 1430, а на дугу је 23.534 дин.

То је у богатом срезу орашком.

А исто је тако и у срезу бољевачком, где у половини среза буџети школа износе 17.823 дин., а исплаћено је само 1493 дин. У пет школа није дато за ову год. ни пет пара.

У зајечарском срезу је слично томе, што се види из ових података:

школски буџет	1504,	а предато је	250	дин.
"	"	2650,	"	"
"	"	1426,	"	"
"	"	4312,	"	"
"	"	1596,	"	"
"	"	1247,	"	"

Тако је више-мање свуда по Србији. Изузетака је врло мало. На пр. у ваљевском округу се већина месних школских одбора и општина добро старали за школе, а тако исто у срезovima крајинском,

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

поречком, копаоничком, срезу моравском окр. пожаревачког и још овде-онде у појединим местима разних округа.

Како је старање за школе, поред осталог, казује и тај факат, што се преко јавности по који пут изнесе како је тај и тај председник предао школи сав прирез. Чак се и неке званичне похвалнице дају таким председницима. А ово је један жалосан факат. Што треба да је редовно и свуда, то су код нас беле врране; што треба да је сасвим обична уредност, то морамо истицати и награђивати као реткост и као особите неке заслуге!

6. Похођење школа.

После невоље од слабог издржавања школа долази одмах и друга невоља од неуредног долажења ђака у школу. И као што нема ко, да принуди те да се школи прирез уредно даје, тако овде нема ко, да школске одборе и председнике принуди, те да они родитеље казнама натерају да децу уредно у школу шаљу.

Само неколико школских надзорника кажу, да је у њиховим срезовима било добро похођење школа (ср. лепенички, копаонички, мачвански, подунавски и бачерски), па и то добро изгледа да је релативно, према ономе како је на другим местима много горе. Изузетак ће, можда, бити само у срезу лепеничком, где је школски надзорник нашао одељења у којима су сви уписани ученици целе године уредно долазили и сви на испиту били.

Како је, пак, похађање школа у другим крајевима и у већини случајева, то се може видети из ових података, које узимамо из надзорничких извештаја:

У срезу посавском, вели школски надзорник, велики број ђака не долази у школу и ако овако иде даље, онда нема ништа од увећавања броја ђака, камо ли од обавезне наставе. Школе ће бити све празније. Казне се изричу, али се не извршују, јер се полиција неће да замери председницима, а ови опет својим бирачима. На Умци је по списковима било 102, а на испиту само 29 ђака. (Истина, ту једно одељење није радило због болести наставника, али је и друго било преполовљено. А на то треба додати, да је овде нова школа почела да се зида тек кад је стара хтела пасти и ђаке притиснути, да је 40 хектара општинске земље на лицитацији продавано за дуг и т. д. И уза све то не треба заборавити да је то било у *среском* месту, пред очима државне власти). У једном селу учитељ је толико омрзнут, да нико није хтео доћи на испит. Омраза је дошла од кажњавања родитеља. А у том селу је уписано 93, а на испиту било 60 ђака.

Похођење школе у целом овом срезу (власотиначком) врло је рђаво. Од уписаних ђака једва половина долази, а негде и испод половине. У Кални је уписан 61 ученик, а долазе само 26. Родитељи се

лети разиђу по печалби, а деца оду за стоком. Зими опет после киша и снегова не долази се уредно због удаљености и рђавих путова. А код оволике неуредности општински судови нису наплатили ни једну казну родитеља.

Похођење школа у овом срезу (брзопаланачком) управо је страшно. Школе воде по списковима све неке „мртве душе“ и министар по броју ових отвара нова одељења, те нема довољно учитеља где их је потребно. Овамо маса учитеља раде са 8, 10 и 15 ђака; а има места где су 3 и 4 наставника а укупан број ђака је толики, да један може примити све разреде, док се у другим крајевима мора да заводи полудневна настава и да један учитељ ради са 100—120 ђака и са сва 4 разреда.

У срезу звишком уписано је 1336 ђака, а на испиту је било 755. У 16 школа среза кључког ове је године свршило основну школу само 101 ђак.

Осим ђака који неуредно долазе, има извесан број ђака, који *никако* не долазе у школу, а воде се по списковима као ђаци. По 2, 3, 4 и 5 година воде се по списковима ове „мртве душе“, вели један надзорник. А код других налазимо оваке податке:

Од 899 ђака у срезу има њих 125 који се само воде по списковима, а у школу *никако* не долазе (окр. врањски).

Готово у свакој школи има по 4—5 ђака, који не долазе у школу *никако*. Има их који се тако воде по списковима кроз 5—6 година. У половини среза уписано је 1220, а на испиту је било 883 ђака (срез расински).

Има ђака, који ни једног дана нису били у школи, те их учитељ и не познаје, а воде се као ђаци по 1, 2 и 3 године. Ђака, који су само по списковима ђаци, било је у 13 места трстеничког среза овако: 5, 8, 9, 9, 7, 11, 8, 6, 9, 9, 48 (Милутовац), 39 (Медвеђа) и у среском месту, Трстенику — 72!!

У Св. Аранђелу од 52 уписана ђака I раз. на испиту је било само 15. У Нишевцима има 32 ђака који не долазе већ 4—5 година (срез сврљишки).

У Мачви просечно на сваку школу долази по 5 ђака, који целе године нису долазили у школу.

Пожаревац има велики број ђака који *никако* у школу не долазе. У III раз. је била $\frac{1}{3}$ таквих ђака.

Код таког стања ствари не може се из статистике знати право бројно стање ђака народних школа наших. Јер међу уписаним и међу онима на крају године затеченим велики је број који у ствари нису ђаци. Тачан број ђака био би само онда, када би се броју ђака који су били на испиту додали и они који случајно нису били на испиту, због болести или чега другог, а долазили су те године у школу.

Овако стање свакако треба рашчистити. Треба знати тачно и право стање ђака, па према томе одељења и учитеље распоредити.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Баке, који по више година нису долазили у школу, требало би просто избрисати из спискова. Зашто би се залуд рачунало на то, да ће се они у школу дотерати сад, кад то није учињено за досадање 2, 3 и више година? Да се то могло и да је имао ко, било би већ учињено; а кад није до сад, како се можемо надати да ће сад учинити то тај исти? Ти ђаци су у ствари од школе отпали, многи су прерасли и сад су таки, да би их требало отерати и кад би сад у школу дошли сами. Зато такве треба из спискова избрисати ма којим путем.

Но овде се истиче друго питање: ако се тако лако ослободе школовања такви ђаци, можда ће од садањих и будућих многи гледати да се на исти начин ослободе школе: да никако не долазе и да тако принуде школске власти, да их школе ослободе. Сем те незгоде, овде се истиче и једна неправичност: ко мало изостаје, тога кажњавају; а ко сасвим изостане, тога ослободе и кажњавања и школовања. То је одиста и неправично и ружно. Али до тога су довеле власти, које су се о школама старале. Оставити, да и даље овако иде, не ваља и не треба; а поправити се не може. И онда не остаје ништа друго, него једном наредбом пречистити досадање: пресећи то и настати да се од сад исто не понови.

Али чиме ће се осигурати да се такве неуредности опет не понављају?

За ово учитељи и школски надзорници предлажу: да се казне повећају од 20 на 50 пара за дан изостајања; да се отежа замењивање новчане казне затвором; извршивање казни да се упрости и убрза; да се поопштре казне председника за неизвршење решења школског одбора и т. д.

Све је то добро, али и то све може да се не врши, или да се изигра као и ово што сад закон прописује. Јер и ово садање зло и од издржавања и похођења школа не долази од рђава закона, него што се не врши ни оно што закон наређује.

Казне за изостајање од школе, и ако су мале, утицале би, кад би се у што краћем времену извршивале. Мало би се њих нашло, који би израчунали, да им је јевтиније платити за ђака 20 пара на дан, него плаћати слугу за стоку, што сад неки веле, да родитељи говоре.

Што се тиче замењивања новчане казне затвором, ту је прво закон оставио широк пролаз, а за тим су извршне власти тај пролаз прошириле до шегачења. По закону се, при замењивању новчане казне затвором, рачуна 5 динара на дан онима који плаћају испод 15 дин. порезе. Зар је њина надница 5 динара? ¹ Самим тим је закон оставио

¹ По једној белешци, коју смо прочитали у „Б. оп. нов.“, прошле године у Берлину је изречено 10.733 казне ђач. родитељима, а те казне износе 31.734 марке или 18.427 дана затвора. Један дан затвора = 1.72 марке или око 2 дин. Толико у Берлину, а у нашим селима по 5 дин. на дан!

широк пролаз; а наше извршне власти су отишле даље, па удешавају да кривац свој затвор издржи кад друга посла нема, или да га каквог празника просто — одспава.

Тако је где се казне извршују, али се у већини случајева оне никако и не извршују. Обично се разноврсним изговорима отеже и иде од једне власти до друге, докле већ не застари, или се досади, те се дигну руке од свега.

Оном одредбом Устава: да се нико несласушан не може казнити, хтело се да се заштите невини, а њом се овде заклањају криви. Да би се неуредни родитељи казнили, треба их прво саслушати. Саслушање треба да учини оп. суд, или председник општине и шк. одбора. Председници „нису могли“ увек стићи да то ураде, зато је министар наредио, да у таким случајевима родитеље упућују управитељима да их саслушају. Али и за ово председници „не стигну“ по читав месец дана и више.

Ако се како-тако саслушања сврше и казне изреку, онда настаје друго врдање, да се казне не изврше. У закону пише, ако председник не изврши казну за 30 дана, плаћа је сам. Али кад дође до тога да председник то плати, и он се закљони за Устав: жали се како је кажњен, а није био саслушан и т. д.

Како се дуго, па опет залудно отежу оваки предмети најбоље казују ова три примера из београдског округа: За неизвршивање казни ђачких родитеља и око тога да председник то плати води се преписка за једног председника 1½ годину, за другог још из 1904. а за трећег чак из 1903 године. И на послетку ће се свршити да казне нису платили родитељи, а председници нити ће што платити, нити чиме другим бити кажњени. Три гомиле аката, много утрошене хартије и небројене нумере казују како се то мотало од једне власти до друге, како су многи чиновници писали и дангубили, а ђаци нису у школу дотерани, нити је ко год за то био крив.

После таквих примера није чудо што је број неуредних родитеља и председника све већи, а у школама број ђака све мањи.

Исто тако иде и кад се хоће неко да принуди, те да школи потребе набави. И тамо се често троши много хартије, нижу многе нумере, наредбе иду од једне власти до друге, а школа за то време трпи и чека, па опет често ништа не дочека. Како се наредбама „брзо“ школи може да притече у помоћ најбоље казује овај пример: У Шиљеговцу нестало дрва за огрев, управитељ распушта школу и извештава о том власт. То је било 30—XII. На ово су следовале наредбе, претње, узимање на одговор и т. д. све је ишло тако „хитно“ да 15. јуна долази питање: је ли председник школи набавио дрва? Старање за огрев дотерало је од Божића до Видов-дана, све „хитно“ идући од једне власти до друге!

И у неким окр. шк. одборима иде исто тако споро. Н. пр. сме-
деревоком окр. шк. одбору молба за испис са лекареким уверењем
послата у октобру, ни до испита у јуну „није могла стићи“ до решења.

Пређашњи стални шк. надзор, поред свих својих недостатака,
барем је сузбијао неуредности за издржавање и похођење школа. И код
најслабијег сталног надзорника не би било стање наших школа овако,
како је данас, кад су школе остављене на милост и немилост општи-
нама и полициским властима.

Из до сад наведених факата види се да у огромној већини пред-
седници и писари општински (а они су главне чињенице у општини)
нису такви, да им се може поверити судба једне културне установе
која се зове школа. У погледу старања за школу ово данас није
општинска самоуправа него — *општинска самовоља*. А колико се по-
лициске власти старају за школу види се по напред наведеним при-
мерима на Умци, у Рачи и Трстенику. И, ма да има негде лепих изу-
зетака, у већини случајева је старање за школу слабо и никако, што
и наведени примери потврђују.

Још треба у овом одељку истаћи две појаве, које су запазили
шк. надзорници.

Већина шк. надзорника веле, да пада у очи, како народ у опште
нерадо даје женску децу у школу. А неколицина њих врло лепо скрећу
пажњу на то, да без школовања женске деце Србија неће имати свесне
мајке, које у културном развиту народа имају удела скоро колико
и очеви, а у васпитном много више од очева. У Крајини се било по-
чело принудним начином да уписује много женске деце, али су данас
тамо школе скоро празне; а, разуме се, да су женска деца прва од
школе отпала.

Друга појава, коју су неколицина шк. надзорника запазили и ис-
такли, то је: да се опажа, где је учитељ био бољи и ревноснији радник,
ту су и ђаци уредније у школу долазили. У једном истом месту н. пр.
код једног учитеља од уписаних 43. на испиту је било 42 ђака; а у
друга два одељења уписано је 143 а на испиту било само 78 ђака.

Ово се даје разумети. Где је учитељ спремнији и умешнији, а
вреднији, ту је не само видљивија корист од његова рада, него он
још деци *омили* школу, те се она опиру кад родитељи хоће да их код
куће задрже, моле родитеље да их у школу пусте, па често и побегну
од куће у школу; док у противном случају деца једва чекају да их
родитељи од школе задрже, или и сама од школе изостану.

Исто тако има случајева који потврђују да често и само издр-
жавање школа доста зависи од учитеља. Јесте да има много таквих
општина где учитељ ништа не може учинити ни лепим ни ружним
начином; али нису баш ретки случајеви да је учитељ лепим начином
више успео да му се одбор и општина старају за школу, него кад је

одмах узео званичан положај и хтео све принудом да постигне. У таквом случају се противна страна нађе увређена, заинати се и већ онда познати српски инат даље чини свашта: изиграва закон, навалице неће и оно што може и т. д. Негде се ови сукоби почну око политичке и партијске подвојености, па се после инат пренесе и на послове школске; а од тога пати учитељ можда невин, можда крив, али школа увек пати ни крива ни дужна.

На послетку треба поменути и то, да има и таквих случајева, где школа жалосно стоји не зато што су учитељ и општина у рђавим односима, него је прво учитељ био немарљив, па се после такав немар пренео и на општину. Једну општину н. пр. сачињавају два села, а оба имају засебне школе. Једној школи општина набавила све, она друга нечега нема; не што и њој није нико хтео набавити, него учитељ није марио и није умео тражити све за школу. То је случај из околине Ниша, а сличних има и на др. местима.

И тако је, као што се из доведе изложенога види, стање наших народних школа у погледу издржавања и похођења добро само овде-онде, као изузетак; а свуда је иначе бедно тако, да је негде дошло већ до издисаја. А кад се ово са свих страна загледа и кад се овоме узроци потраже, онда се види: да су свему овоме узроци мало у томе што закон није подесан, а много више у томе што се *не врши ово што закон прописује*. А не врши се зато, што се *неће* да врши и што нема кога да невршиоца закона *принуди* на то, већ председник гледа да се не замери бирачима, капетан штити свога председника, посланик штити једног и другог и т. д.

Али, поред овога, правда захтева, да један део одговорности за све ово приме на себи *учитељи и родитељи*. Јер где је та учитељева умешност у раду и опхођењу с ђацима, која деца толико омили школу, да се она молбама и сузама опиру, кад их родитељи хоће да задрже од школе, па и да бегају од куће у школу?¹

¹ Пустио сам пред подне ђаке, прича један учитељ. — а после пола сахата свратих школи, да нешто узмем. У школи, видим, седи мој ђак Јован Н. Шта ћеш ту, Јоване? питам га. Он ћути. — Зар ти још ниси отишао кући? — Ишао сам. — Па? — Отерала ме мати. — Зашто? — Хтела јутрос да ме задржи код куће, а ја нисам хтео остати, но дошао у школу. Сад вели: иди нека ти школа да ручак. — И отерала те? — Отерала. — Па шта ћеш сад? Он ћути. Ја му пружих 5 пара и рекох: Ево, па купи хлеба. Он одби речима: Нека, господине, хвала; отићи ћу мало после, па ће ми можда дати да ручам. — А ако ти не да? — Па трпећу и гладан...

Има ли родитеља, који неће попустити, кад види да дете његово и гладно хоће у школу; има ли срца родитељског које неће омењати и попустити, кад га овако дете стане још молити, да га у школу пусте?

Али оваке ђаке треба имати. А њих учитељ може створити с једне стране *наставом пуном интересовања*, с друге *опхођењем пуним љубиви*.

А свест и активност, којом су на политичком пољу и грађани и учитељи често показивали чуда од успеха, где су да тако што и за школу ураде? Где је та свест грађана, да се буне и протестују, кад се њихова деца грче у хладној учионици, кад се школа распушта што дрва нема, и кад целе године ђаци не пишу што креде немају? Али како ће они протестовати што општина није купила креде и писанке за сиротне ђаке, кад ни они сами не купују својој деци књиге и писанке?

Љубав нашега народа према школи често је само некаква платонска љубав. Сви веле, да школу цене, а овамо је гледају неокречену и запуштену; гледају како нема огрева, креде и др. потреба; не набавља општина, не купују родитељи, — сви школу „воле“ али нерадо на њу троше.

Поменули смо напред како у једној школи нико није хтео доћи на испит, што су мрзели учитеља; али у другом једном селу дошло на испит толико сељака, да су пренунили школу и још их је много на пољу стајало, а код свих се видела нека лена и велика симпатија према школи; али је и ту — школа рамала што потребе није имала. Целе године се и ту учитељ мучио што општина није школи потребе набавила. А ту општинску управу изабрали су ови, који оволико школу воле, и та општинска управа угађа својим бирачима свуда — сем школе. Зашто? — Или оп. управа само овде неће, или јој бирачи то и не траже; а ови опет то не траже зато, што мисле да је довољно школу само волети и само јој лепе речи жртвовати.

У овом одељку треба рећи и коју реч о *окоужним школским одборима*. Али се о њима у надзорничким извештајима нигде нарочито и не говори. Само по неки узгред помињу, да су окр. шк. одбори били заузимљиви или лабави. А ту се види, да је било мало користи и од рада највреднијих окр. шк. одбора.

Без сталног надзора ови су одбори само једна велика форма мале садржине и слабе вредности.

Ови одбори данас само за невољу врше неку власт. Али и овакве какви су сад, треба неко бар по који пут да обиђе и да прегледа њихов рад. Једном од надзорника у округу треба наредити да по свршеним испитима прегледа и рад окр. шк. одбора, па и о том да поднесе извештај.

5. Школски надзор.

Садашњим законом о народним школама хтело се, да буду задовољени и противници и присталице сталног шк. надзора, па је дато нешто, што је требало да буде и црно и бело, а што у ствари није ни једно ни друго. У закону је у начелу шк. надзор сталан, у пракси је „јунски,“ а у самој ствари народне школе надзора немају. То потврђују примери наведени у одељку пред овим, и још многи други,

из којих се види, да се данас о школи стара како ко хоће и да у њој ради ништа хоће, не бојећи се контроле која само једног дана у години прелети преко главе.

Садањи шк. надзор је само једно „види па иди“. И ово се погрешно зове надзором, јер ништа не надзирава. Пре испита и после испита шк. надзорник нити што год надзирава, нити у опште има какве везе с тим школама у учитељима. А у 365 дана само једног дана и само једно „види па иди“ — то није надзиравање.

Савети, упути и наредбе, које садањи надзорник за време своје посете учини учитељу или шк. одбору, на једно се уво чују, а на друго пусте, јер његова власт тад престаје, а дуго је до године, па и тада неће доћи овај него — други.

Да је тако, потврђује ова стварност, ово жалосно стање наших нар. школа, ове силне неправилности и злоупотребе, које се из године у годину не само продужују него и умножавају. Јер, кроза све ове школе, које данас пате, пролазили су оваки надзорници прошле и пређашњих година, видели су, саветовали су, наређивали, претили, па — ево, иде све на горе.

Још се од некуда узело као добро, потребно и правилно, да надзорник ни у ком случају не може и друге године доћи у исте школе. Место да баш он дође и види колико се следовало његовим саветима и наредбама, навалице се гледа да не дође он, него који било други. Зашто? — Да не би исти истима бележио оцене. Не прети, дакле, каква опасност школама него учитељским оценама. На све стране пљуште петице као киша; а, бајаги, ту лежи нека опасност! И заштићено је то, та „идила“, та „лепа златна киша;“ а све друго остављено је вољи и самовољи сеоских председника и учитеља нерадника. Резултат таквог старања је изобиље петица, а опадање успеха; учитељу је с леђа скинут надзорник, да му за врат седне кмет; школа је добила слободу, а не добија огрев, креде, хартије, књиге и др. насушне потребе....

Да школе сваке године добију другог надзорника, поред горњег, још и отуда је дошло, што сами данашњи надзорници воле, да сваке године иду у друге срезове. А воле ли они ово мењање зато, да би више школи користили? — Не, него је лепо и пријатно путовати сваке године кроз друге, нове пределе. О свом трошку то је лепо; али се овде о трошку државном и на штету школа помаже задовољство лично.

Пада у очи још нешто, што подржава овај и овакав шк. надзор. Има доста и професора и учитеља ревизора, којима се допада да овако у летње доба прошетају по Србији, прочасте се и проведу о туђем трошку и још извесну суму новаца донесу у zgodно време, пред ферије. И оваки садању ревизију подупиру и ако виде да под њом школе опадају и пронадају. А не подржавају је они отворено, него обилазно:

погодајући учитеље против „тираније“ сталног надзора, ласкајући им и за шта треба и за шта не треба; избегавајући да у извештајима говоре о надзору, данас кад је то на дневном реду (садање немају чим да бране, а друго немају рачуна да траже), хвалећи како је данас све дивно и красно и т. д. Они у себи веле: Подрж', Боже, овако, докле ја могу бити ревизор, а за остало шта ме се тиче.

Кад се све збере и оцени, излази: да оно, што је у садањем шк. надзору главно, то је баш од најмање вредности. Садањем шк. надзору главно је, да изврши испит и да забележи учитељу *оцену*. А колико вреде те оцене? — Већина надзорника отворено признају, да су оваке оцене бележили, што се тако уобичајило, што се друкчије није могло, а да успех није такав. Али и да није тога признања, ко сме данас тврдити, да је у Србији успех тако сјајан, као што по оценама излази да је? Од 2400 учитеља и учитељица прошле године било је 1700 петица, а ове године се тај број попео на 1800. Школе опадају, негде и пропадају, а петице расту; *стање све горе, а успех све бољи!* Ко је тај свестан, који још може веровати у такав докуменат? А ова ревизија 30—40-000 динара годишње држави троши, да *така* документа покупи и министру донесе.

Али није само то, да међу садањим оценама има много лажних, него и за многе оцене, које су констатовале одиста одличан успех, питање је: да ли је свуда такав успех постигнут *правилним радом*; да ли је настава текла преко целе године равномерно, или у почетку овлашно, а пред испит претерано; да ли су се деца наставом развијала, или су се, ради учитељеве петице сатирала, мучила и убијала (грубошћу, казнама, претераним радом, дугим седењем у школи у поквареном ваздуху, многим домаћим задацима и т. д.)? Јер не може се порећи факат, да има учитеља и учитељица с читавом ниском петица добивених радом противним свима или главним педагошким захтевима.

А то овакав надзор не може видети нити може исправити.

Није то могао ни пређашњи сталан надзор, јер онда нису сви надзорници имали довољно спреме за тај посао. Али су они барем сузбијали многе друге, спољашње неправилности, те школе нису стојале овако бедно као данас. А кад се томе дода да су нануштене многе корисне онда започете ствари; да се ништа ново није додало, а много пређашње је опало, онда излази: да је бољи и пређашњи сталан надзор, него овај данашњи, који школама и учитељима не притиче у помоћ и оставља их да се целе године муче и с кметовима боче, па им се на крају године прикачи орден, који се оценом зове.

Ништавост садањег шк. надзора увиђају данас сви, иоле свесни учитељи и надзорници. И сви су они за сталан шк. надзор.

У извештајима ове и прошле године сви шк. надзорници, који су се дотичали овог питања, траже сталан надзор. То једино, веле они, може спасти школе од ове анархије, која данас влада у погледу издржавања и похођења школа. Један се само надзорник изјаснио за садашњи надзор; он вели: „Овако се за кратко време обиђе повећи број школа, па се добије леп преглед и појам о свему“. Дакле, види се како је и задовољи се радозналост ревизорова; а колико од тога има користи школа и просвета у опште, о том овај као да није ни мислио. (Они, пак, који у извештајима ништа по овом питању нису рекли, свакако су то учинили из разлога напред поменутих).

Учитељи и посебице пред надзорницима и на учитељским конференцијама у огромној већини су се изјаснили такође за сталан шк. надзор. Управо је редак учитељ који није за то.¹ Па и од ових биће да су већина противни враћању сталног надзора зато, што су пређе викали на тај надзор, па им је сад незгодно признати заблауду своју, или баш хоће јогунасто да одрже своје мишљење и кад у души виде да је погрешно.

Има и таквих учитеља, који наводе за разлог против сталног надзора и то, што стални надзор може тиранисати учитеље, ограничавати им слободу рада и т. под. Али код ових слободно се можемо запитати: да ли се они одиста боје ограничвања слободе рада, или слободе *нерада*, слободе правилнога рада, или рада неправилнога, самовољнога?

Исправан се радник не боји контроле; још му је мило, да му ко год рад види и да проговори коју реч с човеком, који се у истом послу разуме. Надзорничке самовоље и тираније није ни пре било толико колико се говорило; а данас, у добу већих слобода, тога још мање може бити. Но баш и да буде понегде и повешто од тога, опет ће то бити далеко мање од данашње самовоље општин. председника, кметова и писара. Лакше је сносити вољу једног школованог и себи ближег човека, него самовољу каквог полуписменог или неписменог кмета.

То је у погледу према учитељима; а ваља знати, да *ни прво место долази интерес школе*. Јер учитељи су ради школе, а не школе ради учитеља. А интереси школе, ових наших и у оваком стању, императивно налажу: да се сталан шк. надзор установи што пре. То је потребно баш и кад би тиме што год учитељи били оштећени; а они, као што се види, не само да не ће бити оштећени, него ће и њима бити много поможено.

¹ Највећи је изузетак показао Шабач, где је са 20 против 13 увео јан. садашњи надзор, с том само изменом, да се *оцене учитељима бележе у присуству свих учитеља*. — Дакле све је како треба, само још да се јаче осигурају — *оцене учитељске!!* И надзору је главно да учитељима оцене бележи!

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.umlib.rs

www.uce.edu.rs

Зато, као што рекосмо, стални шк. надзор тражи огромна већина

надзорника и учитеља.

Што се тиче тога, какав треба да буде код нас тај стални шк. надзор, о том се од надзорника и учитеља истичу ове мисли:

Једни су за окружни, други за срески, трећи за обласни и срески шк. надзор. Једни мисле да надзорници треба да су сви с вишом педаг. спремом, други траже вишу педаг. спрему само за обласно, а остали могу бити и учитељи. За учитеље једни мисле да је довољно узети старије одличне учитеље, други мисле да није довољно гледати само на године и оцене; једни мисле да учитељима кандидатима за надзорнике треба појачати спрему на каквом краћем курсу, други траже 3—4 год. школовања на универзитету. Но, у опште узев, сви се слажу у том, да надзорник треба да има јачу спрему, нарочито више знања из психологије, педагогије и методике и знање једног живог страног језика.

Као задатак сталном школ. надзору једни истичу потребу више административну, други више инструктивну, трећи обухватају обоје, четврти дају особиту важност одржавању дисциплине, пети додају још и потребу буђења воље код учитеља за разноврсне послове и ван школе и т. д.

А од свију ових мишљења које би било најбоље? — По нашем мишљењу, овако како је, *ни једно засебно није потпуно ни добро, него се тек из свију може саставити једно, па и њему треба још нешто додати, и тек ће онда бити потпуно и онако како треба нашим народним школама.*

Шта је у ком мишљењу погрешно, шта недостаје и шта још треба додати о том се мора опширније говорити, него што има места у овом прегледу. Зато ћемо то разложити у засебном чланку. Овде само помињемо: да по предлозима поменутих и по ономе што је у „Просв. Гласнику“ (св. за септ. и окт. 1908.) изнето као мишљење комисије, ти нови стални надзорници донели би нашим школама и учитељима оно што ови више-мање већ имају; *а празних руку би дошли у помоћ онде, где ничега нема и где се од њих све очекује.*

Јесте велика, прека и хитна потреба да се школе доведу у ред односно издржавања и уредног похађања, јесте потреба да се контролише рад учитеља и др.; али има још нешто што стални надзорници треба и морају донети школама и учитељима, а за шта неће имати спреме надзорници ни по једном од поменутих предлога. Немају то ни они за које се држи да већ имају спреме за обласне шк. надзорнике са онако великом платом и положајем. И њиховој спреми као и спреми других који ће бити кандидати за сталне надзорнике треба још нешто додати. Додатак тај није велики, али је тако важан, да без њега не треба никога узети за сталног школског надзорника. А у свима до

сад изнетим предлозима за сталан надзор превиђа се та тако важна потреба спреме будућих сталних надзорника. Од колике је то штете изнећемо у засебном чланку. Овде пак, остаје још да изнесемо нека опажања, која падају у очи при читању надзорничких извештаја.

Већина извештаја шк. надзорника марљиво су написани. Из њих се види да су ти, који су их писали, марљиво школе прегледали и у извештају су се трудили, да што тачније министру преставе стање школа и да изнесу своје погледе и мишљења до којих су дошли. У овим извештајима има тако много лепих опажања и мисли, да је штета што се сви ти извештаји у целости не могу штампати. Ми смо се старали да у овом прегледу изнесемо што више тих надзорничких опажања и мисли, али се ипак све није могло узети.

Но поред тако ваљаних извештаја има и других, из којих се види да су их писали људи, који су олако узели поверени им посао, па су га и вршили тек како било. Н. пр. има извештаја из којих се види да су писани трком и на дохват, те су несрећени: час се говори о једном, час о другом и трећем, па се опет враћа на прво или друго; има извештаја писаних тако трком да се једва могу читати (а то су писали својој највишој власти, министру који их је одликовао!); статистичке податке и др. прилоге слали су доцкан и тек на поновно тражење; у тим подацима има такве нетачности, да је права мука после при сређивању статистике, јер има непопуњених рубрика, натачно је бележено, погрешно сабрано, не слажу се бројеви који се морају поклапати, излази да је на крају године било више ђака него што је било уписано, чак се негде не види тачно колико је било одељења и учитеља и учитељица и т. д.

Сличних ствари има и у листама где су шк. надзорници бележили о сваком учитељу податке и оцене. Нису ретки примери, да су у тим листама подаци попуњени како било, или да се забележи одлична оцена, а по даљој кондуити излази да ништа не ваља учитељев рад и успех.

У општим извештајима, где су ови надзорници требали да изнесу своја опажања и своје погледе, налазе се погледи на страни, а код неких се види да и немају никаквих својих погледа и опажања. Н пр.

„Из држања и кретања учитеља у школи и ван школе уверио сам се, да су учитељи у овом срезу урадили све што је требало да се уради, да би одговорили својој дужности и као учитељи и као васпитачи, и да су својим радом у школи положили основ за развитак честитих људи и добрих Срба, чему се тежи наставом, васпитањем и васпитном дисциплином“. А мало даље у истом извештају, исти човек пише: „Мислим, да ће се сваки са мном сложити: да настава ни приближно није одговорила свом задатку, нарочито у овом крају. О националном васпитању ту не може бити ни говора.“ — Дакле: учитељи

су урадили све што треба и одговорили својој дужности, а настава њихова ни приближно не одговара свом задатку; положен је основ да од деце буду добри Срби, а о националном васпитању ни говора не може бити!!..

Људи, који могу говорити или писати оваке контрадикције, немају свога гледишта, свога мерила, ни свога мишљења, него, слушајући разноврсна мишљења других, њима се допадне час једно, час друго, и оно што се слаже, као и оно што је супротно; а кад им устреба, да нешто као своје изнесу, они износе то туђе. Како? — Вештији мало у склад доведено, невештији онако на гомилу набацано, а „мудри“ се извуку само каквом фразом, махом шупљом фразом, избегавајући опширности и детаље, где би им се могло десити, да не могу фразом покрити све, што желе сакрити. Јер кад н. пр. какав надзорник каже: „успех је у свима школама са свим добар,“ или „школе дају резултате које највиша власт од њих тражи“ и кад се даље не наводи ништа из чега би се видело, да је одиста све добро, како и чиме се даје све што највиша власт тражи, онда су то само шупље фразе из шупљих погледа пале.

Но у оваке извештаје без опажања и зрелих погледа на рачунамо и оне кратке извештаје неких надзорника, који су у својим извештајима ранијих година износили опширније своја мишљења, па сад, да не би исто понављали, подносе краће извештаје. Али оваки надзорници и у овим кратким извештајима увек изнесу по које ново опажање, по коју нову мисао, по чему се види да у послу не таљигају, него га штудирају.

Треба поменути још и то, да слабих и празних извештаја, и прошле и ове године, има не само код неких нових и мање виђених, него и код неких који су више година били надзорници и који су међу учитељима и професорима виђени и свуда почаствовани, те се при кандидацији надзорника не могу обићи и из године у годину се шаљу у ревизију. А напротив ваљаних и зрелих погледа и мишљења налазимо и у извештајима неких, који се не рачунају у прваке и врло виђене и који су, можда, једва дошли до части надзорничке.

Зато у будуће при кандидовању шк. надзорника треба критици подврћи „стечени глас“ и видети где се и чиме тај глас стекао; а овима, који су били шк. надзорници, пре нове кандидације треба прегледати извештаје, које су до сад подносили.

Да је то до сад чињено, не би се и друге године одређивали за надзорнике људи, који су прошлих година подносили извештаје неуредне или шупље; не би се и друге године одређивао за надзорника неко за кога његов надзорник у извештају каже: чудим се да је и овакав радник одређен да друге оцењује, нити би могло бити да шк. надзорник буде човек за кога други надзорник (и то врло

спреман надзорник) вели: „Школа в. в., која има буџет 3—4000 дин. годишње, изгледа гора од какве друмске механе. Нема ни честите столице, ни ормана, ни књижнице, ни подесног суда за воду, ни мала нити каквог др. намештаја и наставних срестава; а школа постоји 40—50 година и у њој је управитељ човек који је већ 20 година у овом месту!! — И он је ове године одређен да прегледа туђ рад и друге школе!“

На ово треба додати: да је тај човек за 20 година успео у истом месту да себе обогати: а није успео да подигне нову школу, или бар да стару доведе у ред и опет га је „стечени глас“ истакао за надзорника другима.

Као што се по садржини види, ова последња два примера се односе на учитеље надзорнике; а зна се, да и међу професорима има таквих, који су за собом оставили сличан „угледан“ рад пре него што су пошли да оцењују рад других.

Има још једна ствар о којој треба овде проговорити:

Ове године по министрову упутству надзорници су требали после свих испита да држе конференције с учитељима и ту да претресу важнија школска питања. Од 108 надзорника 75 су држали конференције и о њима поднели извештаје. О тим конференцијама биће говора на другом месту, а овде истичемо др. нешто, што пада у очи: Од ових 75 само су њих 11 на конференцијама изнели учитељима своја онажања по испитима. А ово је требао сваки да учини.

И ако се после сваког испита појединцима чине напомене, опет ни један надзорник није требао пропустити овако zgodну прилику, да баци општи поглед на све, да истакне шта је запазио као добро, а шта као недовољно или погрешно у прегледаним школама. О том би после и учитељи изнели своје мишљење, па би се из свега тог утврдило шта и како треба друге године боље радити.¹

Место тога већина шк. надзорника почињали су конференције тиме: Хајде кажите како о чему мислите! Неки су још уже узели рад ових конференција: једни су тражили само да учитељи кажу шта мисле о изменама у закону или програму, други су се задржали само на том шта треба учинити па да се школама уредно даје прирез и да се родитељи приморају да децу уредно шаљу у школу.

Тако схваћене и тако држане учитељске конференције много су више стале државну касу и учитељску кесу, него што су користи донеле.

Д. Ј. П.

(Наставиће се)

¹ Ништа не би било страшно, ако би том приликом учитељи ставили коју примедбу и на рад надзорников. Он би њима казао искрено, отворено и пријатељски шта је запазио као добро или лоше у раду њихову, а тако и они њему.

ИЗВЕШТАЈ

О раду у Српској Музичкој Школи за школску годину
1907/8, и предлог за будући рад

А.

Оснивање Школе, њен задатак, како је она примљена

Српска Музичка Школа основана је у октобру 1899 године. Основало ју је Београдско Певачко Друштво по предлогу Ст. Ст. Мокрањца, а у договору са Цветком Манојловићем и Сташом Биничким.

Првих пет година издржавала се школа од школарине, од помоћи Београдског Певачког Друштва и од пожртвовања њеног директора Ст. Мокрањца и њеног благајника и наставника Цветка Манојловића.

У шестој години прилежнога школинога рада Господин Министар просвете одредио је школи помоћ од 1200 динара годишње. Затим је помоћ према развијеним потребама повишавана, и последње године била је од 3.000 динара.

Задатак је школи:

Прво, да теоријском и практичном наставом спрема стручне учитеље музике за школе и приватне куће, диригенте за оркестре и певачка друштва, стручне певаче и свираче.

Друго, да развијајући у наше младежи истински осећај и укусу за музику, ствара и све већи број апостола за ширење ове лепе вештине у нашем народу.

Првог месеца уписао се у ову школу 20 ученика и ученица. Сваком годином број је ученика растао, и ове школске године учило је у Српској Музичкој Школи 127 ученика и ученица.

Број ученика стално расте, што значи да је школа добро примљена и да има услова за живот.

Б.

Наставни план, предмети који су се предавали ове године, подела на одсеке

По наставном плану наше школе, а тако је и у свима оваквим школама, сваки ученик учи по својем избору један *главни* предмет, а по прописаној уредби учи и неколико споредних, али обавезних предмета. Један ученик може имати и више главних предмета.

Главни предмети, који се ове године предавали, ови су:

1., *Свирање на клавиру*. Развијање технике и осећаја за правилно извођење од првих елемената па до најтежих задатака из класичне и модерне клавирске литературе за соло као и за ensemble.

2., *Оркестарски инструменти*. Од ових се ове године предавало: *виолина, виола, чело, контрабас, флаута*. Развијање технике на дотич-

ним инструментима и образовање музикалнога схватања за решавање свију оркестарских и соло задатака. — Остали оркестарски инструменти нису се предавали, јер школа не располаже довољним средствима, да набави потребне наставнике и инструменте.

3., *Соло певање*: елементи певања, образовање гласа и технике до усавршености за концертно певање. — Уз соло певање требало би да су и вежбања за драмско представљање. Али то се још не предаје, јер школа нема ни простора, ни средстава да набави за то учитеље.

4. *Целокућна теорија музике*: Наука о хармонији, контрапункт, познавање инструмената, наука о музичким облицима, читање мањих партитура. — Остале дисциплине, које овој групи припадају: наука о инструментацији, читање оркестарских партитура, управљање (дириговање) музичким зборовима — не могу се још у свој потпуности предавати, јер немамо ни простора ни свих инструмената, да би могли направити потпун школски оркестар.

II. *Споредни и обавезни предмети* за све ученике осим оних, који имају дотични предмет као струку, јесу:

1. *Клавир*: Развијање технике до ступња који је потребан за опште музичко образовање.

2. *Певање у хору*: Вежбања за погађање тонова, певање prima vista, хорске солфеђе, изучавање хорских дела.

3. *Теорија*: Наука о музичким основима, наука о хармонији, наука о музичким формама.

Историја музике. (Естетика музике, акустика. Ови се предмети још не предају засебно, јер школа није у стању да плати наставника).

За сваки главни предмет има два одсека: *нижи* и *виши* одсек. Сваки одсек подељен је на три године.

За *клавир* и *виолину*, осим нижег и вишег одсека, има још и *почетнички одсек*, који траје две године, и у који се примају ученици без икаквог музичког знања.

Осим овога у овој школи установљен је и нарочити *наставнички курс*, који спрема кандидате за учитеље музике и певања у средњим школама. Овај курс траје три године, а у њега се примају по испиту кандидати, који већ знају основну теорију музике, а свирају или виолину или клавир, и то: виолину поуздано до Кајзерових етида и до треће позиције, а клавир до Хајднових соната.

V.

Наставници Школе, шта су предавали, са колико часова.

1., *Стеван Ст. Мокрањец* предавао је.

а) *целокућну теорију* са 6 часова недељно, као главни и као споредни предмет. — Теорију као споредни предмет учили су сви ученици подељени у три групе. Теорију као главни предмет учило је осам ученика наставничког курса.

б) *соло певање* — 9 ученика са 6 часова недељно.

в) *солфеђо и хорско певање* — као споредан предмет за све ученике са 4 часа недељно.

2., *Цветко Манојловић* предавао је клавир са 16 часова недељно, а имао је 26 ученика.

www.uns.edu.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

- 3., *Даница Крстићка* предавала је клавир са 14 часова недељно, имала је 22 ученика.
- 4., *Олга Шафарикова* предавала је клавир са 12 часова недељно, имала је 20 ученика.
5. *Јован Ружичка* предавао је виолину са 18 часова недељно, имао је 27 ученика.
- 6., *Јован Зорко* предавао је виолину са 12 часова недељно, имао је 16 ученика.
- 7., *Венил Рендла* предавао је:
- чело* са 4 часа, имао је 5 ученика.
 - флауту* и *контрабас* са 2 часа недељно, имао је 1 ученика.
 - виолу* са 2 часа на 6 ученика. (Ови су ученици убројани као виолинисте у ученике *Ружичкове*).
 - вежбања у ensemble-у, 4 часа недељно.
- 8., *Петар Коњевик* предавао је:
- историју музике* са 2 часа недељно за све старије разреде.
 - ensemble* са 4 часа недељно.

Г.

Колико је ученика било у Српској Музичкој Школи за школску годину 1907/8, колико их је на коме предмету, колико плаћају школарине.

Ученика је било у току године 128, и то 59 мушких и 69 женских. По главним предметима распоређени:

за клавир	56 + 12 *
за виолину	43
за чело	5
за флауту	1
за контрабас	1
за соло певање	9
за само солфеђо	5
за музичку теорију наставнички курс	8

Свега ученика 128

* Ова дванаесторица имају поред главног предмета — виолине или соло певања — још и клавир као други главни предмет.

Благајна Српске Музичке Школе примила је од ученика ове године од 1 Септембра 1907 г. до 1. Јула 1908 године:

на име уписнине	динара 1.016
на име школарине	" 8.312

Свега динара 9.328

Према броју ученика требало би да је још више пало у благајну на име школарине. Али, на жалост, многи родитељи не плаћају уредно, и извлаче своју децу без реда из школе, те онај број ученика од 128 није био сталан у сваком месецу. Осим тога чланови и чланице Београдског Певачког Друштва и деца стручних а сиромашних музичаната плаћају према правилима школе само половину школарине. А осим тога било је још и дванаест бесплатних места за ученике наставничког курса и за сасвим сиромашне а даровите ученике.

Д

Шта је до сада дала Школа, шта ове године даје,
и шта би још могла дати.

За кратко време свога постојања школа је савесно одговарала постављеним задатцима.

Дала је неколико стручних учитеља и учитељица, велики број солидних дилетаната, а даје и свима средњим школама у Београду добре свираче за разне школске свечаности.

Као стручни и професионални музичари до сада су изашли из ове школе: 1., Риста Николић, учитељ певања у богословији Призренској; 2., Љуба Лазаревић, из Скопља; 3., Петар Илић, хоровођа у Смедереву; 4., Драгутин Јелачић, хоровођа у Руми; 5., Олга Шафарикова, наставница Српске Музичке Школе; 6., Елеонора Сантнерова, приватна учитељица клавира; 7., Јелена Докићева, учитељица Више Женске Школе у Београду; 8., Филип Пановић, учитељ музике и хоровођа у Плевљу; 9., Меланија Стосова, приватна учитељица.

Стеван Христић такође је из наше школе отишао у Лајпциг да се стручно ода музици.

Наша два одлична ученика: Милоје Милојевић и Иванка Милојевићка, одали се сасвим музици и прошле су године отишли у Минхен да тамо доврше и попуне своје уметничко школовање.

Осим тога Школа је дала народном позоришту, војним и приватним капелама неколико врло добрих свирача.

Резултат овогодишњег рада видео се на тродневном испиту 19-ог 20. и 21-ог јуна, када је око 80 ученика показало своје радове и своју вредност. Међу њима је било и почетника и старијих. Готово су сви са врло малим изузетком извршили своје задатке савесно и тачно. Међу њима има и правих талената, који ће се одати музици као стручњаци, и од којих ће српска музика зацело имати користи.

Ове године, 23 јуна положили су завршни испит за учитеља певања у средњим школама: *Софија Р. Предићева* и *Ружа Борђевићева*.

Управа је, према приликама у којима се школа налази, веома задовољна успехом и радом ученика, али према заузимању и одушевљењу наставника резултат би могао бити још бољи, само да су материјалне прилике биле боље. Скучене просторије, недовољно инструментата, незнатна музикална библиотека, све је то пречило успеху да буде онакав, како би то у првом реду сами наставници желели.

Ђ.

Шта Школа има, шта би још требало да има за бољи
и успешнији рад.

Српска Музичка Школа има свој стан, у коме је и Београдско Певачко Друштво -- Чика Љубина ул. бр. 16. Стан је доста велики. У њему има школа 4 учионице. Између појединих учионица има по једна или по две собе, да се свирање из једне учионице не чује у другој. Овај стан стаје 200 дин. месечно. — Али школи би требало према броју ученика већи стан, у коме би било бар осам учионица, тако да сваки наставник има своју учионицу удешену према потребама

лотичног предмета, а нарочито би била потребна и сала за *заједничка вежбања* (ensemble)

Даље: Школа је имала ове године осам наставника, а требало би да их има бар још *осам*, те да унесе у свој програм све *дуваљке* (Blasinstrumente) и остале потребне дисциплине. Она треба да постане музички центар како за наставу, тако и за све праве и озбиљне концерте, и уопште за цео развитак музике у нас. А то може бити само тако, ако ангажује наставнике за све струке, које су једној доброј школи потребне.

Даље: Школа би требала да има и одсек за *драмско представљање*. И за тај посао било би у Управе школске и воље и одушевљења, а нашло би се и потребних наставника за то, али на жалост нема срестава.

Српска М. Школа има само један најмљени клавир. Београдско Певачко Друштво даје још на послугу свој клавир и један хармониум. А школи би требало још два клавира, те да сваки наставник има своју собу и свој инструменат. Клавир и хармониум Беогр. Певачк. Друштва остали би у сали, где се предаје теорија и заједничка вежбања.

Од осталих инструмената школа има само 1 виолу, 2 чела, 2 контрабаса и 1 кларинето, а требало би да има бар сва гудила и дрвене дуваљке за комплетан оркестар.

С. М. Школа треба да оснује своју музичку и музичко-литерарну библиотеку. Но школа од својих досадашњих прихода није могла ништа да одваја за овај циљ, већ су се ученици служили, поред својих музикалија, још и приватном библиотеком Манојловића и Мокрањца.

Да би се ова школа снабдела свима потребама и свима наставницима онако, као што су сличне школе у другим културнијим варошима снабдевене, потребан би био годишњи буџет бар од 40.000 динара.

Но управа Школе уверена, да се за сада наша школа не може раширити на тако простаној основи, јер нема ни згодне зграде а нема ни наставника за све предмете, а поред тога и убеђена, да је поступност у развићу овакве школе поузданија гаранција за њен напредак и учвршћење, слободна је предложити Господину Министру само оне промене и побољшања, која су сада преко потребна и која се са мањим средствима могу извршити.

Најпрече потребе, које треба извршити за идућу школску годину, јесу:

1., Школа треба да добије мало већи стан. За ово је потребан буџет још 1200 дин.

2., Школа треба да добије још три наставника, једног за виолу, једног за обоа и кларинето, и једног за фагот.

За ова три наставника потребна је сума од 1956 динара годишње.

3., Школа мора да купује постепено клавире и све потребне оркестарске инструменте; инструменти се морају одржавати у реду. За све то потребно је 600 динара годишње.

4., За увећања библиотеке 240 динара.

Све остале редовне потребе виде се у следећем предрачуну С. М. Школе за школску годину 1908/9.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ПРЕДРАЧУН

прихода и расхода у Српској Музичкој Школи
за школску годину 1908-9.

Број	П Р И Х О Д	днн.	Број	Р А С Х О Д	днн.
1	Од школарине (према приходу за шк. год. 1907-8)	9.320	1	Ст. Мокравац, хонорар за 16 часова недељно по 2 днн. и 50 пара час. - годишње . .	1.920
2	Помоћ од Београд. Певачког Друштва за стан	1.200	2	Цветко Манодловић за 16 ч. .	1.920
3	Помоћ од Београд. Певачког Друштва за послугу	360	3	Даница Крстићка за 14 ч. . .	1.680
4	Помоћ од Београд. Певачког Друштва за огрев и осветљење	480	4	Олга Шафарикова за 12 ч. . .	1.440
	Свега днн.	11.368	5	Јов. Ружичка за 18 ч.	2.160
	Да би се подмирио расход, потребна је помоћ од Министар. Просвете и Цркв. Послова за школску годину 1908-9.	10.328	6	Јов. Зорко за 12 ч.	1.440
			7	В. Рендла за 12 ч.	1.440
			8	Петар Коњовић за 6 ч.	720
			9	Кирија за стан	3.600
			10	Кирија за три клавира	900
			11	За набавку инструмената, за одржавање клавира и свију инструмената	600
			12	За музичку библиотеку	240
			13	Плата послуги	720
			14	Канцелар. трошкови, огрев, осветљење	960
			15	Хонорар новом наставнику за виолину	960
			16	Хонорар новом наставнику за обоа и кларинето	664
			17	Хонорар наставнику за чагот	332
	Свега днн.	21.696		Свега днн.	21.696

Из овога прегледа види се да је С. М. Школи потребна помоћ за школу годину 1908/9 од 10.328. динара. Са овом сумом школа би потпуно извршила свој програм, показала би још бољи успех, и њена тежња, да се што више приближи резултатима добро уређених музичких школа, била би остварена.

Управљачи и наставници Српске Музичке Школе моле Господина Министра Просвете и Црквених Послова, да целокупну горњу суму изволи унети у буџет идуће године, а они неће жалити труда ни жртава за напредак и успех ове школе.

Ж.

Накнада за помоћ, будућност школе.

Осим онога што је речено у одељку Д, Српска Музичка Школа у накнаду за ову помоћ примиће бесплатно двадесет сиромашних а даровитих ученика, који ће се стручно одати музици било као учитељи средњих школа, или као спремно и поуздани музичари (инструменталисте) за оркестар позоришни, као и за оркестар филхармонички, који је такође у пројекту да се створи.

А да би се за свагда утврдила поуздана будућност Српској Музичкој Школи, управа и наставници С. М. Школе моле Господина Министра, да изволи одредити једнога комесара, који би са управом и наставницима школе израдио пројекат за уредбу са одређеним односима школе према државној власти, те да се тај пројекат — ако би га Господин Министар усвојио — озакони редовним путем.

Надајући се, да ће се Господин Министар одазвати овоме извештају и овим предлозима, управљачи и наставници Српске Музичке Школе моле Господина Министра да прими уверење, како ће они уложити све своје знање и труд за стални напредак школе.

6. јула 1908 г.
у Београду

Директор С. М. Школе
Ст. Ст. Мокрањац

ИЗВЕШТАЈ УМЕТНИЧКО-ЗАНАТЛИЈСКЕ ШКОЛЕ

Част ми је поднети Господину Министру извештај о раду за школску 1907—908 годину.

Уметничко-занатска школа основана је у циљу да спрема раднике за сва поља примењене уметности, на име: за декоративно сликарство и вајарство; орнаментуку и дрворез; за образовање учитеља цртања на средњим школама и да припрема младе уметнике за њихово даље академско образовање.

Школа се дели на:

Општи курс; Одељења: за декоративно сликарство и вајарство са курсом за учитеље вештина на средњим школама, и на: женски декоративни курс. Општи курс траје једну годину, а специјална одељења још три године.

Школа постоји од 1905 године, а државну помоћ је добила решењем Господина Министра просвете и црквених послова од 12 фебруара 1906 године ПБр. 1767.

Наставници ове школе ови су:

Стални:

Управитељ и наставник за вајарство г. Ђорђе Јовановић.
Наставници за цртање и сликарство: г.г. М. Мурат и Р. Вукановић.

Хонорарни:

Наставник за Анатомију г. д-р Војислав Ђорђевић.
" " Историју уметности г. д-р Бож. Николајевић.
" " Геометрију, нацртну перспективу и сенчење г. Пера Бајаловић.

Наставник за	Естетику г. д-р Бранислав Петронијевић.
"	" Архитектонске стилове и облике г. С. Тителбах.
"	" Народну орнаментику г. Драгутин Инкиостри.
"	" Графичке вештине г. Гвозден Клајић.
"	" Женско декоративно одељење г-ђа Бета Вуканонић.

Уписаних ученика у овој школској години било је **53** и то:

У општем курсу	16
У специјалном одељењу за декор. сликарство и учитеље цртања	15
У специјалном одељењу за декор. вајарство	5
У женском декоративном одељењу	17

У општем курсу предавало се:

Цртање по гипсу	недељно	24 часа
Вајање	"	2 "
Анатомија	"	1 час
Историја уметности	"	1 "
Геометрија	"	1 "
Архитектонско цртање и стилови	"	2 часа
Народна орнаментика	"	2 "
Графичке вештине	"	2 "

У одељењу за декоративно сликарство предавало се у првој години:

Цртање и сликање по природи (живим мод.)	24 часа
Анатомија	недељно 1 час
Историја уметности	" 1 час
Нацртна Геометрија, перспектива и сенчење	" 2 часа
Естетика	" 1 час
Архитектонски облици	" 2 часа
Народна орнаментика	" 2 часа
Вечерњи акт, (цртање голог тела чов.)	" 10 час.

У другој години:

Сликање по природи и композиције	недељно 24 часа
Историја уметности	" 1 час
Перспектива и сенчење	" 2 часа
Народна орнаментика	" 2 часа
Архитектонски облици композиције	" 2 часа
Вечерњи акт	" 10 часова.

Одељење за декоративно вајарство, I-ва и II-га година: Моделирање (вајање) по гипсу и природи недељно 24 часа.

Остале предмете ученици су слушали заједно са ученицима I-ве и II-ге године декоративног сликарства.

Женске декоративне вештине:

Цртање по гипсу, по природи, сликање по природи, сликање на стаклу, на свили, рад на кожи, дрвету итд. 10 час. недељно.

Помоћ коју школа ужива издаје се:

На хонорарне наставнике од обичног часа 5 динара.

На наднице живим моделима.

на Набавку учила, модела од гипса, књига, слика итд.

www.cuni.rs

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

На школски материјал: боје, хартија, табле, гипс, земља за вајање, итд.

На награде сиромашним ученицима за одлично израђене задатке и композиције.

На огрев, осветљење и служитеље.

На приређивање годишње школске изложбе.

На концу ове школске године приређена је трећа изложба ученика умет. занатске школе са 764 рада свију врста сликарства, вајарства, архитект. цртања, народне орнаментике, геометријског цртања, литографије и фотографије.

Да би ова школа постигла потпуно свој циљ, потребно је да се законом утврди као државна школа у рангу виших средњих школа према *стату*у, који је нарочита комисија по наређењу Господина Министра просвете израдила и министарству предала.

Господина Министра просвете и црквених послова

Бр. 26

1 Јуна 1908 год.

Београд.

Понизно

Ђорђе Јовановић

Х Р О Н И К А

СРПСКО ГЕОЛОШКО ДРУШТВО

СХХИХ збор (10. јануара 1907. год.).

1. *Проф. Сава Урошевић* реферире о новим назорима румунских геолога у погледу старости и тектонике кристаластих шкриљаца у Трансилванским Планинама, које је прво изнео букурешки професор Д. Мразек на IX интернационалном геолошком конгресу у Бечу (*Sur les schistes cristallins des Carpathes meridionales, Comptes rendus IX. Congrès géol. internat.*, стр. 631—648), а потом их усвојили и остали румунски геолози који се овим питањима баве.

Као што је познато, у Трансилванским Планинама разликују румунски геолози две серије кристаластих шкриљаца: једну која је вероватно прекарбонске (а поуздано премезозојске), и другу која је мезозојске старости. Потом у првој серији разликују две фације, од којих у једној преваљају микашисти, а у другој филити; то су им прва и друга група старијих кристаластих шкриљаца. За оцену старости ових кристаластих терена значајна је околност, да се у њима налазе остаци од седиментарних стена, за које румунски геолози држе да су поуздано премезозојски. Друга (мезозојска) серија кристаластих шкриљаца одговара познатим вестфалским Glanzschiefer-има, и представља првобитно лијаске (а можда и пермске, па и тријаске?) слојеве, у којима се појављују интрузивни складови и лаколити од серпентина, који је као примарна стена изазвао карактеристичне појаве контактне метаморфизма и често садржи везувијанита. Како је појава серпентина махом везана за раседине, то Мразек и узима да између постанка ових дислокационих линија и појаве серпентина, начина његове интрузије и ексоморфног метаморфизма му постоји генетска веза. У потврду за ово истиче Мразек околност што је метаморфисани Мезозојик огра-

ничен само на једну раседнуту синклиналу. Што се тиче постанка старијих кристаластих шкриљаца, њих румунски геолози узимају, по Мразеку, такође као контактано-мотаморфне творевине, и при том тумаче да су се развили у две фазије с тога, што су биле и различите врсте интрузија оних гнајских, гранитских и диоритских громада, које су с њима у вези. Прва (микашисна) група постала је, по њиховом схватању, од седиментарних стена, које су метаморфисане интрузијом еруптивних гнајсова, изазваном орогенским силама, и то у дубини, под великим притиском и поглавито под утицајем разних минерализатора. Друга (филитска) група пак постала је инјекцијом гранитско-диоритских магма у седиментарне стене које су их прекривале, дакле ближе површини, те услед тога под мањим притиском и уз слабије дејство минерализатора. У вези с овим износи Мразек мишљење, да су диоритске масе постале од гранитских магма уз стапање кречњака у којима је било доста магнезије, јер су овакви кречњаци нађени као остаци у диоритима; серпетинске уметке пак, који се појављују у вези с амфиболитима, сматра за диференцијационе продукте.

На основи свега овога Мразек је изнео и румунски су геолози прихватили овај закључак: да поменута прва и друга група старијих кристаластих шкриљаца нису ништа друго него две метаморфне фазије једне исте седиментарне, вероватно палеозојске серије слојева, и да је могућно да су кашто шкриљци прве групе старији од шкриљаца друге групе, али да се то не сме узети као правило, пошто петрографска разлика између ових група не лежи у старости њихових стена, него искључиво у ефектима разног метаморфизма.

Поводом овог реферата поведена је дискусија с нарочитим обзиром на кристаласте шкриљце у североисточној Србији, у којој су узели учешћа проф. Свет. Радовановић, Ј. М. Жужовић и проф. С. Урошевић.

Радовановић је заступао мишљење: да је овим доведена у питање и старост кристаластих шкриљаца у североисточној Србији, и да је лако могућно да су и ови, као идентичне творевине с јужнокарпатским шкриљцима, и као њихов директан наставак, такође само метаморфисани старији (прекарбонски) палеозојски слојеви, а не исконски, као што се то досад узимало, за шта би поред осталог говорило и то, што у целој североисточној Србији не познајемо нормалне палеозојске слојеве који би били поуздано старији од карбонских.

Жужовић је напомињао: да се ово не може тврдити пре него што се наши кристаласти шкриљци у североисточној Србији детаљно не проуче, и то не само петрографски него и геолошки, у толико пре што му ни Мразеково мишљење о кристаластим шкриљцима у Румунији не изгледа довољно критички образложено, већ још стоји у области хипотеза.

Урошевић је, на основи својих студија о кристаластим шкриљцима и гранитима у с. и. Србији указао на врло велику материјалну сличност између прве серије кристаластих шкриљаца у Трансилванским Планинама и кристаластих шкриљаца у с. и. делу Србије. Тврдио је да нема никаквих доказа по којима би се кристаласти шкриљци у овом делу наше земље могли прогласити као творевине исконске старости, а да, напротив, многе околности истичу једне шкриљце као продукте контактеног метаморфизма, друге као продукте динамометаморфизма, али понајчешће као продукте удруженог утицаја оба горња фактора. Докази о утицају контактеног метаморфизма (латералног) налазе се на ободима брџичке, нересничке и горњанске гранитске громаде; с друге стране сав терен кристаластих шкриљаца између ове три громаде силно је прожет гранитским жицама (уз то још и гранит-порфиром, габром, диоритом, серпентином и др. млађим вулканским стенама), по чему се може судити, да је био под вертикалним утицајем подинске гранитске масе а, вероватно у исти мах, и под утицајем орогенетских сила; најзад, чисто динамометаморфног порекла може се сматрати филитско-хлоритистични део терена, у коме нема гранитских жица и где филити по све поступно прелазе у аргилошисте.

На многим тачкама у овоме терену преко кристаластих шкриљаца и преко гранита леже слојеви пешчара лијаске старости и кречњаци. На контакту ових и гранита не опажа се никакав метаморфни утицај, што доказује да су горе поменуте гранитске громаде пробиле много пре стварања јурске формације. С овим се, с једне стране, ограничава и доба стварања околних кристаластих шкриљаца.

Радовановић сматра да све ово иде у прилог његовог мишљења.

2. *Јеленко Михаиловић* саопштава да су у току децембра 1906. констатовани ови потреси:

10. децембра било је 5 потреса, и то:

а) у 6 с. 30 м. по подне, умерен локалан потрес у Мелници (област Хомоља). Јачина IV.

б) у 9 с. 30 м. у вече прилично јак потрес у Мишљеновцу (област Кучева) са подземном тутњавом. Осетио се у области Кучева, Хомоља и Дунавске Класуре. Јачина V.

в) у 9 с. 52 м. у вече умерен потрес у истом месту, у облику удара са тутњавом. Јачина IV.

г) у 9 с. 55 м. у вече умерен потрес у истом месту. Осетио се у области Кучева и Хомоља. Јачина IV.

д) у 11 с. ноћу прилично јак потрес у Гареву, у облику удара са југа, са подзем. тутњавом. Осетио се у областима Дунавске Класуре и Хомоља. Јачина V.

11. децембра било је 6 потреса, и то:

а) у 2 с. по поноћи умерен потрес у Гареву, локалисан на исте области. Јачина IV.

б) у 7 с. 50 м. по подне умерен потрес у Кучеву, местимице са подземном тутњавом. Констатован на већем простору у области Кучева, у једном делу Дунавске Клисуре и Хомоља. Јачина IV.

в) у 7 с. 52 м. по подне прилично јак потрес у истом месту и истим областима, са тутњавом. Јачина V.

г) у 7 с. 55 м. по подне јак потрес у Кучеву, у облику удара са СИ. са јаком подземном тутњавом. Констатован у истим областима, као и претходни. Јачина VI.

д) у 7 с. 58 м. по подне прилично јак потрес у истом месту. Јачина V.

ђ) у 9 с. 28 м. у вече умерен потрес у Курјачу, ограничен на мали предео у области Дунавске Клисуре и једног дела Хомоља. Јачина IV.

12. децембра било је 4 потреса, и то:

а) око 2 с. по поноћи лак потрес у Љубињу, локализован у области Дунав. Клисуре и Хомоља. Јачина III.

б) у 7 с. у вече умерен потрес у Каони, локализован на области Кучева и Дунав. Клисуре. Јачина IV.

в) у 7 с. 20 м. у вече прилично јак потрес у истом месту, у облику вертикалног удара. Осетио се у истим областима као и претходни. Јачина V.

г) у 7 с. 48 м. у вече умерен потрес у Каони, са истим карактером, као и последњи. Осетио се у областима Кучева, Дунав. Клисуре и Хомоља. Јачина IV.

13. децембра било је 3 потреса, и то:

а) у 0 с. 15 м. по поноћи умерен потрес у Каони, локализован само на област Кучева. Јачина IV.

б) у 9 с. у вече умерен потрес у истом месту. Јачина IV.

в) у 11 с. 30 м. у вече умерен потрес у истом месту. Јачина IV.

14. децембра: а) 0 с. 54 м. после поноћи умерен потрес у Кучеву, у облику удара од СИ. са слабом подземном тутњавом. Ограничен на предео као и претходни. Јачина IV.

б) у 7 с. 40 м. пре подне умерен потрес у истом месту. Јач. IV.

17. децембра: око 4 с. по поноћи умерен потрес у Гареву, ограничен на сасвим мали простор у области Дунавске Клисуре. Јачина IV.

25. децембра: у 12 с. 45 м. (у подне) умерен локалан потрес у Власотинцима. Ограничен само на предео Запаља. Јачина IV.

3. Јеленко Михаиловић износи годишњи преглед потресних дана и епицентралних области у 1906 год. По том прегледу:

1). Област Рађевине имала је 13 потресних дана (12., 16., 17., 20., 21., 22., 24., 25., 27. јула; 14., 15., 16. и 21. августа) са 34 засебна потреса.

2). *Област Рудника* имала је 7 потресних дана (10., 24. и 28. априла; 12. и 13. јула; 28. августа и 11. октобра) са 10 засебних потреса.

3). *Област Цера и Поцерја* имала је 5 потресних дана (2., 13., 18., 27. и 28. јула) са 6 засебних потреса.

4). *Област Кучева* имала је 5 потресних дана (10., 11., 12. 13. и 14. децембра) са 15. засебних потреса.

5). *Област Дунавске Клисуре* имала је 4 потресна дана (10., 11., 12. и 17. децембра) са 5 засебних потреса.

6). *Област Хомоља* имала је 4 потресна дана (26., 27. јуна; 3 јула и 10. децембра) са 4 засебна потреса.

7). *Област Поморавља пожаревачког* имала је 3 потресна дана (16. и 17. марта, 11. јула) са 6 засебних потреса.

8). *Област Јадра* имала је 3 потресна дана (21. априла; 12. и 20. јула) са 5 засебних потреса.

9). *Област Златибора* имала је 3 потресна дана (28. августа, 5. и 6. новембра) са 4 засебна потреса.

10). *Рачанска област* (ужич.) имала је 2 потресна дана (18. јуна и 6. новембра) са 2 засебна потреса.

11). *Мачванска Област* имала је 2 потресна дана (27. марта и 2. маја) са 2 засебна потреса.

12). *Област Јелове Горе* имала је 1 потресни дан (28. августа) са 2 засебна потреса.

13). *Околна Крагујевца* 1 потресни дан (20. фебруара) са 1 потресом.

14). *Област Јасенице* 1 потресни дан (21. марта) са 1 потресом.

15). *Област Космаја* 1 потресни дан (17. априла) са 1 потресом.

16). *Врањска Котлина* 1 потресни дан (10. јуна) са 1 потресом.

17). *Букови, Маљен и Суворор* 1 потресни дан (11 јула) са 1 потресом.

18). *Област Влашића* 1 потресни дан (12. јула) са 1 потресом.

19). *Област Букуље* 1 потресни дан (13. јула) са 1 потресом.

20). *Област Кошаоника* 1 потресни дан (8. авг.) са 1 потресом.

21). *Област Моравине Клисуре* (код Чачка) имала је 1 потресни дан (20. августа) са 1 потресом.

22). *Мучањ, Муртеница и Јавор* 1 потресни дан (3 септембра) са 1 потресом.

23). *Област Заплања* 1 потресни дан (25. децембра) са 1 потресом.

СХХХ збор (10. фебруара 1907. год.)

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

1. Члан управе проф. *Д-р Свет. Радовановић* саопштава да је 5. ов. мес. Хрватско Наравословно Друштво свечаном седницом прославило своју дваестогодишњицу, и да је тим поводом, у име Српског Геолошког Друштва, телеграфским путем послао ову честитку: „Честитајући дваестогодишњицу Хрватског Наравословног Друштва, Српско Геолошко Друштво свесрдно поздравља чланове му, са искреном жељом да им удружени рад и на даље цвета и напредује у корист тако лепо засноване научне самосталности братскога хрватског народа. Српско Геолошко Друштво“. — Примљено к знању.

2. *Ј. М. Жујовић* приказује садржину ових тринаест радова о геологији Далмације, Херцеговине и Црне Горе: 1) F. Kerner, Die Fenster in der Überschiebung am Nordfusse des Mosor (Verhandl. d. geol. RAnstalt, 1903, № 16); 2) R. J. Schubert, Ueber das angebliche Vorkommen der Carbonformation von Strmica (Rastel Grab) nördlich Knin (Verh. d. geol. RAnstalt, 1906, № 9); 3) F. Kerner, Diabas bei Sinj (Verh. d. geol. RAnstalt, 1905., № 17 и 18); 4) S. Waagen, Vorlage des Kartenblattes Cherso und Arbe (Verh. d. geol. RAnstalt, 1905, № 16); 5) F. Katzer, Kosinaschichten in der Herzegowina (Verh. d. geol. RAnstalt, 1906, № 10); 6) P. Oppenheim, Ueber einige alttertiäre Faunen der österreichisch-ungarischen Monarchie (Beitr. z. Paläont. и Geol. Öster.-Ung., XIII, 1901); 7) V. Havelka, Einige geologische Beobachtungsdaten über das Gacko polje und seine Umgebung (Verh. d. geol. RAnstalt, 1905, № 5); 8) Vinassa de Regny, Appunti di Geologia Montenegrina (Boll. soc. geol. ital., XX); 9) Vinassa de Regny, Osservazioni geologiche sul Monten gro orientale e meridionale (Boll. Soc. geol. ital. XXI, 3); 10) Vinassa de Regny, Tracce glaciali nel Montenegro (Rend. R. Accad. Sincel. 5, X, 11 дец. 1901); 11) Vinassa de Regny, Die Geologie Montenegros und des albanesischen Grenzgebietes (C. R. de la IX. session du Congrès géologique internat., Vienne, 1903). — 12) Al. Martelli, Il livello di Wengen nel Montenegro meridionale (Boll. Soc. geol. ital., XXIII, 3); 13) E. Manasse, Porfiriti dioritiche e andesiti del Montenegro (Atti S. toscana Sc. nat. Proc. verb. XIII, Adun. 5 luglio 1903).

У првом се раду говори о шаријажу на северном подножју Мосора, где је Креда навучена преко Еоцена. У горњем крилу, које се састоји од рудиских кречњака, отворено је денудацијом неколико прозора, у чијем су дну откривени еоценски флишни лапори, или нумулитски, алвеолински или протоценски кречњаци. — У другом се утврђује, да угаљ код Стрмице, који је до сад сматран као карбонски, припада горњем Тријасу, јер је у аргилошистима који прате угаљ нађена *Myophoria Kefersteini*. — Трећи рад се бави еруптивном стеном

која се појављује на дванаестину места у околини Сиња. На два места види се да пробија кроз верфенске шкриљце. По испитивањима д-ра Хинтерлехнера то је зрнаста смеша неког распаднутог фелдстата и аугита (дијабаз). — Четврти рад је претходна белешка о теренима који су развијени на поменутих острвима. Најстарије су наслаге Креде (ценомански доломит с *Orbitolina* cf. *senonana* и рудисни кречњаци из Турона и Сенона). На њима леже бречје или бракични козински кречњаци, а где њих нема преко Креде долази непосредно алвеолински кречњак, чија фауна носи већ средњоеоценски карактер. Исто тако средњем Еоцену припадају нумулитски кречњаци и лапори и пешчари из горњих нумулитских слојева. Депресије су испуњене старим Квартаром. Пружање слојева је динарско (уопште ССЗ—ЈЈИ). — У петом раду износи се прво констатовање козинских слојева у Херцеговини. Они се налазе између Метковића и села Дољана, и представљени су кречњацима са многим стоматопсидама (највише *Stomatopsoidea leptobasis* St.). Аутор држи, да ће ови слојеви, који се појављују између рудисних и доњоеоценских алвеолинских кречњака, бити онај хоризонт, који су Steffani и Martelli раније узимали као еквивалент Танесијена. — У шестом раду говори Oppenheim о фаунама неколиких раније већ познатих палеогенских локалности у аустро-угарској монархији, дотичући се при том поглавито еоценских фосила из Истре, Далмације, Босне и Херцеговине. Размотривши критички сву досад познату литературу о Палеогену у истарској и далматинској области, писац долази до закључка, како се већ познате истро-далматинске еоценске локалности имају међу собом и с венецијанским паралелисати. У Босни се Еоцен налази поглавито на Мајевици код Доње Тузле, и у његовој фауни превлађују средњоеоценски елементи. У Херцеговини су констатовали Еоцен Битнер и Т. Фуке код Мостара. Код Дабрице је развијен горњи Еоцен, али се можда налази и Пријабонијен. Најзад износи закључке, да је фауна целе области имала везе не само са западом и истоком, већ и с југом и југоистоком (Египат, Индија, Борнео). — У седмом раду Хавелка описује Гацко Поље. Дно басена овога поља покривено је лапорима и глинама с лигнитом. Низ брежуљака од еоценскога кречњака раздваја га у два засебна поља. Југозападна ивица мањег створена је једном дислокационом линијом, дуж које тече на кратком растојању главна притока његова, Мушица. Осим тога на тој дислокацији налазе се неколико понора. Брда око поља састављена су од еоценских, кретацејских, лијаских и горњотријаских стена. — У осмом раду износи Vinassa de Regny резултате своје кратке ескурзије у област Грече, где је констатовао морене и друге глечерске трагове, затим хипуритске слојеве, горњи Тријас с *Megalodon*-ом, Верукано с еруптивним стенама и туфовима и једну зону палеозојских слојева. — У деветом раду износи писац резултате својих испитивања

у лето 1901. год. у источном и јужном делу Црне Горе. На путу Котор-Подгорица нашао је рудисни кречњак, затим тријаски кречњак с *Megalodon*, *Gyroporella* и др. фосилима. На граници према Старој Србији констатовано је Тријас у Кокаришкој Гори и у Кучима, кретацејске фосиле (*Caprina*, *Acteonella*, корале, *Sphaerulites* итд.) у Затријепцу и морене код Греча. Наглашује, да су Комови по саставу слични с Monte Pisano. У области Андријевице и Лимове долине имају палеозојски шкриљци и кречњаци велико распрострањење, а осим њих налазе се и еруптивне стене. Код Вјетерника и Пелијева Бријега нашао је кретацејске фосиле и титонске елипсактиније. У Приморју скупио је лепе елипсактиније у кланцу Социне и брахиоподе и криноиде у црвеном и сивом Мушкалкау на Суторини. Између Бара и Уциња накупио је нумулите и орбитоиде, а пектени из Уциња доказују несумњиво, да литотамнијски кречњаци што су их још Тиде и Фуке проучавали не припадају Плиоцену, већ Миоцену. — У десетом се раду описују глечерски грагови (морене) код Грече, на граници према Старој Србији, затим у Костићу и код језера Рикавца и Букомирског. И северно од Колашина, код Вратла, на крају долине Плашнице находе се такође глечерски трагови. — У једанаестом раду изнесен је преглед геолошког састава Црне Горе, према коме су у њој развијене ове формације: Квартар и Рецент (травертини, конгломерати и алувија, морене); Терцијар: Плиоцен (?) (доње речне творевине у равницама); Миоцен (лајтовачки кречњак код Уциња и Пиштуља); Олигоцен (?) (флиш у Приморју); Еоцен (нумулитски кречњаци и флиш); Креда (хипуритски кречњаци [Турон, Сенон?], радиолитски кречњаци); Јура (елипсактинијски кречњак); Лијас (?) (кречњак); Рет (мегалодонски кречњаци и доломити и горњи кречњаци на Комовима); Тријас (гиропорелски кречњак, Мушкалук, венгенски слојеви, верфенски шкриљци и греденски пешчари, Верукано итд.); Палеозојик (пермокарбонски шкриљци (?), палеозојски кречњаци, доњи палеозојски шкриљци). Еруптивне стене се налазе поглавито у Тријасу, нарочито у верфенским слојевима. Оне су многобројне и припадају порфирима, дијабазима и диоритима. Боре су правца поглавито СЗ—ЈИ, а само изузетно С—Ј. — У дванаестом раду А. Martelli износи мишљење, на основи прикупљених фосила код Бучијера (Bucieri) и Вучетине (Scala Vucetina), да онај део песковитих и глиновитих творевина у долини Црмнице који лежи изнад зоне с *Serratites trinodosus* одговара венгенском нивоу. Ово је мишљење доцније (N. Jahrb. f. Min. etc., 1905, II. V.) К. Diener покушао да обори, износећи разлоге, да глине и лапори у долини Црмнице представљају творевине које леже на граници између аниског и ладинског ката, и да еквиваленте венгенских слојева треба тражити изнад њих. — У последњем раду писац износи опис и конституцију диоритног порфирита с кварцем из Колашина, који припада типу диорита из Schau-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.nilib.rs

bachhütte, и амфиболског андезита из Бољеваца, који је веома аналоган амфиболском андезиту из Rincon de la Vieja и са Monte Hood.

3. Проф. д-р Свет. Радовановић говори о интересантној појави контактнoг метаморфизма у неогенским угљеним слојевима код Јарандола близу Рашке. — Појава контактнoг метаморфизма у неогенским угљеним слојевима доста је ретка, и врло је мало досад ближе проматрана. Ово долази с тога што тамо где су избијале млађе ерупције случајно нема млађих угљених терена, а где ових има врло је ретко било млађих ерупција. Интересантан пример ове врсте даје нам угљени терен у Јарандолу. Одавно је већ познато да се тамо, у неким нарочитим песковитим шкриљцима, налази фосилни угаљ који је тако изврсног квалитета да се потпуно може упоредити с правим каменим угљем, па још и многе од њих знатно премаша. У рударском погледу ово је, дакле, прави камени угаљ; међутим терен у којем се појављује јесте један мали слатководни басен, који спада у исту врсту са сличним угљеним басенима у Драгачеву, код Ивањице, Ариља, Такова, Бруснице, Вољавче, Д. Сабанте итд. — одговара, дакле, „меланопсидним лапорима“, те ће према томе, као што је то Павловић утврдио (О меланопсидним лапорима итд., стр. 18), бити миоценске старости. Први податак о овоме терену имамо од рударског инжењера С. Гикића, који се у извештају о своме путовању по рудничком и чачанском округу и њега дотиче (Рударски Годишњак, I, стр. 482), наводећи: да је угљени слој различите дебљине (местимце преко 10 м., а местимце само 1 м.), да му повласту и подину чине „неки пешчани шкриљци“, и да му је „лежиште јако поремећено услед ерупције трахита, који се простире од Брвеника преко планине Радусе“. На основи овога унео је затим Жујовић у своју Геологију Србије (I, стр. 110): да је баљевачка котлина у Ибру значајна и са Терцијара „у коме има доброга лигнита“, и да је лигнит најмоћнији (до 10 м.) код Јарандола, „где лежи између песковитих шкриљаца“. Што се тиче навода да је угљени слој поремећен ерупцијом трахита, у њ се Жујовић није ни упуштао, сматрајући га сигурно као неку грешку у проматрању, као што је и Радовановић, уређујући поменути књигу Годишњака, целу ову ствар ставио под питање. Заиста, пре петнаест година није још био познат велики значај фације меланопсидних лапора за већину наших слатководних угљених терена, и држало се да су ови махом плиоценске старости, и то знатно млађи од ерупција трахитских стена, те се није ни могло узети да их ове пробијају, у толико пре што је Гикић целу ствар само овлаш додирнуо, не одређујући ближе ни квалитет самога угља; уз то је по његовој поменутој белешци изгледало као да се у Јарандолу налази само обичан

„мрки“ угаљ, па га с тога и Жујовић наводи под именом „лигнита“.

www. Међутим, кад се у току времена увидело да су скоро сви ови слатководни угљенити терени много веће старости но што се у први мах узимало, и да је сасвим вероватно да нам представљају слатководне еквиваленте другомедитеранске или најмање сарматске етаже, тако да кашто могу бити и старији од ерупција трахитских стена; и кад се уз то поуздано утврдило да јарандолски угаљ, при свем том што се јавља у неогенском терену, ипак по квалитету одговара правом каменом угљу — онда је Радовановић дошао до закључка: да појава каменог угља у овоме терену мора стајати у вези с ерупцијом поменутог трахита, тј. да је терен старији од трахитске ерупције, па да га је потом, као што Гикић наводи, заиста трахит пробио и том му приликом, под утицајем каустичког метаморфизма, првобитно мрки угаљ претворио у камени. Познат је пример на Мајснеру код Касела, где су базалти пробили кроз олигоценске угљените слојеве, па сав угаљ на контакту претворили у камени, који је уз то на непосредном додиру с базалтом још и сасвим антрацитичан. На сличан начин претворене су терцијарне глине на многим местима у Чешкој и Хесенској под утицајем базалта у сиву, жуту или првену спечену масу, у тзв. базалтски или порцелански јаспис. Слична би, дакле, појава била и код Јарандола, с једином разликом што би овде били тако метаморфисани много млађи слојеви и у знатно већем пространству. Разуме се да је ову претпоставку ваљало верификовати накнадним проматрањем на терену, што је остављено да се узгред изврши приликом какве екскурзије у студеничком крају. Како је наскоро после овога дошао у Србију немачки геолог проф. Е. Fraas да као експерт неких немачких капиталиста разгледа извесна наша рудишта, а између осталих и јарандолски угљенити басен, па се за потребне информације о геолошким приликама дотичних терена обратио на Радовановића, то му је овај поред осталог изложио и своје мишљење о поменутом метаморфизму јарандолског угља, замоливши га да овој ствари посвети нарочиту пажњу и изврши потребна накнадна проматрања. Fraas се овога врло радо примио, и по повратку с пута известио је Радовановића да се појава контактнoг метаморфизма у угљеним слојевима код Јарандола сасвим јасно може проматрати: трахит је заиста у великој маси пробио кроз ове слојеве, и при том је мрки угаљ у знатном пространству око њега претворен у камени угаљ, а песковити глинци и лапори сасвим су спечени. У коликом је пространству овај метаморфизам извршен, моћи ће се тачно одредити кад се заврше рударски истражни радови; при свем том већ се и на основи онога што је досад урађено може тврдити, да је овде метаморфизам развијен у далеко већој мери, него на Мајснеру и на сличним местима у Хесен-

ској и Чешкој. — У вези с овим показује Радовановић примерке јарандолског угља и спечених песковитих глинаца, које му је Graas донео за геолошки завод.

СХХХI збор (10. марта 1907. год.).

1. Проф. др Свет. Радовановић говори о великој распрострањености меланоксидних лапора у Србији и о значају њиховом као нарочите фације Терцијара (поглавито Неогена) на Балканском Полуострву. — Тек је у последње време код нас јаче обраћена пажња на терцијарне творевине изван области нормалнога Неогена. Међутим све више увиђамо да су ове творевине како у погледу геолошког састава Србије тако и фаунистички од нарочитог интереса, и при том све више сазнајемо, да су развијене по типу меланоксидних лапора. У својем интересном раду *о меланоксидним лапорима и сродним творевинама на Балканском Полуострву* (стр. 14—17) наводи проф. П. С. Павловић читав низ оваквих терена у околини Зајечара, у горњем сливу Црне Реке, код Мађара (близу Сталаћа), у околини Крагујевца, између Крагујевца и Г. Милановца, у Грузи, итд. Напомињући како је раније дошао до закључка да се овамо имају уврстити и угљенити терцијарни слојеви у алексиначком басену (Записник LXXXII Збора од 10. децембра 1900. т. 4.), Радовановић сада износи: да се као сродне творевине несумњиво имају сматрати и угљенити терцијарни слојеви у целом књажевачком и у целом чачанском басену, и да се у вези с тиме има проширити стратиграфски значај меланоксидних лапора, тако, да нам они не представљају само нарочите слатководне еквиваленте друге медитеранске и сарматске етаже, тј. да не одговарају само средњем и горњем Миоцену, него још донекле и Плиоцену, па и доњем Миоцену и Олигоцену. За ово последње износи као пример алексиначки, а за оно прво књажевачки басен. Нема сумње да алексиначки угљенити слојеви и по своме литолошком хабитусу и по тектоници чине утисак старијих слојева него што су миоценски (Жујовић, Геологија Србије I, стр. 274), а како уз то преко Делиграда и Ражња стоје у директној вези с меланоксидним лапорима код Мађара и Кићевца, то је вероватно да нам представљају творевине овога типа из олигоценскога доба, и да се према томе могу сматрати као еквиваленти доњег нивоа оваквих слојева код Зенице у Босни, у којима је констатована олигоценска флора. Књажевачки је пак басен до Плиоциона био продужење румунскога Терцијара, за шта поред осталог говори и појава жутог и зеленкастог песка с *Tapes gregaria*, које Жујовић наводи из околине Књажевца (Основи, стр. 102). За целу тимочку долину од значаја је да у њој нигде досад нису нађени ни

пантијски ни прави левантски слојеви. Од Плиоцена, дакле, па на даље ~~била~~ је цела тимочка долина изван области нормалнога Неогена за југоисточну Европу (Радовановић и Павловић, Терцијар Тимочке Крајине, XXIX Глас Академије, стр. 47), и у њој су се за то време на више места, а поглавито у књажевачком басену и код Звездана, таласала слатководна језера, у којима су се стварали угљенити слојеви, с фауном меланосидних лапора, која нема никаквих генетских веза с пантијском фауном. Да звездански слојеви нису левантски, као што се то раније држало (Жујовић, Основи стр. 111, Живковић, Геол. Анали IV, стр. 56), него да се и литолошки и фаунистички слажу с меланосидним лапорима, још је Брусина показао (Геол. Анали, V, стр. 199), а Павловић потом потврдио (loc. cit., стр. 14). А да они морају бити плиоценске старости, поред онога што је напред речено говори још и тектоника Тимочког Басена. Познато је (Радовановић и Павловић, loc. cit., стр. 64) да су у тимочкој долини поремећени сви слојеви до меотских; како, међутим, звездански слојеви леже сасвим хоризонтално, то је несумњиво да морају бити млађи од сарматских, да су, дакле, плиоценски. Слично је и са слатководним терцијарним слојевима у књажевачком басену: они су такође угљенити, у фауни им нема ни пантијских конгерија, ни левантских палудина и униона, него поглавито садрже фосилно биље и разне меланосиде, и уз то су опет сасвим непоремећени. Као што се види, алексиначки угљенити слојеви и поменути меланосидни слојеви у тимочкој долини од веома су великог интереса што нам показују: да меланосидни лапори не морају свуда бити само еквиваленти друге медитеранске или сарматске етаже, него да могу кашто бити и много старији, а кашто и знатно млађи. Нису се, дакле, они стварали као слатководни еквиваленти нормалнога Неогена само за време средњег и горњег Миоцена, него су у сличним приликама постајали још од Олигоцена па вероватно све до пред крај Плиоцена.

После овога обраћа Радовановић пажњу на велико распрострањење меланосидних лапора и по осталим крајевима Балканског Полуострва, а нарочито у Босни, Херцеговини и Далмацији. Немамо дакле овде посла са споредним појавама оваквих творевина, него су оне по истом типу постајале свуда на Балканском Полуострву где год није било трансгресија и ингресија нормалних олигоценских и неогенских катова. Тип меланосидних лапора нема, дакле, за слатководне еквиваленте Неогена, а донекле и Палеогена, на Балканском Полуострву локалан, него општи значај. Меланосидни нам лапори представљају на Балканском Полуострву нарочиту слатководну фацију Терцијара, која, према томе кад се где отпочела стварати и докле је трајала, може представљати еквиваленте свих терцијарних катова, почев од

Олигоцену (вероватно горњег), па до краја Плиоцена. Даља разматрања о овоме, у вези с деобом појединих меланооксидних терена према катовима којима одговарају, изнеће Радовановић доцније, пошто изврши извесна накнадна проматрања, у нарочитој публикацији, коју спрема за Академију Наука.

2. П. С. Павловић саопштио је ове податке о сарматским слојевима у Београду: „Још септембра месеца 1905. год. г. Херман Шулиц, чиновник у радњи Слуцког, послао је Музеју Српске Земље остатке костију неке фосилне рибе, која је нађена у плавкасто-сивој глини приликом копања бунара на имању његовога суседа, а на углу између Небојшине и Рудничке улице. Глина је ова констатована у дубини од 10 метара. Рибље кости нађене су на 13-ом метру. Копано је још један метар, све у истој глини, па је посао напуштен. Међу фосилима које сам из глине издвојио могли су се добро одредити: *Buccinum Verneuilli* d' Orb. и *Semseya lamellata* Franzénau. Налазак ових фосила упућује ме на закључак: да овде имамо посла са слојевима сарматске етаже“.

СХХХИИ збор (10. априла 1907. год.).

1. Ј. М. Жујовић реферире о радовима Ј. Deprat-a: Note sur une diabase ophitique d' Epidauré [Péloponèse] у Bull. Soc. géol. de France, 4. IV, 1904, и А. Martelli-a: Le formazione geologiche ed i fossili di Paxos ed Antipaxos nel mare Jonio (Boll. Soc. geol. italiana, 20, 1901). — Дијабаз, о коме говори Депра, има офитску структуру и прелази на извесним тачкама у офит. Састављен је од плагиокласа, дијалага, магнетита и титанског гвожђа и пробија мраморасте кречњаке без фосила, које је Филипсон означио као кретацејске. Јавља се и у правим жицама интерстратификованим међу слојеве неметаморфисаног кречњака. Тачна старост му се не може одредити (доња или горња Креда). — Мартели је утврдио, да су на Пакосу и Антипакосу развијени слојеви горње Крете (Турона) у облику полукристалних кречњака с одломцима рудиста и корала. Дуж целе источне обале ових острва простиру се бели, слојевити кречњаци доњег Еоцена, који местимично садрже многобројне фосиле, нарочито фораминифере. У северном делу Пакоса развијена је вапновита глина с фосилима који указују на Миоцен. Према оваквом геолошком саставу ових острва, она се не могу више сматрати као продужење Крфа, чији је јужни крај образван од плиоценских наслага, и с тога Мартели сматра Крф као остатак једне синклинале, а Пакос и Антипакос као део антиклинале која је лежала западно од ње.

2. *П. С. Павловић* подноси свој претходни извештај о резултатима проучавања рецентних пужева у Србији. „Проучавајући фауну долинеког леса, у коме се појављује врло велики проценат данашњих облика, осетио сам потребу да из ближе упознам фауну рецентних сувоземних пужева — тестацеолошки наравно. Други је разлог данашњи мој положај у Музеју, где сам, са више страна и доста често, добијао понуде или да размењујем наше облике за стране, или да неке наше ендемите и др. врсте шаљем на разматрање извесним страним стручњацима, који су ми опет са своје стране нудили или чинили разнолике услуге, често тако драгоцене и потребне Музеју у времену његовога стварања. У Музеју Српске Земље имао сам на расположењу врло мало литературе и врло неуређену страну збирку, која је раније пренета из Зоолошког Завода Велике Школе. Приступајући послу, отпочео сам поступно набављати стручну литературу и уређивати поменућу страну збирку, у колико се она од пропасти могла очувати, а упоредо са овим отпочео сам скупљати и збирку мекушаца из Србије. То је вршено на два начина. У првом реду вршило га је музејско особље, најпре у Београду и по околини његовој, а затим у неким класичним местима, познатим из литературе, удешавајући екскурзије према музејским материјалним средствима. Сем тога велике су услуге учинили музејски повереници и пријатељи. Да би се у овом послу могли наћи и корисно ствари послужили, написан је велики број писама и упуштава и растурен по Србији. Резултат таквога рада био је да је за ствар задобивено 37 скупљача, а прибран материјал из 64 локалности. (Мелендорф — Панчић са Пфајфером изнели су га из 31 места). Одговори и пошиљке из унутрашњости били су Музеју упут за даља прибирања и екскурзије. За ово годину и по дана најбоље је заступљена околина Београда, Средња и Западна Србија. Прикупљања намеравам, на сличан начин, наставити ове, а по потреби и до године.

Досадашњим радом успео сам да одредим из Србије 89 врста сувоземних пужева. Међу њима су принове за фауну Србије: *Daudebardia brevipes* Drap., *D. Stussineri* Wagner, *Hyalina diaphana* Stud., *H. nitens* Michaud, *H. fulva* Müll., *Zonitoides nitida* Müll., *Patula pygmaea* Drap., *P. rupestris* Drap., *Vallonia costata* Müll., *Acanthinula aculeata* Müll., *Trigonostoma obvoluta* Müll., *T. triaria* Frivald., *Napaeus obscurus* Müll., *Caecilianella acicula* Müll., *Pupa Parreyssi* Pf., *P. pagodula* Desm., *P. clavella* Reinh., *P. pygmaea* Drap., *P. pusilla* Müll., *Carychium minimum* Müll., *Acme banatica* Dupuy и *A. cf. similis* Reinh. Ваља ми рећи да нисам до сад нашао око 20 врста, које пок. О. Мелендорф цитира из Србије. Међутим овај се број већ одмах умањује, јер се извесне врсте, само под другим именима, налазе у збирци музејској, а друге морају отпасти према данашњем схватању врста и варијетета; сем тога неке су и раније под сумњом биле, па ће вероватно сасвим бити ис-

кључене из списка врста. Најзад, када се пропутују и други крајеви Србије или материјал отуд добије, горњи ће се број јако умањити (ако не и сасвим отпасти), пошто су извесне врсте везане само за нека места у Србији.

Ево како сада изгледају фауне пужева из неколико места према ранијем проучавању:

Из Дервенте	Мелендорф	наводи	18	врста,	сад	у	Музеју	37
"	М. Раче	"	"	"	"	"	"	37
"	Кошља	"	"	8	"	"	"	29
"	Крупња	"	"	—	"	"	"	17
"	Овчара	"	"	6	"	"	"	24
"	Раванице	"	"	1	"	"	"	25
"	Авале	"	"	1	"	"	"	13

и тако даље.

Поменућу на послетку, да је у зоогеографском погледу код приновљених пужева одношај исти, као што су га О. Мелендорф и В. Кобелт у својим студијама раније показали. Средње европских је типова највише, а према њима у приближно истој сразмери стоје алпјски и банатски“.

СХХХIII збор (10. маја 1907. год.)

1. П. С. Павловић износи један нов податак који доцније може послужити за израду геолошког профила вароши Београда. „Приликом копања канала, на шестом метру испод површине земље, изваћена је у улици што води железници, а између кафане Добро Јутро и хотела Оријента, жута лапоровита глина са комадима лимновардија, конгерија и мноштвом остракода глатких љуштура. Глину сам осушио, потом потапао у воду и пропирањем одвојио доста фосила. Али су ови, на жалост, били у таком стању, да се могао поуздано одредити само *Orygoceras corniculum* Brus. Остало је у фрагментима, као: две каспије (из групе *C. acicularis*, која се налази у Маркушевицу), два лимнокардијума (у тако ситне комаде издробљени, да се не могу спецификовати) и *Congeria* cf. *Szygmondi* Halav. Али, и на основи оваког материјала, може се рећи: да су слојеви конгеријски, и то из нижег хоризонта, као што је наш Рипањ или Маркушевац у Хрватској“.

2. Проф. Д-р Свет. Радовановић на основи досад познатих података о потресима у Србији износи поставку: да ће се у Србији, ма да је по простору једна релативно мала сеизмичка област, имати ипак да разликује читав низ засебних турских области, од којих ће свака имати своју јаче или слабије изражену сеизмичку индивиду-

дваланост, тј. свака од њих може бити сама за се сеизмички активна, и при том се више или мање разликовати од осталих области по начину како се потреси у њој јављају и распоређују, и по односу њиховом према потресима из суседних области. Као што је познато, у геолошкој грађи Србије суделују четири разне планинске системе: у североисточни део њен прелазе Карпати, по источном крају шире јој се изданици западног Балкана, с југа улазе у њу планине Родопске Месе, а западну јој страну захватају огранци динарске системе. Уз то се између Родопске Месе и млађих наборних планина налазе још и тектонске прелазне зоне. Свака се од ових планинских система одликује друкчијом тектоником, па се на основи тога може очекивати да ће и у сеизмичком погледу показивати извесна индивидуална обележја. А како се уз то већ на основи досадашњих података може уочити да потреси у областима ових планинских система полазе са више места, и са свим независно један од другог, то се има узети: да ће се у току времена у свакој од њих имати да издвоје по неколико засебних трусних области, од којих ће свака бити везана за засебне тектонске поремећаје, и према природи њиховој имати своју сеизмичку индивидуалност. Као што смо из ранијег саопштења г. Михаиловића видели (записник СХХХ збора од 10. јануара 1907. год.), крајем прошле (1906.) године био је читав низ (20 на броју) потреса у средњој области Пека, и за све то време (од 10. до 17. децембра) нигде више у Србији није констатован никакав потрес. Слично је било и новембра месеца исте године, кад су се потреси јављали само у југозападној Србији, у области Вајине Баште и Злалибора, докле је сва остала земља мировала. На исти начин били су потреси октобра 1906. год. ограничени само на рудничку област. Најјасније се пак у овом погледу истичу потреси јула и августа 1906. год. у Подрињу, којих је било на 39, и сви су полазили из Рађевине или Јадра, или из оба ова краја у исти мах. Слично је било и ранијих година: у Хомољу (децембра 1903., октобра и новембра 1904. и октобра 1905. год.), у Подрињу (јануара 1905. год.), у врањској котлини (јануара и фебруара 1902., новембра 1903. и априла 1904. год.), у области Копаника (марта 1901., фебруара 1902., и августа, септембра и октобра 1904. год.), итд. Све су ово засебне трусне области, везане за места у којима процес дислокација није још завршен, и само су оне сеизмички активне, тј. само у њима постају потреси, па кад су слабији ту и застају, а кад су јачи онда захватају у мањем или већем пространству и сеизмички неактивне крајеве, образујући при том редовно плеистосеисте за дотичне трусове. Нема сумње да ће се ове области у току даљег проучавања јасно показати, те ће се на основи тога моћи тачно издвојити. Том ће се приликом видети и колико оне одговарају познатим Жујовићевим геолошким областима, које је Михаиловић узео за основу својих досадашњих

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs

излагања. Вероватно је да ће се многе с њима поклапати, као што, с друге стране изгледа да ће се многе имати сасвим друкчије и под другим именима да формирају. А како уз то трусне области нису увек у целини активне, него често само појединим деловима својим раде, то је вероватно да ће се многа места која нам се према досадашњим подацима показују као засебне области, имају да споје у једну трусну област, која ће се свести на читав систем трусних линија, од којих свака може бити за се активна, а кашто да се по неколико њих или све у исти мах удружују. Овако је нпр. Подриње, у којем потреси полазе или само из Рађевине, или само из Јадра, или из појединих делова њихових, или из свију у исти мах. Изгледа да ће сличне прилике бити и у моравској области, затим на Копачнику, итд. Будући сеизмолошки рад у нас има, дакле, прво ово питање да пречисти, те да се тиме добије нова основа за обраду прикупљених података и оцену праве сеизмичности појединих крајева наших и целе земље укупно. С тога је оно и унето као нарочита тачка у програм рада геолошког завода (Записник СХХIV збора од 10. априла 1906. год. тач. 5).

У вези с овим приказује Радовановић опште сеизмичке карте у размери 1:500.000 за 1901., 1902., 1903., 1904., 1905. и 1906., и опште трусне карте за 1904., 1905. и 1906. год., које обухватају целу земљу и представљају све потресе у њој за дотичне године; затим говори о начину како су ове карте рађене, и при том указује на извесне трусне области које се већ на основи тога јасно индивидуализују, или бар у основи разазнају, напомињући како је у последње време с г. Ј. Михаиловићем предузео да се на овој основи издвоје и по том ближе проуче све поједине трусне области у Србији, што ће бити предмет једне повеће публикације, коју заједнички спремају за Академију Наука.

„Просветни Гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 дин., за друге земље 15 дин. у злату (франака). — Претплата се шаље Управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (Министарство просвете и црквених послова у Београду). Они се, на захтев писца, враћају.